T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEYDANI OLUŞTURAN YAPILARIN FONKSİYONEL SÜREKLİLİĞİ: BEYAZIT MEYDANI ÖRNEĞİ

Dilara SAYIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Bina Araştırma ve Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Ekim, 2019

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEYDANI OLUŞTURAN YAPILARIN FONKSİYONEL SÜREKLİLİĞİ: BEYAZIT MEYDANI ÖRNEĞİ

Dilara SAYIN tarafından hazırlanan tez çalışması 28.10.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Pınar SİPAHİ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Meltem VATAN, Üye
Bahçeşehir Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Meydanı Oluşturan Yapıların Fonksiyonel Sürekliliği: Beyazıt Meydanı Örneği başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Dilara SAYIN

İmza

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü' nün 1245A numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Biricik aileme,

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim hayatımın ilk gününden itibaren aldığım dersler ve yaptığım araştırmalar bu çalışmayı oluşturmamda büyük fayda sağlamıştır.

Bu yoğun ve yorucu süreçte yapıcı eleştirileri, açık görüşlülüğü, her zaman destekleyici tavrı ile yüksek lisansı bana sevdiren saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU'na,

Tez savunma sınavında, yorum ve önerileri ile çalışmayı daha iyi bir şekilde tamamlamamı sağlayan değerli jüri üyeleri ve hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Pınar SİPAHİ ve Doç. Dr. Meltem VATAN'a,

Tez döneminde sonsuz destek veren arkadaşlarıma,

Hayatımın her anında olduğu gibi bu dönemde de aldığım kararlara saygı duyan, maddi ve manevi beni koşulsuz destekleyen sevgili annem Jale SAYIN'a ve babam Kamil Vehbi SAYIN'a çok teşekkür ederim.

Dilara SAYIN

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ viii

ŞEKİL LİSTESİ ix

ÖZET xi

ABSTRACT 14

1 Giriş 1

1.1 Literatür Özeti 2

1.2 Tezin Amacı 6

1.3 Yöntem 7

1.4 Hipotez 7

2 İlkçağdan Günümüze Meydan: Binalar, İşlevleri ve Binalar Arası Kentsel Boşluğun Kullanım Kararları 8

2.1 Meydan Tanımı ve Tipleri 8

2.2 Kent-Meydan İlişkisi ve Meydanların Kent için Önemi 10

2.3 Meydanlarda İşlev ve Süreklilik 12

2.4 Tarihsel Süreçte Meydan Oluşumu ve Değişimleri 14

2.4.1 İlkçağ (M.Ö. 3500-M.S.475) 14

2.4.2 Ortaçağ (M.S.475-1453) 21

2.4.3 Yeniçağ (1453-1789) 30

2.4.4 Yakınçağ (1789 - günümüz) 35

2.5 Bölüm Değerlendirmesi 38

3 Theodosius Forumu'ndan Beyazıt Meydanı'na Bina, Bina İşlevleri ve Binalar Arası Kullanımdaki Değişimler 45

3.1 Theodosius Forumu'nun Beyazıt Meydanı'naDeğişimi 47

3.1.1 Theodosius (Tauri) Forumu – Antik Dönem 52
3.1.2 Hürriyet Meydanı – Osmanlı Dönemi 58
3.1.3 Beyazıt Meydanı – Cumhuriyet Dönemi 63
3.1.4 Meydana Gelen Siyasal Olaylar ve Sosyal Aktiviteler 67
3.1.5 Saha Ziyaretleri ve Arazi Tespitleri, 2019 68
3.1.6 Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde Koruma ve Planlama Kararları 81

3.2 Beyazıt Meydanı'na Oluşturan Yapılar ve İşlevleri 87
3.2.1 Beyazıt Külliyesi 87
3.2.2 İstanbul Üniversitesi ve Kapısı 93
3.2.3 Yangın Kulesi 95
3.2.4 İÜ Eczacılık Fakültesi 97
3.2.5 İÜ Fen-Edebiyat Fakültesi 98
3.2.6 Kapalıçarşı 100
3.2.7 Sahaflar Çarşısı 101
3.2.8 Çadırcılar Caddesi ve Bakırcılar Çarşısı 102
3.2.9 Çınaraltı – Küllük Kahvesi 104
3.2.10 Diğer Yapılar 104
3.3 Bölüm Değerlendirmesi 106

4 Sonuç ve Öneriler **112**

A Haritalar **117**

Kaynakça **124**

Tezden Üretilmiş Yayınlar **128**

KISALTMA LİSTESİ

İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
M.S.	Milattan Sonra
M.Ö	Milattan Önce
TDK	Türk Dil Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Antik çağda İstanbul ... 15
Şekil 2.2 Hippodamus Planlaması, Milet Kenti ... 16
Şekil 2.3 Milet kent planı ... 17
Şekil 2.4 Milet Kenti Agorası ... 18
Şekil 2.5 Forum Romanum, 2018 ... 19
Şekil 2.6 Forum Romanum Yapıları, 2019 ... 20
Şekil 2.7 Forum Romanum ... 20
Şekil 2.8 Siena Campo Meydanı ... 22
Şekil 2.9 Siena şehir planı,1963 ... 23
Şekil 2.10 Siena Campo Meydanı, 2018 ... 24
Şekil 2.11 Siena şehir planı, 1866 ... 25
Şekil 2.12 Siena şehir planı, 1904 ... 26
Şekil 2.13 Siena Campo Meydanı, 2018 ... 27
Şekil 2.14 Siena Campo Meydanı Gravürü ... 28
Şekil 2.15 Siena Campo Meydanı Gravürü, 1804 ... 28
Şekil 2.16 Siena Campo Meydanı, 2018 ... 29
Şekil 2.17 Siena Campo Meydanı, 2018 ... 30
Şekil 2.18 Piazza Novano, 2019 ... 31
Şekil 2.19 Piazza Novano ... 32
Şekil 2.20 Piazza Novano ... 32
Şekil 2.21 Piazza Novano, 2019 ... 33
Şekil 2.22 Beyazıt Külliyesi ... 35
Şekil 2.23 Concorde Meydanı, 2019 ... 36
Şekil 2.24 Concorde Meydanı Dönem Dolap, 2017 ... 37
Şekil 2.25 Milet, Romanum, Novano, Siena, Concorde ve Beyazıt Meydanları fiziksel ve işlevsel özellikleri ... 40
Şekil 2.26 Agora forum campo piazza meydan kavramlarının çağlar içerisinde fiziksel ve işlevsel özellikleri ... 43
Şekil 3.1 Tarihi Yarımada, İstanbul ... 45
Şekil 3.2 Tarihi Yarımada, Beyazıt Bölgesi, Hali Hazır 2000 ... 45
Şekil 3.3 Mamboury Haritası, 15.yüzyıl ... 46
Şekil 3.4 Kauffer Haritası, 1786 ... 47
Şekil 3.5 Davies Haritası, 1840 ... 48
Şekil 3.6 Alman Mavileri, 1912 ... 49
Şekil 3.7 İstanbul Şehri Rehberi, 1938 ... 50
Şekil 3.8 Beyazıt Meydanı mevcut durum, 2019 ... 51
Şekil 3.9 İstanbul İnteraktif Haritası, 2007 ... 52
Şekil 3.10 Tarihi Yarımada Bizans Dönemi Forumları ... 52
Şekil 3.11 Bizans Dönemi Tarihi Yarımada Gravürü ... 54
Şekil 3.12 Mamboury Haritası, 15. yüzyıl ... 57
Şekil 3.13 Kauffer Haritası Beyazıt Bölgesi, 1786 ... 58
Şekil 3.14 Davies Haritası Beyazıt Bölgesi, 1840 ... 59
Şekil 3.15 Hali Hazır 2000 üzerinden aks ve paralellik yorumu, Dilara Sayın ... 60
Şekil 3.16 Alman Maviler, 1912 ... 61
Şekil 3.17 Beyazıt Meydanı, 1936 ... 62

Şekil 3.18 Beyazıt Meydanı, 1936 63
Şekil 3.19 Beyazıt Meydanı kuşbakışı görünüşü, 1940 63
Şekil 3.20 Beyazıt Meydanı, 1957 65
Şekil 3.21 Beyazıt Meydanı, 2013 68
Şekil 3.22 Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi Vaziyet Planı 68
Şekil 3.23 Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi Kesiti 69
Şekil 3.24 İstanbul Üniversitesi Kapısı, 2019 70
Şekil 3.25 Beyazıt Meydanı, 2019 70
Şekil 3.26 Beyazıt Camii, 2019 71
Şekil 3.27 Beyazıt Medresesi- Hat Sanatları Müzesi, 2019 71
Şekil 3.28 Beyazıt Meydanı Şantiye Yapıları, 2019 72
Şekil 3.29 Beyazıt Meydanı Şantiye Yapıları, 2019 72
Şekil 3.30 Sahaflar Çarşısı Girişi, 2019 73
Şekil 3.31 Sahaflar Çarşısı, 2019 73
Şekil 3.32 Beyazıt Meydanı Güney Otoparkı, 2019 74
Şekil 3.33 Beyazıt Meydanı Güney Otoparkı, 2019 74
Şekil 3.34 Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 2019 75
Şekil 3.35 Beyazıt Devlet Kütüphanesi-Bakırcılar Caddesi, 2019 75
Şekil 3.36 İÜ Fen-Edebiyat Fak. İle Beyazıt Hamamı ara geçişi, 2019 76
Şekil 3.37 Beyazıt Hamamı ile Merkez Kütüphanesi ara geçişi, 2019 77
Şekil 3.38 Beyazıt Meydanı güncel durumu, 2019 78
Şekil 3.39 Beyazıt Meydanı yaya ulaşımları, 2019 79
Şekil 3.40 Beyazıt Meydanı'nı Oluşturan Yapıların İşlevleri, 2019 86
Şekil 3.41 Beyazıt Külliyesi 87
Şekil 3.42 Beyazıt Camii plan ve görünüşü 88
Şekil 3.43 Beyazıt Kütüphanesi 90
Şekil 3.44 Harbiye Nezaret, 1870 93
Şekil 3.45 1826 ve 1849 yılları Beyazıt Kulesi 95
Şekil 3.46 Mevcut Yangın Kulesi 95
Şekil 3.47 İÜ Eczacılık Fakültesi, 2019 96
Şekil 3.48 İÜ Eczacılık Fakültesi, 2019 97
Şekil 3.49 Zeynep Hanım Konağı, 1909-1942 yılları arası kullanımı 97
Şekil 3.50 Zeynep Hanım Konağı, Pervititch 98
Şekil 3.51 Kapalıçarşı Planı 99
Şekil 3.52 Kapalıçarşı Planı, 1886 100
Şekil 3.53 Sahaflar Çarşısı, 2019 101
Şekil 3.54 Bakırcılar Çarşısı, 2019 102
Şekil 3.55 Çadırcılar Caddesi, 2019 102
Şekil 3.56 Beyazıt Polis Merkezi, 2019 104
Şekil 3.57 BEDAŞ Beyazıt Merkezi, 2019 104
Şekil 3.58 Beyazıt Meydanı yaya geçişleri, 2019 107
Şekil 3.59 Beyazıt Meydanı oluşturan yapıların işle 108
Şekil A.1 Mamboury Haritası, 15.yüzyıl 117
Şekil A.2 Kauffer Haritası, 1786 118
Şekil A.3 Davies Haritası, 1840 119
Şekil A.4 Alman Mavileri, 1912 120
Şekil A.5 İstanbul Şehri Rehberi, 1936 121
Şekil A.6 Beyazıt Meydanı mevcut durumu, 2019,Dilara Sayın 122
Şekil A.7 Beyazıt Meydanı mevcut durumu 123

ÖZET

Meydanı Oluşturan Yapıların Fonksiyonel Sürekliliği: Beyazıt Meydanı Örneği

Dilara SAYIN

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Meydanlar, kentlinin bir araya gelerek iletişim kurmasını sağlayan, kentin buluşma ve düğüm noktalarıdır. İşlevleri ile bulunduğu bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşıladığı gibi dönemin ihtiyaçlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Meydanı oluşturan yapıların biçimsel sabitliği ve değişen işlevlerin sürekliliği, meydanın kent yaşayanında ve kentin hafızasında yer tutmaktadır.

Beyazıt Meydanı, Tarihi Yarımada'nın kent kimliğini oluşturan kent mekanlarından biridir. 17. yüzyıla kadar yerel halk ve göçmenlerin, özellikle ticaret amacıyla buluştuğu bir alan olarak kullanılmıştır. Sanayinin gelişmesi, motorlu taşıtların artmasıyla meydan kavşak görevi görmüştür. 1960 yılında yapılan düzenlemeler sonrası, planlama sorunları ortaya çıkmıştır. Günümüzde (Mayıs 2019) meydanda bulunan camii ve müzenin restorasyon çalışmaları halen devam etmektedir. Restorasyon çalışmaları için kurulan prefabrik şantiye yapıları, bariyerler ve

düzensiz otopark kullanımı, 2014 yılından beri yapılara erişimi engellemektedir. Ağaçlandırma ve kent mobilyalarının eksikliği ile yapılar arası boşlukların işlevsizliği, meydanın sadece bir geçiş alanı olarak kullanılmasına sebep olmaktadır.

Beyazıt Meydanı'nda yapılması planlanan yeni çalışmalar için, yapıların ve yapılar arası boşlukların günümüz ve geçmişe dönük işlev ve kullanım kararlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Tezin amacı, geç antik dönemden 2019 yılına kadar Beyazıt Meydanı boşluğunun ve meydanı oluşturan yapıların fiziksel ve işlevsel değişimlerinin incelenmesidir. Alt amaçlar oluşturulmuş ve tespitler yapılmıştır:

1. Meydanların tarihsel süreçte oluşumunun ve kullanım kararlarının irdelenmesidir.

   -ilkçağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağ tarihsel süreçlerinde meydanları oluşturan yapıların ve yapılar arası boşlukların değişen işlevleri tespit edilerek tablo oluşturulmuştur. Dünya meydanlarından Milet Agorası, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı incelenmiştir.
2. Beyazıt Meydanı'nda bulunan yapıların ve yapıların sınırlandırdığı kent boşluğunun, M.Ö. 4 tarihinden Mayıs 2019 tarihine kadar olan fiziksel ve işlevsel değişimleri incelenmiştir.

   -15. yüzyıl Mamboury, 1786 Kauffer, 1840 Davies, 1911 Alman Mavileri, 1934 İstanbul Şehri Rehberi, 2000 Hali Hazır haritaları üzerinden tespitler yapılmıştır. Güncel durum 2019 Arazi Tespitleri araştırmacı tarafından harita üzerine işlenmiştir.

İlkçağda, Antik Yunan kentlerinde agoralar, Roma İmparatorluğu'nda forumlar sosyal, kültürel ve siyasal etkinliklerinin düzenlediği toplanma alanları olarak kullanılmıştır. Agora ve forumlarda gösterişli dini yapılar inşa edilmiş, avlularında alışveriş alanları oluşturulmuştur. Orta çağda çoğunlukla dini ve belediye yapılarının avlularının kullanıldığı organik yapılı "campo"lar, bölgenin meydanı olarak kullanılmıştır. Yeni çağda, batıda Rönesans'ın doğuşu ile sanatın önem kazandığı "piazza"lar ön plana çıkmıştır. İstanbul'un fethi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda külliyelerin sınırladığı alanlar meydan olarak kullanılmıştır. Külliye meydanları bölgenin ihtiyacını karşılayarak günlük yaşantının parçası haline

gelmiştir. Yakın çağda ise Sanayi Devrimi'nin gelişimiyle meydanlar motorlu taşıtlar için kavşak görevi görmüştür.

Beyazıt Meydanı M.Ö.4. yüzyılda, Bizans İmparatorluğu'ndan da önce ortaya çıkmıştır. Yapılan kazı çalışmalarında mezarlık, lahitler, devlet görevlilerine ait konaklama alanları ve çeşme çıkarılmıştır. I. Theodosius döneminde (379-395) açılan Theodosius (Tauri) Forumu'nda bazilika, kilise, sütun, zafer takı ve sarnıçlar inşa edilmiştir. Günümüzde yapılara ait kalıntıların bir kısmı yok olurken, bir kısmı da Beyazıt Hamamı inşasında kullanıldığı ortaya çıkmıştır. İstanbul'un Fethi ile birlikte 1454 yılında Eski Saray'ın inşası ile yönetim fonksiyonu, 1505 yılında Beyazıt Külliyesi'nin inşası ile ibadet, eğitim, konaklama fonksiyonları bölgeye yerleşmiştir. 1865 yılında saray askeriyeye tahsis edilerek Harbiye Nezareti'ne çevrilmiştir. Tanzimat Fermanı ile bakanlıklar kurularak yapılarda koruma kararları alınmıştır. Bölgede bulunan eski konaklar bakanlıklara ve öğrenci yurtlarına çevrilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü ve fakülteleri kurulmuştur, bölgeye eğitim fonksiyonu hakim olmuştur. Beyazıt Camii avlusu ve meydan 17. yüzyıla kadar hayvan pazarı olarak kullanılmıştır. Motorlu taşıtların gelişmesi ile üniversitesi kapısı, Hat Sanatları Müzesi ile Beyazıt Cami arasında kalan bölge taşıtlar için kavşak görevi görmüştür. 1960 yılında Turgut Cansever tarafından hazırlanan projeye göre meydan yayalardan tamamen arındırılarak kullanıcının yapılar ile birebir ilişkisi sağlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda Beyazıt Meydanı'nı oluşturan yapıların 1453 yılından günümüze kadar fiziksel olarak varlıklarını ve işlevlerini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Camii haricindeki tüm yapıların işlevlerinin dönemin gereksinimlerine bağlı olarak değişmiştir. Eğitim, kültür, ticaret ve ibadet işlevleri meydanda süreklilik sağlamıştır. Beyazıt Meydanı'nı oluşturan yapılar ve yapıların işlevleri, kentlinin ihtiyaçlarına göre şekillenip, ısrarlı bir şekilde tarihsel sürekliliğe sahiptir. Beyazıt Meydanı'nın yeni düzenlemelerinde – tasarım çalışmalarında- yapı ve işlev süreklilikleri dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Beyazıt Meydanı, fonksiyonel süreklilik, meydan, tarihsel süreç

ABSTRACT

Functional Continuity of Square Structures: Beyazıt Square

Dilara SAYIN

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Funda KERESTECIOGLU

The squares are the meeting points and knots of the city which enable the citizen to come together and communicate. As it meets the economic, social and cultural needs of the region, functions of the square may vary according to the needs of the period. The formal stability of the structures that make up the square and the continuity of the changing functions take place in the life of city and also in the memory of the city.

Beyazıt Square is an important urban space that forms the urban identity of the Historic Peninsula. Until the 17th century, Beyazıt Square was used as an area where local people and migrants meet, especially for trade. With the development of industry and increase of motor vehicles served as a junction. After the arrangements made in 1960, planning issues happened to occur. Today (May 2019) the restoration works of the mosque and museum in the square are still ongoing. Since 2014; prefabric construction buildings, barriers used for restoration works and irregular parking in the square have been preventing access to buildings. In addition, the lack of urban furniture and afforestation causes the square to be used only as a transit area. The square has become an urban place which is regarded as an "urban gap".

For the new works planned in Beyazıt Square, current and historical functions and usage decisions of the buildings and the inter-gaps are needed. The aim of the thesis is to determine the physical and functional changes of the Beyazıt Square space and the phases of the buildings that form the square from late antiquity to 2019. For this purpose, sub-objectives have been created and some determinations were made.

1- Formation of squares in historical process, examination of usage decisions:
   -Changing functions of stuctures and spaces between the structures that create the squares, Miletus Ancient City, Forum Romanum, Piazza Novano, Siena Campo, Concorde Square and Beyazıt Square, were determined and tabulated in Ancient History (3500 B.C.-475 A.D), Middle Ages (475-1453 A.D) New Age (1453-1789 A.D) and Modern Age (1789- present).
2- Examination of functional and physical changes of structures and urban space bounded by structures in Beyazıt Square – from 4th century BC to May 2019- by maps:
   -15th century Mamboury Map, 1786 Kauffer, 1840 Davies, 1911 German Blues, 1934 İstanbul City Maps, 2000 Current Maps and 2019 Land Surveys.

In ancient times, agoras in ancient Greek cities, forums in the Roman Empire were used as gathering areas organized by social, cultural and political activities. In the agora and forums, flashy religious buildings were built and shopping areas were created in the courtyards. In the Middle Ages, organic structured “campo”, which were mostly used as courtyards of religious and municipal buildings, were used as the square of the region. In the new era, the birth of the Renaissance in the west and the “piazzas” where art gained importance came to the forefront.With the conquest of Istanbul, the areas limited by the complexes in the Ottoman Empire were used as squares. Complex squares have become part of daily life by meeting the needs of the region. In the recent era, with the development of the Industrial Revolution, squares served as intersections for motor vehicles.

Beyazit Square dates back to 4. Century BC before the Byzantine Empire. In the excavations, cemetery, sarcophagi, accommodation of state officials and a fountain were unearthed. Theodosius (Tauri) Forum was officially opened during the reign of Theodosius I (379-395). The basilica, church, columns, triumphal arches and cisterns were built in the forum. Today, while some of the ruins of the buildings

disappeared, some of them were found to be used in the construction of Beyazıt Bath. With the conquest of Istanbul, with the construction of the Old Palace in 1454 and the administrative function, with the construction of Beyazıt Complex in 1505, the functions of worship, education and accommodation were settled in the region. In the 1800s, the palace was allocated to the military and converted to the Ministry of War. With the Tanzimat Edict (Edict of Gulhane), ministries were established and conservation decisions were taken. Old mansions in the area have been converted into ministries and student dormitories. With the proclamation of the Republic, the Rectorate and faculties of Istanbul University were established. Beyazıt Mosque courtyard and square used as an animal market until the 17th century. With the development of motor vehicles; the area between the university gate, the museum and the mosque served as an intersection for vehicles. Thanks to the pool built by Asım Bey in 1934, a meeting point was established for both the intersection and the pedestrians. In 1955, the pool was demolished and the square was reopened only to the vehicle. According to the new plan established by Turgut Cansever in 1960, the square was completely freed from pedestrians and the motorway was taken down 6 meters; the users now are able to build a one-to-one relationship with the structures.

As a result of the thesis, it is seen that the buildings constituting Beyazıt Square have continued their physical existence and functions from 1453 to the present day. The functions of all buildings except the mosque have changed to the present day depending on the requirements of the period; education, culture, commerce and worship functions have provided the continuity in the square. The buildings and functions of the Beyazıt Square are shaped according to the needs of the citizens and they aldo have persistent historical continuity. For the new arrangements of Beyazıt Square - design works - the continuity of structure and function should be taken into consideration.

Key words: Beyazıt Square, functional continuity, square, historical process

1
Giriş

Kent, birden farklı doku, biçim ve işlevleri barındıran sokak, cadde ve kamusal alanların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Kentli, kent içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılayabilecekleri kamusal alanlara ihtiyaç duymaktadır. Kamusal alanlar farklı işlev ve formlarda olup, kent imgesini yansıtan en önemli kent bileşenlerinden biridir. Kent kimliğini oluşturan en temel kamusal alanlar ise meydanlardır [2] [6] [7].

Meydanlar kent içerisinde, kentlinin nefes almasını sağlayan, cadde ve sokakların kesiştiği odak noktalarıdır. Kentli, kent içerisinden meydanda toplandığı gibi, meydandan da kent içerisine dağılımı sağlanmaktadır. Araç ve yayanın düğüm noktası, bulunduğu bölgenin cazibe merkezi, buluşma ve sosyalleşme alanlarıdır [1].

İlkçağdan günümüze meydanlar agora-forum-piazza-campo kavramları ile değişmiştir. Kavramların ortak özelliği farklı dönemlerde, kentliyi bir veya birden fazla amaç ile bir araya getirerek, kentlinin sosyal, kültürel ve sanatsal paylaşımlarda bulunabilmesini sağlamaktır [9]. Avrupa'daki kent meydanları her mevsim farklı işlevler yüklenerek aktif olarak kullanılabilmektedir. Örneğin Roma'daki Piazza Novano, yazın açık hava sergisi olarak, kışın ise Noel pazarı olarak değerlendirilmektedir. Meydanı sınırlayan yapılara ait fonksiyonlar olduğu gibi, yapılar arası boşluklar da sergi, pazar, gösteri gibi amaçlarla ziyaret edilmektedir. Böylece yerli ve yabancı halk için bir vakit geçirme, bir toplanma yeri oluşturmaktadır.

Derin bir tarihi birikime sahip olan Beyazıt Meydanı'nda ise üniversite, kütüphane, çarşı ve cami yapılarına ziyaret edilebilmektedir ancak, yapılar arasında kalan kent boşluğu verimli kullanılamayarak tanımsızlaşmaktadır. Senem Doyduk'un [60] belirttiği gibi Beyazıt Meydanı bir "kentsel boşluk" olarak yaşamına devam etmektedir. 1956 yılında Turgut Cansever tarafından yürütülen yeniden yapılandırma projesinin ancak bir kısmı uygulanabilmiştir. Dönemin liderleri

tarafından meydanın büyük ölçekli Avrupa meydanlarına benzetilmesi hedeflenmesi sebebiyle yanlış planlamalar yapılmıştır. Günümüzde de meydanın güneyi özel otopark olarak, meydanın çevresi ise 2014 yılından itibaren devam eden restorasyon çalışmaları sebebiyle prefabrik şantiye yapıları ve otoparkları olarak kullanılmaktadır.

Beyazıt Meydanı'nı oluşturan yapıların ve yapılar arasındaki boşlukların işlevleri oluşturulurken, tarihsel süreçteki işlev ve fiziksel durumlarına ait bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Beyazıt Meydanı'nda yeniden bir işlevlendirme çalışması yapılabilmesi için meydana ait yapıların fonksiyonları ve fiziksel değişimlerinin tarihsel süreçteki durumları incelenmelidir.

1.1 Literatür Özeti

Çalışma kapsamında, Beyazıt Meydanı'na ait geç antik dönemden günümüze değişimi Bizans Dönemi, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz başlıkları altında incelenmiştir. Değişimin anlaşılabilmesi için ilk çağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağdaki Avrupa meydanları incelenmiş, meydanı oluşturan öğelerin fonksiyonları ile birlikte zaman içerisinde gelişim ve değişimi irdelenmiştir. Meydanın yaşamasına etki eden yapıların işlevleri tespit edilmiştir.

Beyazıt Meydanı'nda, 2013 yılında başlamış olan restorasyon çalışmalarının Mayıs 2019 tarihinde devam ettiği gözlemlenmiştir. Restorasyon çalışmaları sebebiyle, yapılar arası boşluklarda prefabrik şantiye yapıları, özel otopark ve düzensiz araç yerleşimleri bulunmaktadır. Kamusal alanda yapılan müdahaleler ve yönlendirme eksiklikleri, alanda yayanın dolaşımını etkilemektedir. Kullanıcının tek bir tarafa yönlenmesi ve belirli yerlerde zorunlu olarak toplanmasına sebep olmaktadır. Örneğin Hat Sanatları Müzesi'nin etrafını kaplayan branda ve bariyerler, yayayı direkt olarak meydanın güneyinde bulunan otoparka yönlendirmektedir. Alandaki tek yönlü yığılma, yapılar arasında düzensiz dağılmaya ve Beyazıt Meydanı'nın bir "kentsel boşluk" olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır [60].

Beyazıt Meydanı 2014 tarihinden itibaren bir şantiye görünümündedir. Binaların restorasyonu için gerekli şantiye bariyerleri ve prefabrik şantiye yapıları meydanın fiziksel ve işlevsel yapısını zedelemektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kent-meydan ilişkisi, meydan tanımları, işlevin meydanlar için önemi ve tarihsel süreçteki meydan oluşumu araştırılmıştır. Antik Yunan Hippodamus, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı ilk çağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağda; meydanları oluşturan yapılar, yapıların ve yapılar arası boşlukların çağlar içerisinde değişen işlevleri ile var olma ve yok olma durumları sorgulanmıştır.

Kent içerisinde yaşayan kentlinin, bireysel ve toplumsal olarak iletişim kurma ihtiyacı duymaktadır. Rob Krier'e göre kentlinin sosyal ve sanatsal paylaşım yapabilmelerini sağlayan ilk keşfettiği kamusal alanlar meydanlardır [2][8]. Meydanlar kent içerisinde, kentin tüm tarihi geçmişini yansıtan cazibe noktalarıdır. Bulunduğu bölgenin sosyal, siyasal ve ekonomik gereksinimlerini, bünyesinde barındırdığı fonksiyonlar ile karşılayarak kentliyi bir araya getirmektedir. Belediye binası, restoran, sergi, cami gibi çeşitli fonksiyonlara sahip yapılar tarafından çevrilen meydanlar, pazar, gösteri, eylem, yarış gibi aktiviteler ile yaşayan bir mekan haline gelmektedir. Meydanda bulunan fonksiyonların çeşitliliği, farklı yaş grubu ve kesimlere hitap etmesiyle kentliyi bir araya getirerek, kentte ziyaret edilmeye teşvik etmektedir [1][2][8]. Richard Sennet'in de belirttiği gibi işlev-amaç ilişkisinde olmayan kent mekanları sadece bir geçiş alanı olarak kullanılarak "nötr alanlara" dönüşmektedir [9][10]. Bu sebeple meydanların birer geçiş alanı olmasını önleyen en büyük unsurlardan biri meydan boşluğunun ve meydanı oluşturan yapıların işlevlerin sürekliliğidir. İşlevsel süreklilik, kent mekanında toplum için ritüeller oluşturarak kent kimliğinin ortaya çıkmasını sağlar [2] [11].

Rob Krier'in bahsettiği kentlinin ilk sosyal toplanma alanı olarak keşfettiği alanlar ilkçağda agoralar olmuştur. [8] Antik Yunan kentlerinin meydanları olan agoralarda, ibadet, ticaret, eğitim hamam yapıları bir arada bulunmaktadır. Roma İmparatorluğu'nda agoralar, forum olarak değişmiştir. Agora ile forumlar aynı işlevleri taşımaktadır [22]. Orta çağda kentleşme arttıkça, cadde ve sokakları kesişim noktalarında, organik yapılı kent boşlukları oluşmuştur. Campo ismi verilen

kent boşlukları çoğunlukla kamu yapıları ile çevrilmiştir. Yükselen imparatorluğu simgelemişlerdir. Kentin sıkışık düzeninde nefes alma yerleri haline gelmiştir. Yapı gruplarından oluşan forumlarda ibadet, ticaret, yönetim fonksiyonları devam etmiştir [4][21][26]. Yeniçağda Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile batıda Rönesans dönemi başlamıştır. Bilime ve sanata önem verilen dönemde geometrik şekli belli olan piazzalar ortaya çıkmıştır [3] [35]. Doğuda (İstanbul'da) ise külliyeler inşa edilmiştir. Çoğunlukla camii avlularında toplanılan kervansaray, aşhane, hamam ve medrese yapılarının oluşturduğu meydanlar ortaya çıkmıştır [21][37]. Yakınçağda sanayi devrimi gelişmiştir ve motorlu taşıtlar hızlıca üretilmeye başlamıştır. Meydanlar kavşaklara dönüşmüşlerdir [17].

İlkçağda Milet Antik Kenti agorası ve Forum Romanım, ibadet, yönetim, ticaret ve toplanma amacıyla inşa edilmiş; kentlinin nefes aldığı mekanlar olarak tasarlanmıştır. Günümüzde Milet Antik Kenti ve Forum Romanum yapılarının %80 I yok olmuştur ve açık hava müzesi olarak kullanılmaktadır.

Orta çağda Siena Campo yönetim ve hipodrom (at yarışları) işlevleri ile inşa edilmiştir. Orta çağda inşa edilen Piazza Novano, tarihsel süreçte stadyum, amfi tiyatro ve konut bölgesi olarak kullanılmıştır. Piazza Novano, yeni çağda sosyal, kültürel ve sanatsal aktivitelerinin gerçekleştiği bir mekan haline gelmiştir. Günümüzde her iki meydan da işlevlerini kaybetmemiştir; yönetim ve sosyal aktiviteler için toplanma alanı olarak kullanılmaktadır [3] [35] [36].

Concorde Meydanı ise yakınçağda Paris'in yönetim merkezlerinden biri olarak inşa edilmiştir. Günümüzde sanat, konaklama ve yönetim merkezi olmakla birlikte, geniş açıklıklar ve araç yoğunluğunun fazla olması sebebiyle kavşak görevi görmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü iki kısımda incelenmiştir.

Birinci kısımda Beyazıt Meydanı'nın tarihsel M.Ö. 4- M.S. 1453, 1453-1923 ve 1923-günümüz tarihleri arasında gruplandırılarak, "Tauri Forumu, Hürriyet Meydanı, Beyazıt Meydanı ve 2019 Arazi Tespitleri" başlıkları altında yapılar arası boşluk ve yapıların fonksiyonlarının analizi yapılmıştır. Yapıların dönüşümleri tablo haline getirilmiştir. Mayıs 2019 tarihinde Beyazıt Meydanı'na ait yapılar arası boşlukların

değerlendirilme şekli, yapıların kullanım durumları, meydanın kullanım durumu incelenmiş, tespitlerde bulunulmuştur. İstanbul'un fethine kadar olan kısımda kazı yazıları için Wiener Müller'in İstanbul'un Topografyası faydalanılmıştır. Fetihten günümüze kadar olan kısımda ise Kauffer Haritası, Davies Haritası, 1912 Alman Maviler, 1934 İstanbul Şehri Rehberi haritaları mevcut durum ile karşılaştırılmak üzere kullanılmıştır.

İkinci kısımda ise meydanı oluşturan yapıların inşa yılları, kullanım amaçları ve değişen işlevleri var olma ve yok olma durumları sorgulanarak tablo oluşturulmuştur.

Beyazıt Meydanı M.Ö. 4 yılında ortaya çıkmıştır. Günümüzde Ordu Caddesi'nin ikiye böldüğü varsayılan foruma ait kazılarda mezarlık ve lahitler bulunmuştur. Bölgenin antik çağda mezarlık olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Nekropollere ek olarak günümüzde İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu arazide Nimfeum Maksimus olarak adlandırılan bir çeşme olduğu, çeşmenin Saraçhane'den gelen Valens Su Kemeri'ne bağlandığı ifade edilmektedir [46]. 393 yılında Tauri Forumu resmi olarak açılmıştır. Forumda Theodosius Bazilikası, kilisesi, Theodosius Sütunu, Zafer Takı ve sarnıçlar inşa edilmiştir. Yapıların %80 i tahrip edilmiş ve külliye yapımında bina temeli olarak kullanılmıştır [46][47] [49][50].

Bizans Dönemi'nde imparatorluğun başkenti olan Konstantinopolis'in ticaret merkezi olan Forum Tauri hayvan pazarı olarak kullanılmıştır. Günlük yaşamın merkezi olan forum, İstanbul'un fethi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi olmuş, yaşamına hayvan pazarı olarak devam etmiştir [46]. Beyazıt Bölgesi, 1453 yılında inşa edilen saray yapısı ve 1505 yılında inşa edilen Beyazıt Külliyesi sayesinde birden çok fonksiyona sahip olmuştur. Külliye bünyesinde medrese, kervansaray, aşhane, türbe, hamam yapıları inşa edilmiştir [37]. Hürriyet Meydanı, Mese Aksının birleşme noktası haline gelmiştir. Bölgede oluşan doğal afetler sebebiyle yapılarda tahribatlar oluşmuştur [39][51][55][67]. 19. yüzyılın başlarında Yeniçeri Ocakları'nın ayaklanmasıyla yeni Seraskerat (Savunma Bakanlığı) kurulmuştur. Saray tamamen boşaltılmış, Harbiye Nezareti sarayın yerine yerleşmiştir [17]. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bölgeye İstanbul Üniversitesi

sayesinde eğitim fonksiyonu yeniden eklenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından günümüze eğitim, ticaret, ibadet, kütüphane yapıları sürekliliğini sağlamıştır.

1960 yılında Turgut Cansever tarafından geliştirilen yarışma projesinde meydan tamamen yayalardan arındırılmış, rekreasyon alanları planlanmıştır. Ancak planlanan ağaçlandırma ve rekreasyon alanlarının, camiyi gölgeleneceği düşüncesiyle rekreasyon alanları inşa edilmemiştir. Meydanın güneyi özel otoparka ayrılmış, meydanın %80 i de betonlaştırılmıştır [53][51][55].

Mayıs 2019'da saha ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanında meydanı oluşturan yapılar ve yapılar arasındaki boşlukların fiziksel ve fonksiyonel durumları ile ilgili gözlem ve tespitler yapılmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Çalışma, Beyazıt Meydanı güncel durumuna ait gözlemlerden yola çıkarak oluşturulmuştur. Gözlemler sonucu, şantiye sebebiyle yapılar ve meydanın özelliğini kaybettiği tespit edilmiştir. Meydanda ileriye dönük proje geliştirilmesi durumunda, bilgi çıkarmak amacı ile meydandaki yapıların ve yapılar arası boşlukların işlevlerinin ve fiziksel durumlarının, tarihsel süreçteki sürekliliğini gösteren bir araştırmanın yapılması gerektiği ortaya konmuştur.

Çalışmanın amacı, M.Ö. 4 yılından 2019 yılına kadar Beyazıt Meydanı boşluğunun ve meydanı oluşturan yapıların fiziksel ve fonksiyonel değişimlerinin tespit edilmesidir. Ana amacın gerçekleştirilebilmesi için alt amaçlar oluşturulmuştur:

1. İlkçağdan günümüze meydan oluşumunun incelenmesi
   -Kent meydan ilişkisi ve meydanın kent için önemi,
   -Meydanlarda işlev ve sürekliliğin önemi,
   -İlkçağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağ ile günümüzde Milet Antik Kenti, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı'nın, binalar arası boşlukların ve binaların değişen işlevlerinin tespit edilerek tablo haline getirilmiştir.
   -Agora, forum, piazza ve meydan kavramlarının değişimleri tablo haline getirilmiştir.

2. Beyazıt Meydanı'nda bulunan yapıların ve yapılar arasındaki kent boşluğunun, M.Ö. 4 ile Mayıs 2019 tarihleri arasındaki fiziksel ve fonksiyonel değişimlerinin belirlenmesidir.

Çalışma alanı olarak Beyazıt Meydanı'nın seçilme sebebi, İstanbul'un Bizans Dönemi'nden bu yana Tarihi Yarımada'nın ulaşım omurgasında, düğüm noktalarından biri olmasıyla birlikte, karma fonksiyonlu bir mekandır.

1.3 Yöntem

Çalışma, Beyazıt Meydanı'nın güncel durumu gözlemlenerek oluşturulmuştur. Mayıs 2019 da yerinde yapılan tespitlerden yola çıkılmıştır. Beyazıt Meydanı'na ait bilgilere Beyazıt Devlet Kütüphanesi, haritalara ise İstanbul Atatürk Kitaplığı'ndan erişilmiştir.

Agora, forum, piazza ve meydan tanımlarının oluşum sürecini anlamakta yardımcı olabilmesi için de Milet Antik Kenti, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı yerinde gözlemlenmiş, geçmişe dönük okumalar yapılmıştır.

Beyazıt Meydanı ile ilgili okumalar, 7 farklı harita ile desteklenerek Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri incelenmiştir. Haritalarda yapıların fiziksel durumu ve konumlarına dikkat edilmiştir. Kullanılan haritalar:

-Bizans Dönemi: 15. yüzyıl Mamboury Haritası,

-Osmanlı Dönemi: 1786 Kauffer Haritası, 1860 Davies Haritası, 1912 Alman Mavileri,

-Cumhuriyet Dönemi: 1934 İstanbul Şehri Rehberi, Belediye Halihazır Harita 2000

-Günümüz: Araştırmacıya ait 2019 Arazi Tespitleridir.

1.4 Hipotez

Beyazıt Meydanı'nı oluşturan binalar, binaların işlevleri ve açık alanların kullanımlarının zaman içerisindeki değişimi bilgisi, Beyazıt Meydanı'nın tarihsel değerleriyle, yeni nesillere iletilmesi için gerekli bir bilgidir.

2
İlkçağdan Günümüze Meydan: Binalar, İşlevleri ve Binalar Arası Kentsel Boşluğun Kullanım Kararları

Çalışmanın ikinci bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda kent-meydan ilişkisi, meydanların kent için önemi ve işlevsel süreklilik üzerinde durulmuştur.

İkinci kısımda Hippodamus Agorası, Forum Romanum, Piazza Novano, Siena Campo, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı'nın çağlara göre değişimleri irdelenmiştir.

-İlkçağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağda meydanların işlev ve fiziksel analizleri yapılmıştır.

-6 meydan tarihsel süreçte gelişimlerine göre tablolaştırılmıştır [Şekil 2.23].

-Agora-forum-piazza-meydan tanımlarının tarihsel gelişimleri dönemlerine bağlı olarak fiziksel ve işlevsel açıdan tablolaştırılmıştır [Şekil 2.24].

2.1 Meydan Tanımı ve Tipleri

TDK'ya göre meydan, Arapça kökenli olup, yarışma eğlence veya karşılaşma yeri, alan, saha olarak tanımlanmaktadır.

İtalyanca'da meydan iki kavram ile tanımlanır: Piazza ve campo. Piazza binaların çevrelediği, belirli bir forma yatkın, toplanma alanlarıdır. Campo ise günlük işlerin yerine getirilebildiği yine halka açık, şekli belli olmayan toplanma alanlarıdır.

Meydan, mimari elemanlar ile sınırlandırılmış, sokak ve caddelerin yönlendirdiği, dinlenme ihtiyacı ve serbest hareket etmesini sağlayan açık alanlardır. Kullanıcının, kent içi dolaşımda yönlendirilmede yardımcı olur [1].

Meydanlar, kentlerin ihtiyacına bağlı olarak şekillenirler. Kültürel ve fiziksel değerlerin bir araya gelişi ile oluşup, kentin merkezi ve kimliği konumuna gelirler.

Krier'e göre meydan, iletişim ve bir araya gelişin, kentin varoluşunu ifade ettiği, mekanlardır [2].

Sanem Altınçekiç'e [3] göre meydanın niteliklerini etkileyen kentsel tasarım öğeleri vardır. Bunlar döşeme, plastik, renk, bitki, ışık, ölçü ve zamandır. Tüm bu niteliklerde tarihsel bütünlükler ile birlikte meydan kimliğini kazanarak kente katkıda bulunmuş olur. Meydanları sınırlayan yapılar, tarihi, fonksiyonu ve mimari değerleriyle çevreledikleri meydana nitelik ve anlam kazandırırlar.

Meydanlar, kent boşluğu olarak değerlendirilmektedir. Birkaç yapının bir araya gelmesiyle birlikte fiziksel olarak kentin omurgasını organik olarak oluşturan, birçok öğeyi bünyesinde bulunduran "boşluklardır" [4].

Paul Zucker'e [5] göre meydan kendine özgü özellikleri, belirli bir form içerisinde olmadan, işleve yönelik gelişerek, belirli bir özel yapı veya etkinliği bünyesinde barındırarak zaman içerisinde oluşan kentsel mekanlardır.

Zucker'e göre yapılanmalarına göre beş ayrı meydan tipi vardır:

Kapalı Meydan: Belli bir geometrik forma sahip, yapılarla sınırlandırılmış mekanlardır. Plan düzleminde form ile birlikte, meydanın etkisi çevrelediği yapıların fonksiyon, yükseklik, malzeme farklılıklarına göre değişmektedir.

Egemen Meydan: Kilise, saray, belediye binası gibi belirli bir binanın baskın geldiği ve alanı yönlendirdiği tip mekanlardır. Genellikle meydana gelen ana yol, meydanı oluşturan ana yapının dik aksıdır.

Merkezsel Meydan: Yapı ile çevrilmiş olan meydanların merkezinde çoğunlukla anıtsal, dikey bir eleman dikkat çeker.

Gruplandırılmış Meydan: Farklı form ve büyüklükteki üç veya daha fazla meydanın bir yapıyı çevrelemesi ile oluşurlar.

Serbest Biçimli Meydan: Herhangi bir geometrik biçimi olmayan, düzensiz ve estetik kaygısı olmayan, organik olarak oluşmuş meydanlardır.

Meydanlar, bir merkez olarak var oldukları gibi, üst üste farklı fonksiyonları da bünyesinde barındırabilir. Baskın bir fonksiyon barındırdığı gibi, birden fazla baskın fonksiyon da kamusal alanda işleyebilmektedir. [2]

2.2 Kent-Meydan İlişkisi ve Meydanların Kent için Önemi

Kent, bir veya birden farklı tip ve özelliklere sahip dokuların, sokak ve caddelerin kesişmesiyle ve kamusal alanların bir araya gelmesiyle oluşan, yaşayan mekanlardır [6]. Yunanca'da "polis", Yunan kentlerinde özgür vatandaşların kullanım alanı olarak tanımlanmaktadır [7].

Kent, insanlar içindir. İnsanlar, birbirleriyle iletişim kurabilmek ve bir arada aktivite gerçekleştirebilmek için kamusal alanlara ihtiyaç duymaktadır. Kamusal alanlar, kentin ve kentlinin kültürünü, bulunduğu zamanını, sosyal ve ekonomik durumunu yansıtmaktadır [8].

Rob Krier'in Urban Space kitabında kamusal alan, kimlik ve estetiğe sahip, çoğunlukla kare, üçgen ve daire formlarında olan, binaların sınırlandırdığı tüm alanlar olarak tanımlamaktadır. Krier'e göre kent içerisindeki organik formlu kamusal alanların doğal tarihi yansıtmaktadır ve morfolojik olarak form, zaman içerisinde değişebilmektedir [2]. Lynch'e göre ise kamusal alanlara ait bir formun olması, kent kimliğinde ve insan hafızasında daha güçlü bir etki bırakmaktadır [1].

Rob Krier'e göre kamusal alanların formları beş önemli etmen ile şekillenmektedir:

-Ana forma ait açıların oynanması ile,

-Ana forma eklemeler yapılması ile,

-Başka mekanlar ile birleşmesi ile,

-Ana formun çarpıtılması ile,

- Ana formun bir kısmının gösterilerek yapılması ile [2].

Kevin Lynch'e göre, kamusal alanlar, kentlerin tanımlanmasında etkili olan doğal yapılanmalardır. Kentsel imgenin vurgulanması ve yapıların görsel açıdan belirginlik kazanabilmesi açısından önemli unsurlardır [1]. Kamusal alanı oluşturan yapılara ait cephe elemanları, tak gibi görsel ve tarihi açıdan zengin yapı elemanları kent içerisinde ve insan hafızasında yer edinerek mekanı ön plana çıkarmaktadır.

Kamusal mekanların kent merkezi olarak tanımlandığı kent bileşeni de meydandır. Rob Krier'e göre meydanlar, insanların ilk keşfettiği en basit haliyle oluşturulmuş kentsel alanlardır. Açık alan etrafında gruplandırılmış yapılar arasında kalan

mekanlardır. Meydanlar, iç kentsel boşlukların stratejik olarak savunmasında rol almıştır, çoğunlukla sembolik değer taşımaktadır ve kutsal alanların (agora, forum ve cami avluları) inşasında model olarak seçilmiştir [2].

Lynch'e göre meydanlar, kentin kullanımlarının yoğunlaştığı ve fiziksel özelliklerin tanımlandığı kent sembolleridir. Meydanlar toplanma ve odak noktalarıdır. Bölgenin çekirdeği ve faaliyet merkezidir. Meydanlar aynı zamanda ulaşımın kesiştiği merkez noktalardır. Araç veya yayanın kullandığı düğüm noktalarında yönlendirme büyük önem taşımaktadır, kullanıcının kent içerisindeki dağılımı açısından yönlendirilmesini sağlar [1].

Meydanların, kent içerisindeki önemi işlevsel ve fiziksel özellikleri üzerinden şu şekilde sıralanabilir:

-Organik formda olduğu gibi planlı yapılaşma içerisinde de olabilmektedir.

-Kent imgesini taşıyan cazibe noktalarıdır. Kentin ve bölgenin tarihini yansıtmaktadır.

-Kentin farklı bölgeleri için tampon görevi görmektedir. Alışveriş, ticaret, konut bölgelerini birbirlerinden ayırabilmektedir.

-Kentlinin buluşma, sosyalleşme ve eğlence alanları olarak kullanılmaktadır.

-Mekanın gereksinimleri ve tarihsel süreçte değişikliklere uğrayabilmektedir.

Meydanlar, kentlinin belirli bir amaç için bir araya gelerek deneyimlediği alanlardır. Meydanın şekli, kent içerisindeki konumu ve tarihi özellikleri kadar, işlevleri de önemlidir. İşlevsel özellikleri ve işlevlerin sürekliliği de araştırılmalıdır.

2.3 Meydanlarda İşlev ve Süreklilik

Habermas'a göre, kamusal alanlar insanların bir araya gelerek mekanı somutlaştırmasıdır, sadece bir kalabalık oluşturması değildir [7]. Mekanın somutlaşması, kamusal alanda bireysel ve topluluk halinde bir tür sosyal ritüelin varlığı ile ortaya çıkmaktadır [2]. Bireysel ve topluluk halinde yapılan ritüeller, meydanda bulunan işlevler ile sağlanabilmektedir.

Mekansal olarak işlev(fonksiyon), yapı gruplarının oluşturduğu veya bireysel olarak yapının, mekanın gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan önemli etmenlerden biridir. İşlevler, dönemin ve mekanın gereksinimlerine ve doğal ya da yapay olaylara bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Doğal ya da yapay etmene örnek olarak Navona Piazza verilebilir. Meydan, at meydanı olarak inşa edilmiş, tahribatlar sebebiyle amfitiyatroya dönüştürülmüştür. Mekanın gereksinimlerine örnek olarak da Beyazıt Meydanı'nın hayvan pazarı olarak hayatına başlaması, sonrasında ise külliyenin yapılması ile karma fonksiyonların dahil olması gösterilebilir. Meydandaki ana fonksiyonlar (eğitim, ticaret) meydanı terk etmemiş, günümüze kadar gelmiştir.

Kentsel mekanın tercih edilmesindeki en büyük etmenlerden biri fonksiyon çeşitliliğidir. Fonksiyonel çeşitlilik, farklı kesim ve yaş gruplardan kullanıcıların bir araya gelmesini sağlamaktadır. Kentsel mekanların fonksiyonlarını da kent boşluğunu oluşturan yapıların fonksiyonları belirlemektedir. Yapıların dış mekan ile temas halinde olması, mekana da bir fonksiyon yüklemektedir [8].

Örneğin Richard Sennet'a göre Antik Yunan'ın meydanları olan agoralarda bir çok aktivitenin aynı anda yapılabildiği, küçük kümeler halinde bir çok sesin bir araya gelebildiği görülmektedir. Agoralarda, siyasi, ticaret ve sanatsal aktiviteler aynı anda gerçekleştirilebilmektedir. İşlev-amaç ilişkisi olmadan sadece hareket olan kent mekanlarında, kullanıcı kent ile ilişki içerisinde olamaz ve mekan sadece toplum için bir geçiş alanı haline gelir. Sennet'a göre özellikle trafiğin yönlendirdiği ve bireylerin hızlı hareket etmesi gerektiği mekanlar "nötr mekanlar" oluşturmaktadır [9].

Yapıların, bulunduğu dönemler içerisinde, işlevlerinde değişiklik yapılabilmektedir. Ülkü Altınoluk'a göre bina orijinal işlevini kaybedebilir veya işlevsel olarak

eskimeye uğrayabilmektedir. Yapılar ve yapılar arası boşluklarda dönemin ihtiyaç, siyasi ve politik değişimler sebebiyle yeniden işlevlendirme yapılabilmektedir [10].

Kent kimliğinin ortaya çıkabilmesi ve mekanın kent içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi için, yapıların ve boşlukların işlevleri kadar, işlevlerinin sürekliliği de önem taşımaktadır. Yapıların sürdürülebilirliği ve yaşamına devam edebilmesi için fonksiyonlarının da sürekliliğine ihtiyaç duyulmaktadır [11].

Geçmişteki kültürel sosyal ve ekonomik mirasların geleceğe aktarılabilmesi için yapılar arasındaki boşluklarda gerçekleşen işlevlerin sürekliliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yapılar, toplum bünyesinde kolektif bir bellek oluşturmaktadır; fonksiyonların sürekliliği ve yapıların sürdürülebilirliği de mekanın sahiplenilmesi, toplumsal bilincin oluşması ve mekana karşı duyulan hislerin kuvvetlenmesini sağlamaktadır.

Doğan Kuban'a göre süreklilik, mimari yapıların çevre ile olan ilişkileri zaman ve bölge dikkate alınarak değerlendirilebilir. Değerlendirilen dönemin ekonomik, politik, kültürel koşullar ve biçim düzen gelenekleri göz önünde bulundurulmaktadır [12].

Gestalt'a göre Algılama Yasaları'ndan biri de devamlılık-sürekliliktir. Her türlü yapı elemanı, birlikte gruplandırılarak bir bütün olarak algılanır. Aynı yönde giden tüm birimler birbirleriyle ilişki halindedir. Bu algı da sürekliliktir. Süreklilik yapının fiziksel özelliğini dikkate aldığı kadar geçirdiği evreler ile birlikte fonksiyonlarının da sürekliliğini irdelemektedir [13].

Kavram olarak süreklilik, değişime karşı gelen bir olgu değildir. Değişimi bünyesinde bulundurarak devamlılığın sağlanabilmesidir. Zaman içerisinde değişikliklere uğrayabilir ancak yapı geçmişten günümüze gelerek, geleceğe de var olacağını gösterecektir. Yapı, fiziksel ve fonksiyonel özellikleri ile geçmişe referans verdiği gibi, geleceğe de ışık tutmaktadır [14].

Bir yapı hakkında fikir sahibi olunabilmesi için daha önce benzerini veya kendisini görmüş olmamız gerekmektedir. Geçmiş ile bağlantı kurarak yapının fiziksel ve fonksiyonel özellikleri ile ilgili bilgi sahibi olabiliriz. Bilinçaltındaki bu bağlantıyı

sağlayabilmek ancak süreklilik ile gerçekleşebilir. Eski bilgiler ile birlikte günümüz bağdaştırılarak sorgulama yöntemine gidilebilmektedir [15].

Tasarımcı, yeni tasarımları mevcut kentsel alana entegre edebilmek için fiziksel ve kültürel tüm verilerin çevreye nasıl etki edeceğini sorgular. Tasarım sürecinde tasarımcının kararını, çevresinde bulunan mevcut ve geçmiş fonksiyonlar etkilemektedir. Yeni fonksiyonların mevcut çevre ile süreklilik sağlayabilmesi için bu alanda üretilmiş fikirlerin ve yaklaşımların zamana bağlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir [16].

İşlevsel sürekliliğin sağlanabilmesi ve yeniden işlevlendirme durumlarında şu bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır:

-Yapıların mevcut kullanım durumları: Kullanıma açık/kapalı/restorasyon vb.

-Yapıların inşa yılları, var olma/yok olma durumları,

-Yapının ilk kullanım amacı ve mevcut kullanım amacı

Üçüncü bölümde incelenen Beyazıt Meydanı ve meydanı oluşturan yapılar bu üç soru üzerinden irdelenmiştir.

2.4 Tarihsel Süreçte Meydan Oluşumu ve Değişimleri

2.4 alt bölümünde ilkçağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağdan örneklerle meydanların dönemlerinde agora, forum, piazza, meydan oluşumları incelenmiştir. Hippodamus Planlaması'na ait Milet Antik Kenti, Forum Romanum, Piazza Novano, Sienna Piazza Del Campo, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı tablolaştırılmıştır.

2.4.1 İlkçağ (M.Ö. 3500-M.S.475)

İlk çağ, milattan önce 3500-4000 yıllarında yazının bulunması ile milattan sonra 475 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar olan süredir.

Antik dönemde akropolisler, kolonilerin yerleştiği, içerisinde tapınak, hamam, okul ve stadyumun bulunduğu büyük yaşam alanlarıdır. İstanbul üzerinden örnek vermek gerekirse, Tarihi Yarımada'nın en yüksek noktası olan, bugünkü Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerdedir. M.Ö. 3000 yıllarında bölgeye yerleşilmiştir. Akropolislerin asıl toplanma alanı ise agoralar olmuştur [17].

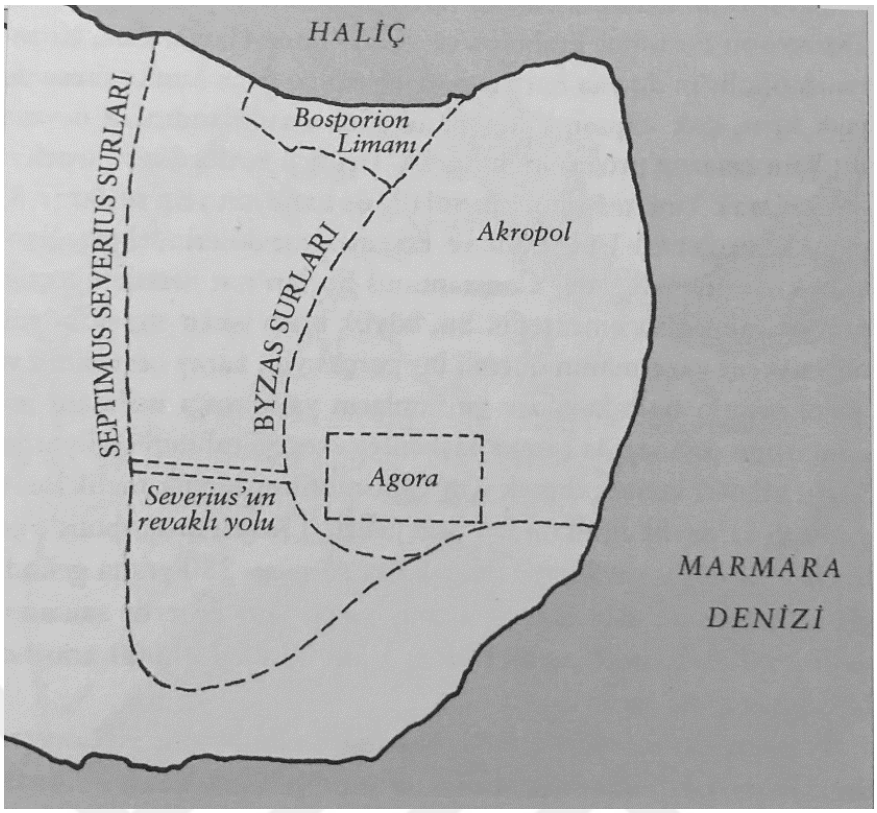

Şekil 2.1 Antik çağda İstanbul [11]

Yunan kentlerinde meydanlar, tamamen yayaların oluşturduğu, düzenli ve düzensiz sokak ağlarının ortak noktada buluştuğu, her türlü sosyal aktivitenin gerçekleştirildiği, geniş çarşılardan oluşan agoralardır. Bu agoralarda Pazar yerleri kurulmuş, siyasetin merkezi olmuştur [18].

Günümüzde karşılığı olmayan, Grekçe'de "toplanma yeri" anlamına gelen agoralarda birçok fonksiyon bir arada bulunmaktadır. Agoralarda gerçekleşen en büyük faaliyetler, iki aşamalı olarak gerçekleştirilen mahkemeler ve pazar kurulmasıdır [19].

Antik Yunan çağında şehirci ütopist Hippodamus, Milet kentinin yıkılmasından sonra kenti yeniden kurmak için örnek bir çalışma hazırlamıştır. Plan geometrik olarak tasarlanmış ve "hippodamien" ismini almıştır. Yolların birbirini dik olarak kestiği ilk yerleşim planı olarak kabul edilmektedir. Hippodamos, sadece kenti gridal düzene sokmamıştır. Kenti aynı zamanda fonksiyonel, toplumsal ve sınıfsal olarak da ayırmıştır. Sonuç olarak yeni bir kent düzeniyle birlikte yeni bir hiyerarşi, toplum ve iş bölümü sağlanmıştır [20].

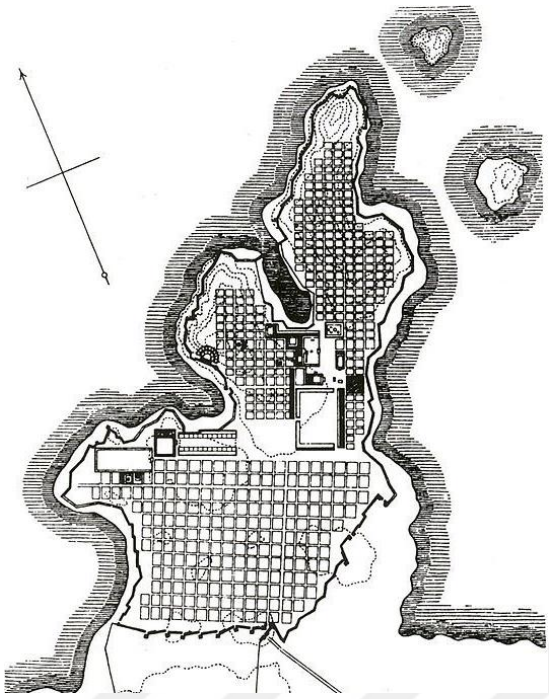

Şekil 2.2 Hippodamus Planlaması, Milet Kenti [19]

Hippodamus planlaması ile birlikte akropolis ve agoralar, Yunan kentlerinin vazgeçilmez öğeleri olmuştur. Akropolis, Antik Yunan kentlerinde dini ve askeri amaçla kurulmuş, kentlerin en üst noktasında kutsallığı her noktadan algılanabilen mekanlar olarak tasarlanmıştır. Fonksiyonel olarak ticaretin artmasıyla akropolisler yerini agoralara bırakmıştır [20].

Agoralar kentsel olarak ortak mekan tanımına ilk örneklerdir. Siyasi, ticari ve sosyolojik olarak tüm yaşamsal aktivitelerin sergilendiği düz, boş ve geniş açıklıklı alanlardır. Yunan şehirciliğinde agoralar kuzey-güney, doğu-batı akslarında kurgulanmıştır. İlerleyen çağlarda agoraya dini fonksiyonlar da yüklenmiştir [21].

Agoralar, şehrin tam merkezinde bulunan kentin nefes alan, geometrik forma sahip, etrafı stoa adı verilen ticari mekanlarla çevrili açık alanlardır. Öncelikli olarak pazar alanı olarak kullanılmış, aynı zamanda gladyatör savaşlarının yapıldığı, dini ve politik münazaraların yapıldığı alanlardır [22].

Milet Antik Kenti'nin agorasının da güneyinde ve kuzeyinde büyük Pazar bulunmaktadır.

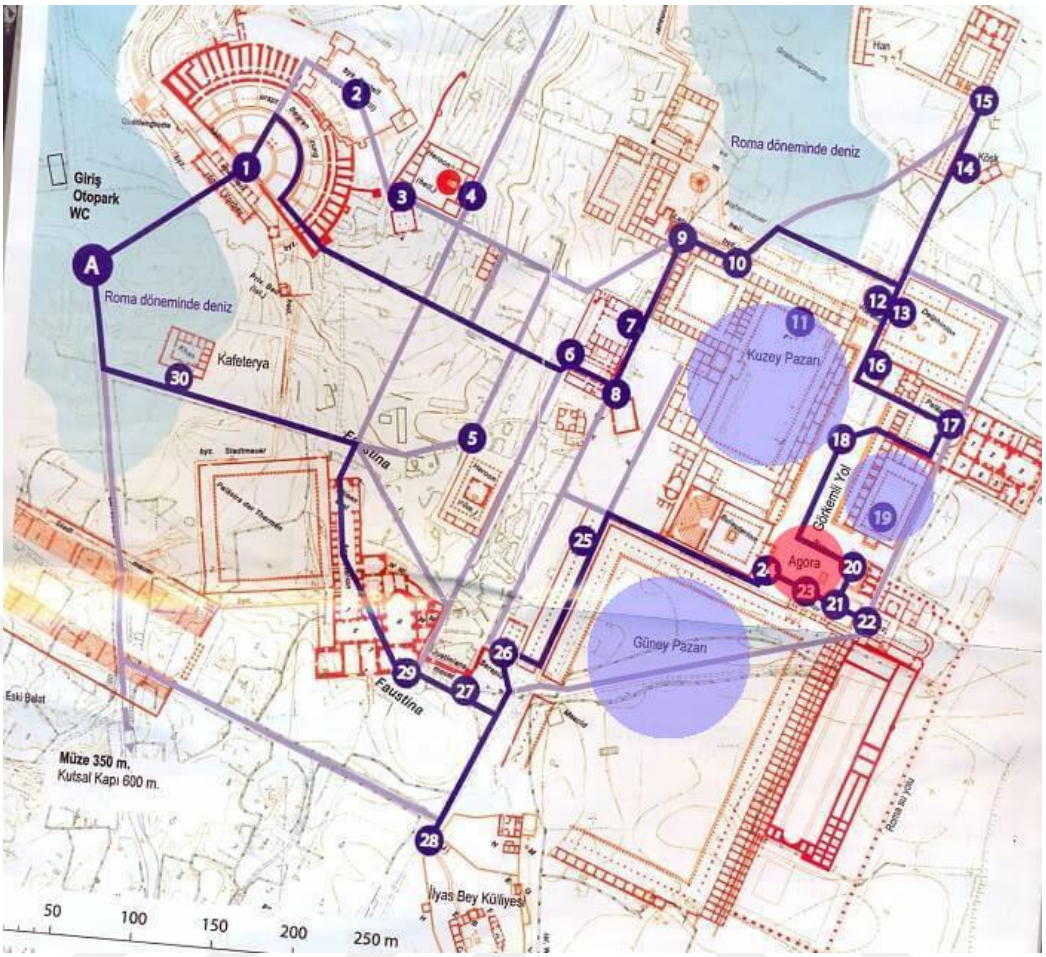

Şekil 2.3 Milet kent planı [23]

Milet kenti M.Ö. 479 yılında kurulmuş, Roma İmparatorluğu (M.Ö.38) döneminde de metropol düzeyine erişmiş bir kenttir. Kent içerisinde amfitiyatro, senato binası, hamam, alışveriş alanları, tapınak ve okul bulunmaktadır.

Şekil 2.3 de de görüldüğü gibi Milet Kenti agorasının kuzey ve güney doğrultusunda stoa adı verilen tek yönlü koridorlu alışveriş yerleri bulunmaktadır. Kentin en yüksek noktasında konumlandırılmıştır. Gridal düzenlemeye uygun olarak şekillenen agoranın doğusunda nemfleri kutsamak amacıyla dikilen Nymphaneum adındaki anıt bulunmaktadır. Agorayı oluşturan diğer yapılar spor okulu olarak gimnazyum, tapınak, meclis binası, hamamdır.

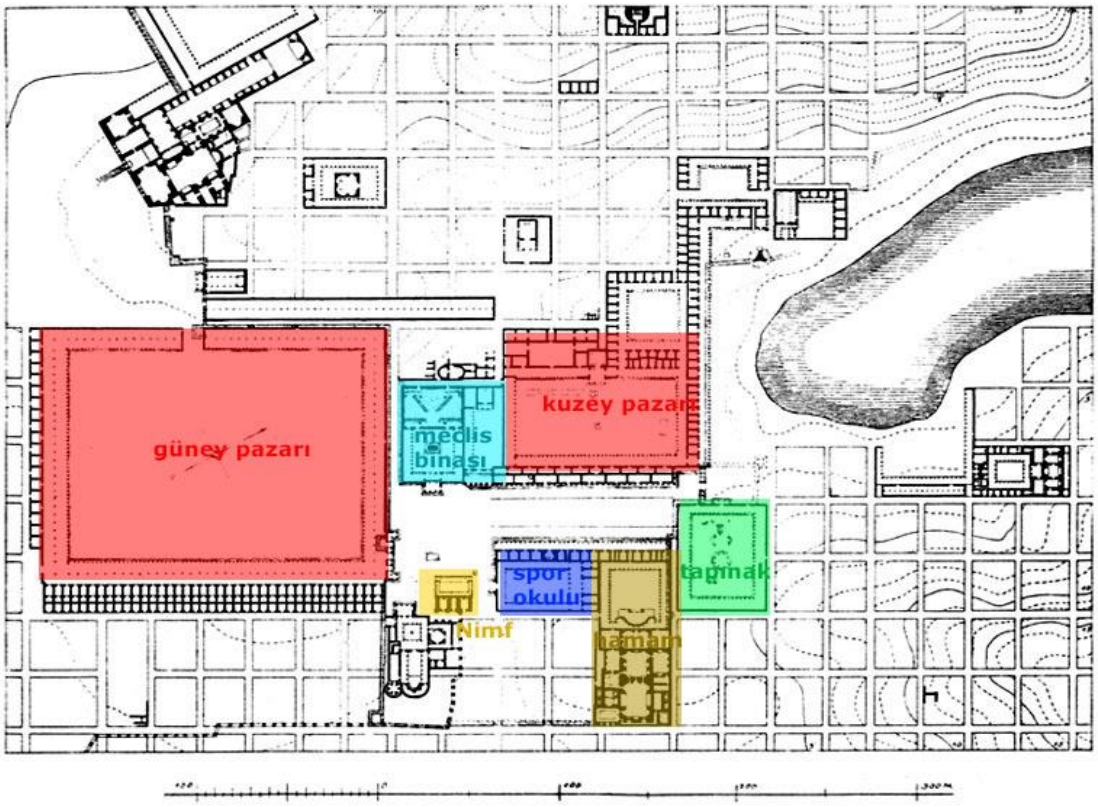

Şekil 2.4 Milet Kenti Agorası [23]

Antik Yunan kentlerinde yaşam merkezi agora iken, Roma İmparatorluğu'nun toplanma mekanları forumlar olmuştur. Forumlar, sıkışık planlama içerisinde kentlinin nefes aldığı geniş açık alanlardır. Roma'daki Forum Romanum, imparatorluğun yükselen gücünü temsil eden en dikkat çekici örneklerden biridir.

Şekil 2.5 Forum Romanum, 2018, Dilara Sayın

Roma'nın Palatine ve Capitoline Tepeleri arasında bulunan Forum Romanum, milattan önce 500 yılında kurulmuştur. Forumun günlük Pazar, alışveriş yeri olarak kullanıldığı kabul edilmektedir. Jül Sezar (M.Ö. 100-M.Ö.44) döneminde en kalabalık ticaret merkezi olmuştur. Kolezyum'un inşaatı tamamlanana kadar (M.S. 72) gladyatörlerin savaştığı arena, seçimlerin ve sosyal aktivitelerin gerçekleştirildiği bir kamusal alan olarak kullanılmıştır [27].

Roma Forumu doğu ve batı olarak ayrılmaktadır. Batı tarafında platform, senato binası, kilise ve büyük toplantı salonu, tapınaklar ve adalet alanı bulunmaktadır. Doğu kısmında ise tapınak ve rahibe evleri, müze, kilise ve Titus Zafer Takı bulunmaktadır.

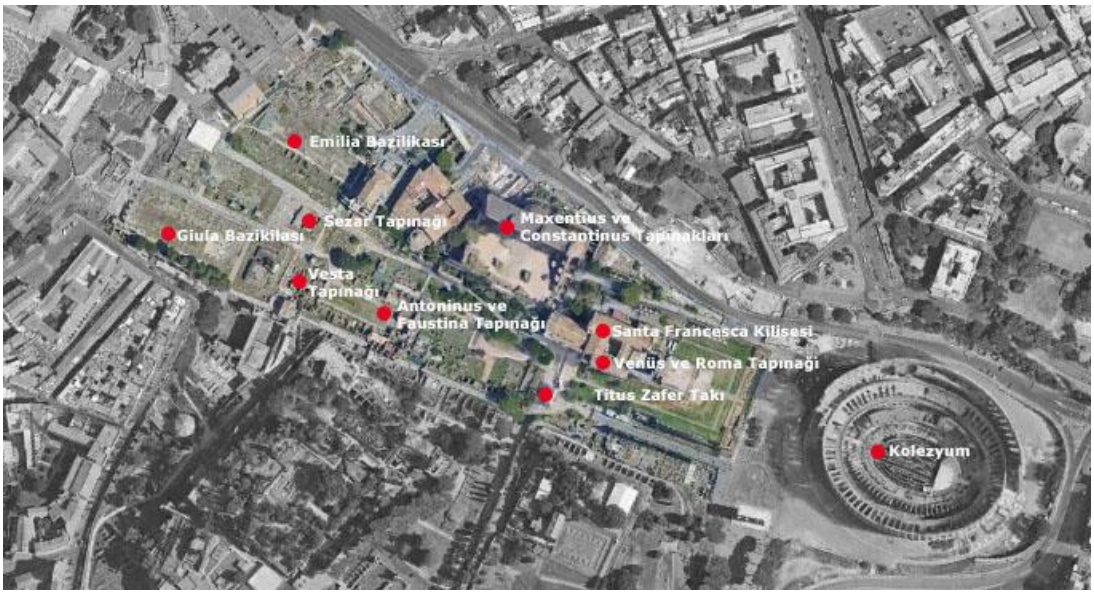

Şekil 2.6 Forum Romanum Yapıları, 2019

M.S. 110 yılında foruma bitişik bir alışveriş alanı yapılmıştır. Agoralarda olduğu gibi çevresi kapalı orta alanda seyyar satıcıların çalışmasına izin veren stoalar oluşturulmuştur. Forumun en çok kullanılan fonksiyonu da bu sayede ticaret olmuştur [21]. Forumdaki yapı hakimiyeti tapınak ve kilise olmasına rağmen seyyar satıcılar sayesinde ağırlık ticari amaçlı kullanılmıştır.

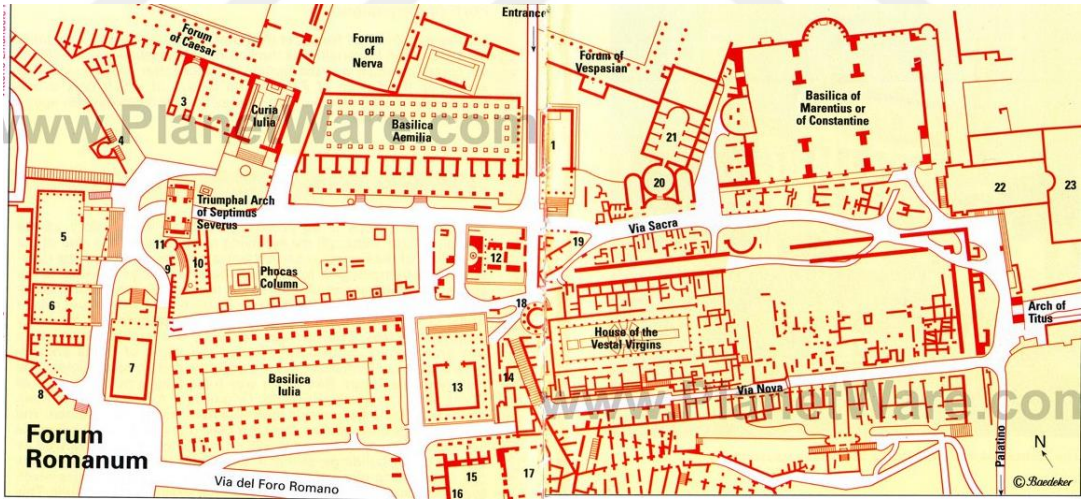

Şekil 2.7 Forum Romanum [27]

Forumdaki yapıların büyük bir kısmı M.S. 410 yılında yıkılmıştır. 1803 yılında ise arkeolog Carlo Fea (1783-1836) tarafından yeniden keşfedilmiştir. Kazı çalışmaları yaklaşık 100 yıl sürmüştür. Alan günümüzde açık hava müzesi olarak kullanılmaktadır.

2.4.2 Orta çağ (M.S.475-1453)

Orta çağ, Batı Roma İmparatorluğu'nun milattan sonra 475 yılında yıkılışından, 1453 yılında İstanbul'un fethine kadar olan süreçtir. 1300 yılında Rönesans hareketi olan "yeniden doğuş" başlamıştır. Ancak yeniden doğuş hareketi yeni çağda 1600lü yıllarda tam anlamıyla hissedilmiştir. Orta çağ ise karanlık dönem içerisinde kalmıştır.

Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile forumlar yıkılmaya başlamıştır. Kentleşme hareketleri artmış, cadde ve sokakların kesişim noktalarında açık kentsel mekanlar oluşmuştur [24]. Organik dokuya sahip kent içi boşluklarda, forum ve agoraların ticari unsurlarından ziyade, at yarışlarının yapıldığı hipodromlar, gladyatörlerin savaştığı, mahkemelerin düzenlendiği ve yine pazar yerlerinin oluşturduğu mekanlar oluşmuştur. Kentteki tüm siyasi ve sosyal aktivitelerin gerçekleştiği kent boşluklarına "campo" isimleri verilmiştir. İlk çağda olduğu gibi orta çağda da görkemli yapılar ve imparatorluğu temsil eden birçok anıt ile görkemli mimari unsurlar eklenmiştir [26]. Kent merkezlerinde konumlandırılan campo kamu yapıları ile sınırlandırılmıştır [25].

Paul Zucker'e göre orta çağ kentlerinde beş farklı meydan tipi olmuştur [5].

1- Kent giriş meydanları

2- Kent merkezinde eski yerleşimlerin gelişmesi ve yeni yapıların planlanmasıyla oluşan meydanlar

3-Dini yapıların bahçeleri, avlular

4- Ana caddenin genişlemesiyle oluşan pazar meydanları,

5- Gruplandırılmış meydanlar

Orta çağ meydanlarının en önemli örneklerinden biri Siena Piazza Del Campo'dur. Siena Campo Meydanı (il Campo) olarak geçen meydan, İtalya'nın Toscano Bölgesi'nde bulunmaktadır. Uzun ve dar sokaklar arasından meydana ulaşılabilmektedir. Meydan UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır [28].

Şekil 2.8 Siena Campo Meydanı [28]

12-15. yüzyılda inşa edilen Campo Meydanı, dönemin gotik mimarisine sahiptir. Dönemin ünlü sanatçıları olan Lorenzetti Kardeşler ve Simone Martini, şehrin planlaması sırasında ilham kaynakları olmuştur [28].

Şekil 2.9 Siena şehir planı,1963 [29]

Şehir planlaması, meydanın etrafında Y şeklinde yapılmıştır. Kent meydanı oluşumunda yapılar konumlandırılırken meydanın topografyasından yararlanılmıştır. Eğimin en düşük olduğu noktada, meydana hakim olan saray yapısı, Palazzo Pubblico, inşa edilmiştir. 1297 yılında inşa edilen saray yapısı günümüzde Belediye Binası olarak kullanılmaktadır. Yapı, ışınsal olarak meydanda yönelme sağlamaktadır ve meydanın odak noktası haline gelmiştir [30].

Şekil 2.10 Siena Campo Meydanı, 2018 [31]

Belediye yapısının inşasından sonra 1339 yılında, 102 metre uzunluğunda Mangia Kulesi inşa edilmiştir. Kırmızı tuğla ve üzerinde beyaz travertenden oluşan yapı, günümüzde turiste açıktır ve şehrin manzarası seyredilebilmektedir.

Meydanın bir diğer odak noktası ise Gaia Çeşmesi'dir. 1409 yılında kente su yollarının getirilmesi ve alt yapıların inşa edilmesiyle yapılmıştır. Meydanda mekansal olarak sürekliliğin sağlanabilmesi amacıyla çeşme yüksek inşa edilmemiştir [5].

Siene Campo'ya ait haritalar incelendiğinde meydanın ve kent formunun hiç değişmediği görülebilmektedir.

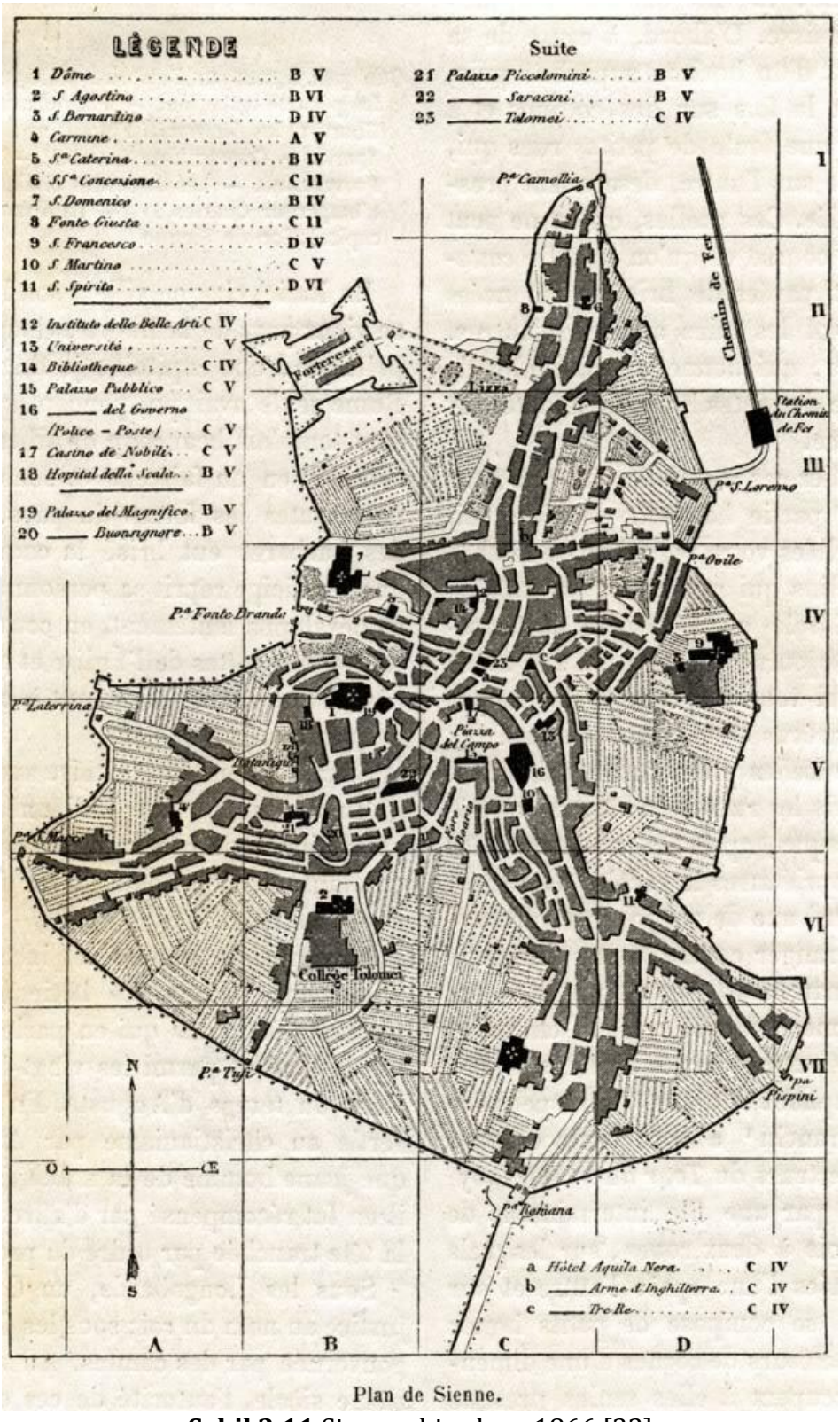

Plan de Sienne.

Şekil 2.11 Siena şehir planı, 1866 [32]

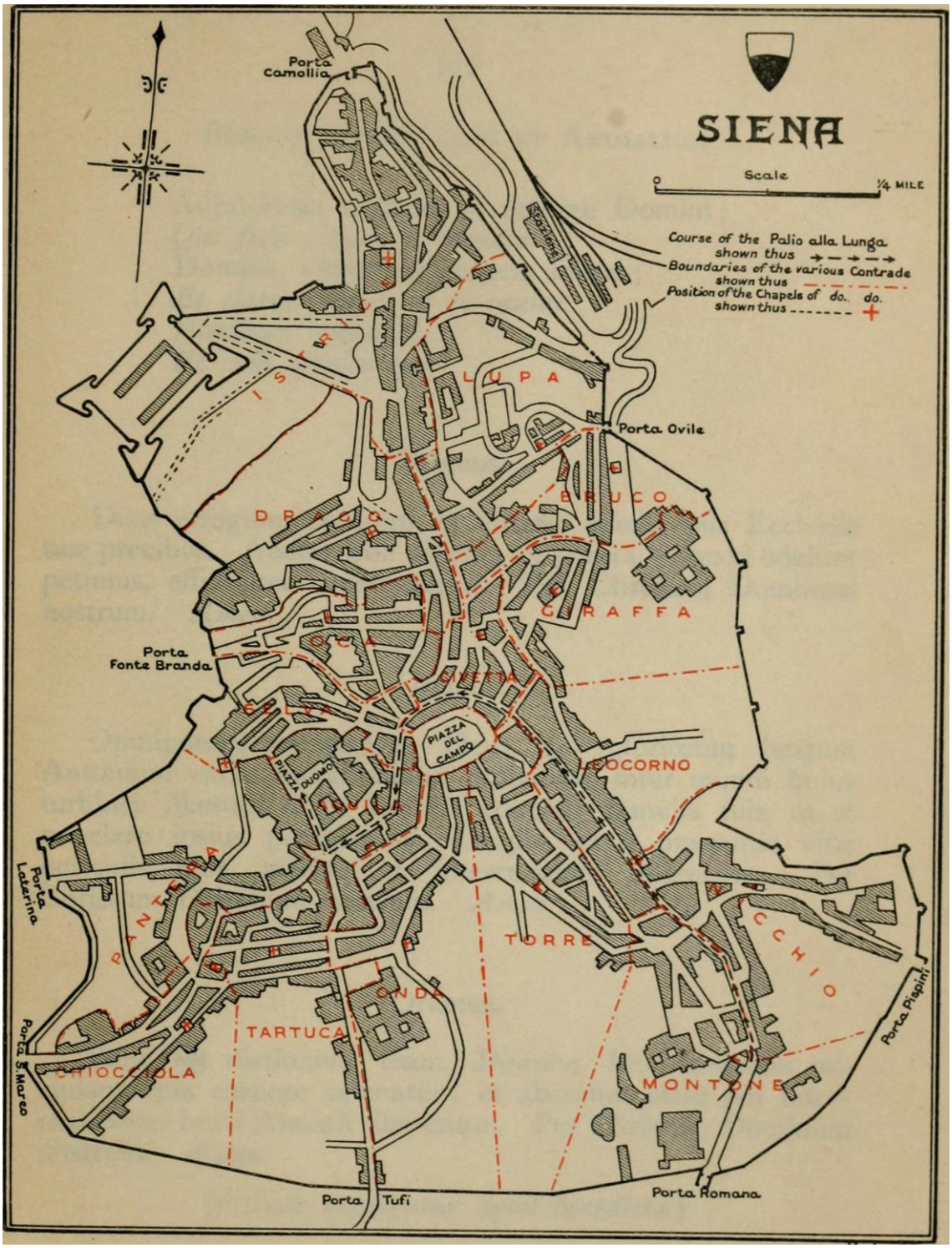

Şekil 2.12 Siena şehir planı, 1904 [32]

Meydanın sınırlarını oluşturan diğer yapılar ise günümüzde restoran, müze, dükkan ve sergi alanları olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.13 Siena Campo Meydanı, 2018 [31]

Günümüzde yapılar arasında kalan meydan boşluğunda, Siena'nın en eski geleneği olan Palio Festivali düzenlenmektedir. Sadece gösteri amaçlı değil, kentin tüm tarihini anlatan şehrin en önemli etkinliğidir. Yılda iki kez 17 adet "contrada" adı verilen semtin temsilcilerinin yarıştığı bir at yarışı festivalidir. Yarışçılar semtleriyle birlikte bölgenin 17 mesleğini de temsil etmektedir.

Şekil 2.14 Siena Campo Meydanı Gravürü [32]

Şekil 2.15 Siena Campo Meydanı Gravürü, 1804 [32]

1804 yılında Toskana Bölgesi'nin büyük bir bölümüne hakim olan Etrurya Krallığı zamanında Palio Festivali'nin dönüm noktası olmuştur [33]. Şekil 2.15 de resmedilen gravürde de Palio Festivali'nin resmi olarak gerçekleştiği ve meydanı oluşturan yapıların günümüze dek gelebildiği görülmektedir.

Günümüzde festival dönemlerinde meydanın çeperi yarış alanı için sıkıştırılmış toprak ile döşenmektedir. Yarışlar meydanı sınırlandıran yapılardan izlenebildiği gibi, yarış parkuru ortasında kalan alandan da izlenebilmektedir [34].

Şekil 2.16 Siena Campo Meydanı, 2018 [31]

Şekil 2.17 Siena Campo Meydanı, 2018 [31]

Meydan yarışlar haricinde günlük yaşantıda da yerli halk ve turistin eğimden faydalanarak dinlenip zaman geçirebileceği bir sosyal mekan olarak kullanılmaktadır.

2.4.3 Yeniçağ (1453-1789)

2.4.3.1 Batı

Rönesans Dönemi (15. yüzyıl)

Meydan kavramı, özellikle bilim ve sanat üzerine yoğunlaşıldığı ve yenilenme hareketlerinin yapıldığı Rönesans döneminde gelişmeye başlamıştır. Rönesans'ta yapılar tek tek ele alınmamış, şehir bir bütün halinde kurgulanmıştır. Dönemin meydanları yöneticilerin egemenliğini yansıtacak saray, kilise, yönetim binalarının önünde ya da egemenliği simgeleyecek şekilde yolların kesiştiği noktalarda yer almıştır [3].

İtalya'da başlayan 15. yüzyıl Rönesans hareketi ile meydanın fiziksel olarak değişimi gözlenmektedir. Orta çağdaki organik yapılaşma yerini simetriye dikkat çeken bir yapılaşmaya bırakmıştır [35]. Dönemde meydan için "piazza" kavramı daha etkin olmuştur. Piazzalar forumlarda olduğu gibi dar organik sokak yapılarından açık

alana çıkma isteğiyle ortaya çıkmıştır. Piazza terim olarak "halka açık alan" olarak tanımlanmaktadır.

Dini inancın baskısından, karanlık dönemden sıyrılan toplum, bilim, sanat ve yönetim biçimi üzerine yoğunlaşmıştır. Dönemin önemli örneklerinden Navona Piazza'da olduğu gibi büyük yönetim binaları meydanda baskın gelmektedir.

Şekil 2.18 Piazza Novano, 2019

Kilise, kültür merkezi, konut ve yönetim binaları ile çevrili, kapalı bir meydandır. Meydana erişim ana akslar üzerinden değil, organik dar sokaklardan sağlanmaktadır.

Meydanda üç süs havuzu ve kilise haricinde, mevcutta konutlar, Brezilya Elçiliği binası, müze olarak kullanılan Palazzo Braschi ve 15. yüzyılda inşa edilen San Giacoco delgi Spagni Kilisesi bulunmaktadır.

Piazza Navona'nın bugünkü yerinde, Doğu Roma İmparatorluğu döneminde Cesar ve Augustus tarafından ahşap olarak bir olimpiyat stadyumu yaptırılmıştır. İlk ismi Circus Agonalis, ismini N'Agona'ya bırakmış, sonrasında ise Navona olarak günümüz ismini almıştır.

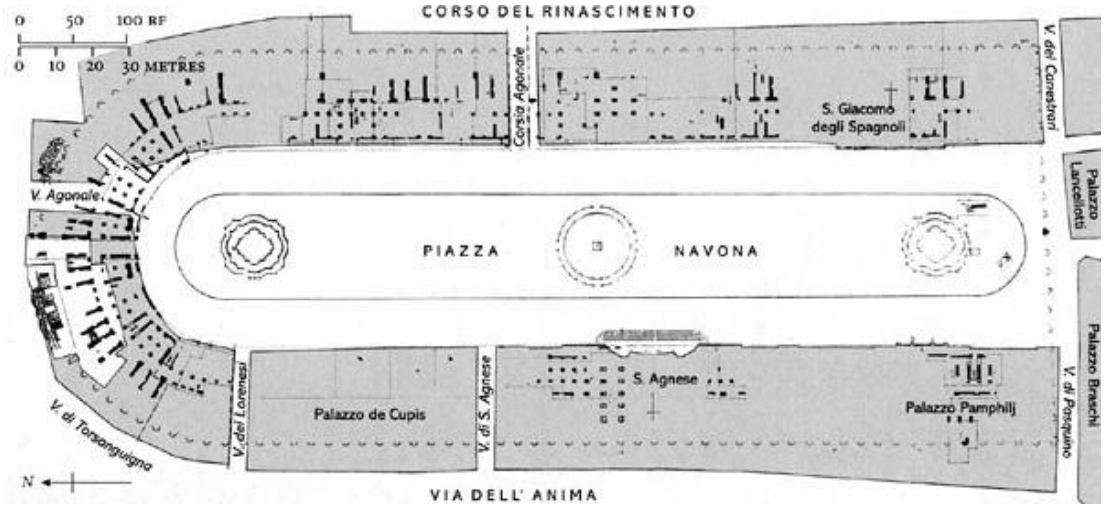

Şekil 2.19 Piazza Novano [36]

3.yüzyılda çıkan yangın sebebiyle tahrip olan stadyum, amfi tiyatroya çevrilmiştir. Rönesans zamanında terkedilen meydanda asillere ait evler yapılmıştır. 1477 yılında Papa'nın talimatı ile büyük Pazar buraya taşınmıştır. Böylelikle meydan, oyunların oynandığı, her an canlılığın olduğu bir mekan haline gelmiştir [36].

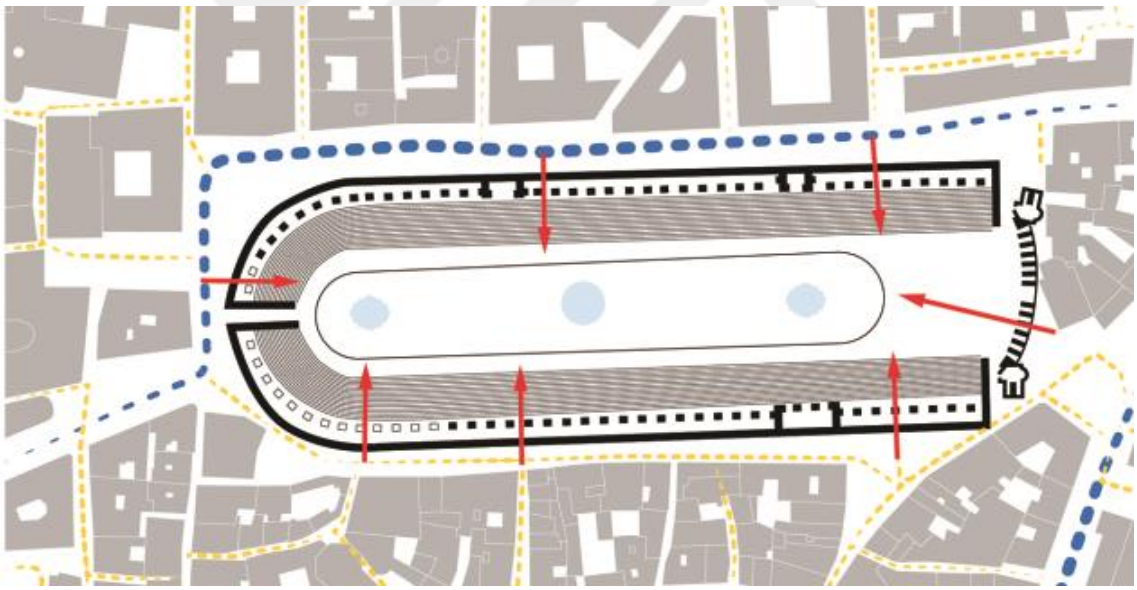

Şekil 2.20 Piazza Novano[36]

Günümüzde meydanda Papa tarafından görevlendirilen Bernini, Borromini, Rianaldi, Cortona tarafından düzenlenmeler yapılmıştır. Meydanı çevreleyen en önemli yapılardan biri Rainaldi ve Cortone tarafından tasarlanan Sante Agnese Kilisesi'dir. Burada kilise dini bir baskı olarak değil, yapısal anlamda gösterişi sağlayabilmek açısından inşa edilmiştir.

Barok Dönemi (16.-17. yüzyıl)

17.yüzyılın başlarında etkisini kaybetmeye başlayan Rönesans, yerini sanatın ve hareketliliğinin daha coşkun geldiği Barok Dönemi'ne bırakmıştır. Barok Avrupa dillerinde, şekli bozuk, anormal, sıra dışı, düzensiz anlamlarına gelmektedir. Barok döneminde abartılı hacimler ve dekorlar hakimdir [3].

Dönemde şehir planlamasında ve meydanlarda şekle önem verilmesiyle birlikte, merkezinde büyük bir heykel, çeşme gibi bir anıtın bulunması dikkat çekmektedir. Bu yeni öğeler insan ölçeği dikkate alınmaksızın yine gücün sembolü olacak şekilde tasarlanmıştır. Çoğunlukla elips veya oval şekillerinde meydanlar tanımlanmıştır. Rönesans Dönemi'nde bahsedilen Navona Piazza, ortasında 2 küçük 1 büyük çeşmesi ve sanatsal etkinlikleriyle en güzel örnektir.

Şekil 2.21 Piazza Novano, 2019, Dilara Sayın

Meydanın kuzey ve güneyinde de Fountain of the Moor ve Fountain of Neptune adında iki küçük su öğesi daha bulunmaktadır. Bu iki eseri de Bernini tasarlamıştır. Giovanni Lorenzo Bernini (1598-1680) genç yaşta Roma'ya yerleşerek ölünceye kadar birçok mimari eser üretmiştir.

Meydanın tam ortasında Bernini tarafından tasarlanan Fountain of the Four Rivers (Fontana dei Fiumi) bulunmaktadır. 17.yüzyılda atların serinlemesi ve yapay gölet

oluşturmak amacıyla kurulan bu çeşmede dört adet heykel vardır. Her bir heykelde dört ana kıta nehirle temsil edilmektedir: Avrupa-Danube, Afrika-Nil, Asya-Gange ve Amerika The River Plate. Bu görkemli eserin üzerindeki Obelisk ise 1. Yüzyılda Domitan tarafından yapılmış, meydanı ve eseri olduğundan daha ihtişamlı göstermek amacıyla Bernini tarafından eklenmiştir.

Geçmişte olimpiyat oyunları, Pazar, törenler ve büyük gösteriyle kullanılan meydan, günümüzde açık yeme içme mekanları, sanatsal ve sezonluk etkinliklerin olduğu renkli bir meydan olmuştur.

2.4.3.2 Doğu

Gördüğümüz üzere Avrupa kentlerinde agora, forum ve meydanlar genellikle kentin merkezi ve ulaşım akslarının kesiştiği noktalardadır. Kent hayatının önemli noktalarıdır. Geleneksel İslam kentlerinde meydanlar genellikle camilerin avlularında toplanılan, kervansaray, hamam, medrese, yani külliyelerin olduğu alanlarda oluşmaktadır [21].

Bu tanımlamayla birlikte Bizans ve Osmanlı'nın başkentliğini yapmış İstanbul'un Beyazıt Bölgesi en uygun örnektir. Bünyesinde kervansaray, medrese, aşhane, çarşı, hamam bulunduran Beyazıt Külliyesi, Tarihi Yarımada içerisinde doğal bir meydan oluşturmuştur.

Beyazıt Meydanı biçimsel olarak organik yapısı ile "campo" tanımlamasına uymaktadır. Osmanlı Dönemi'nde külliye meydanları, buluşma yeri değil; günlük işlerin yürütüldüğü pazar alanlarıdır. Çoğunlukla dini yapıların avlularında kültürel ve sanatsal aktiviteler gerçekleştirilmektedir.

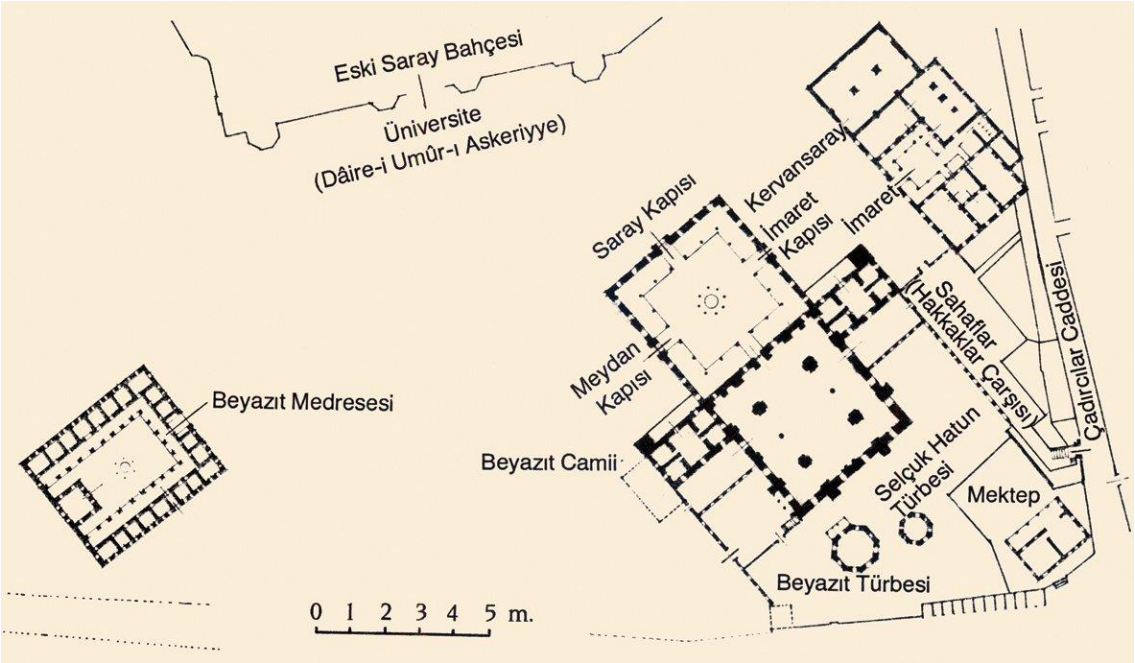

Şekil 2.22 Beyazıt Külliyesi [37]

Beyazıt Meydanı, Forum Tauri (Theodosius Forumu) ismiyle 393 yılında resmi bir törenle açılmıştır. Forum hayvan pazarı olarak kullanılırken, güneyi ise devlet görevlileri ve yabancı devletlerden gelen misafirler için konaklama alanları olarak kullanılmıştır. 1453 yılında kadar hayvan pazarı olarak kullanılan alan, İstanbul'un Fethi'nden sonra inşa edilen saray ve külliye yapıları ile yönetim, ibadet, ticaret ve eğitim merkezi haline gelmiştir.

Sanayi Devrimi'nin gelişmesi ile yapılar arası boşluklar taşıtlara verilmiştir ve kent boşluğu kavşak görevi görmeye başlamıştır. Yapılar işlevlerini kaybetmemiş, eğitim ibadet ve ticaret işlevleri sabit kalmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Beyazıt Meydanı yapıları ve yapılar arası boşlukları detaylandırılmıştır.

2.4.4 Yakınçağ (1789 - günümüz)

Yakın çağ, 1789 yılında meydana gelen Fransız İhtilali'nden günümüze olan süreçtir. Fransız İhtilali ile birlikte laiklik ve özgür inanç düşüncesi yaygınlaşmış, yeni buluşlara yön verilmiştir. Bununla birlikte Sanayi Devrimi endüstriyi doğurmuş, Avrupa'daki sermaye birikimi ve gelişimini sağlamıştır.

Yakın çağın başlamasıyla motorlu taşıtların üretimi artmıştır. Bu da kamusal açık alanlara ulaşımı kolaylaştırmış, hatta meydanların kavşak görevi görmesini sağlamıştır.

Fransız İhtilali'nin etkilerini en iyi görebildiğimiz meydanlardan biri de Paris'te bulunan, Fransa'nın ikinci büyük meydanı olan Concorde Meydanı'dır.

Meydan Tuileries Bahçesi, Champs Elysees Bahçesi, Sein Nehri ile otel ve müze binaları arasından sınırlandırılmıştır. Bölgeye ulaşım ana akslardan taşıtlarla olmakla birlikte, meydanın kuzeyinde bir metro istasyonu bulunmaktadır.

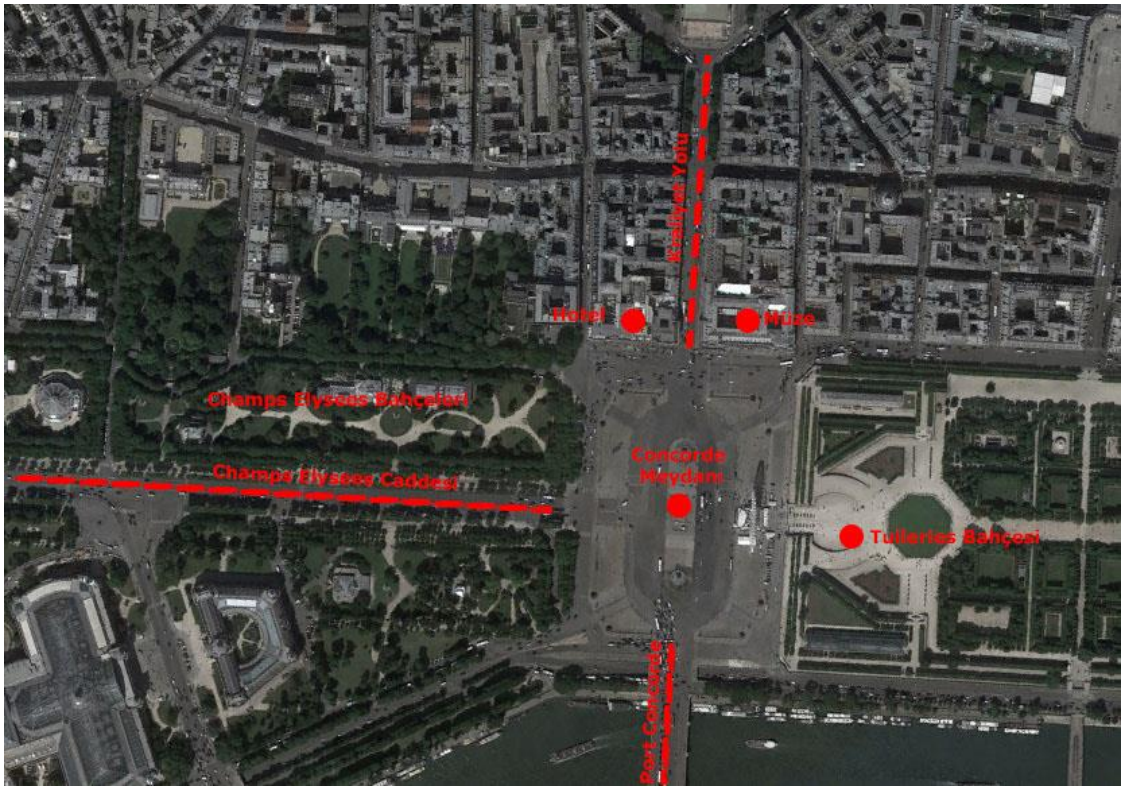

Şekil 2.23 Concorde Meydanı, 2019

Concorde Meydanı 1754 yılında Fransız Mimar Agne-Jacques Gabriel tarafından tasarlanmıştır. Meydanın yapımı 1764 yılında tamamlanmıştır. 1119 kişinin idamına sahne olmuştur [38].

Meydana şekil veren sekiz adet, Fransa'nın o döneminin yönetimini simgeleyen heykeller bulunmaktadır. Her bir heykelin ismi, Fransa'nın bir şehrini temsil etmektedir: Lyon, Marseilles, Bordeaux, Nantes, Brest ve Rouen. Aynı zamanda ortasında 1831 yılında Mısır Valisi tarafından hediye edilen obelisk bulunmaktadır. 1830 yılında yapılan düzenlemelerde obeliskin iki yanına süs havuzu yaptırılmıştır [36].

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok Avrupa şehri gibi Paris de yenilenmiştir ancak meydan şeklini diğer meydanlara kıyasla ilk tasarlandığı hali ile koruyabilmiştir.

Günümüzde meydan motorlu taşıtların hakimiyetindedir. Yapılar arası boşlukların çok geniş olması sebebiyle meydan vakit geçirilebilir bir alan değildir, ancak araç ve yaya trafiği açısından yoğun bir bölgedir. Meydanın yaklaşık ölçüleri 330 metre x 220 metredir.

Meydanın en dikkat çekici ve büyük buluşma noktası Tuileries Bahçesi'nin girişinde bulunan Dönme Dolap'tır. Dönme dolap Noel dönemi kurulup, ocak ayının başında kaldırılmaktadır. Ancak 2018 yılında alınan bir karara göre dönme dolabın bir daha kurulmamasına karar verilmiştir.

Şekil 2.24 Concorde Meydanı Dönme Dolap, 2017, Dilara Sayın

2.5 Bölüm Değerlendirmesi

İkinci bölümde incelenen 6 mekan, Milet Agorası, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı, meydanların inşa yılları, kullanım amaçları ve işlevleri ile günümüz durumları incelenmiştir.

Meydanları oluşturan yapıların tarih boyunca fiziksel ve işlevsel olarak değişimleri, yapılara ve yapılar arası boşluklara ait işlevlerin sürekliliği irdelenmiştir.

Bölümün sonucunda iki adet tablo oluşturulmuştur. Birinci tabloda Milet Agorası, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı'na ait fiziksel ve işlevsel değişimler özetlenmiştir (Şekil 2.25). İkinci tabloda ise dünya meydanlarından edinilen bilgilerle agora-forum-piazza-campo-meydan kavramlarının tanımları işlevsel ve fiziksel değişimleri özetlenmiştir (Şekil 2.26).

Çağ ayrımları, mekanlarda meydana gelen olaylar ile oluşmuştur. Çağ ayrımlarını sağlayan olaylar; yazının bulunması, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı, İstanbul'un fethi-Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı, Fransız İhtilali-Sanayi Devrimi'dir. Meydana gelen olayların aralıkları ilkçağ, orta çağ, yeni çağ ve yakın çağı oluşturmaktadır. Her bir çağ aralığında da agora, forum, piazza ve meydan mekanları fiziksel ve işlevsel değişimlere uğramaktadır.

Milet Antik Kenti agorası M.Ö. 15. yüzyılda ticaret, ibadet, yönetim ve sosyal fonksiyonlarla inşa edilmiştir. İlkçağın sonlarında (M.Ö. 494) yıkılmıştır. Günümüzde açık hava müzesi olarak kullanılmaktadır.

M.Ö. 500 yılında inşa edilen Forum Romanum M.S. 72 yılına kadar arena ve ticaret merkezi olarak kullanılmıştır. Orta çağın ilk yıllarında da hayvan pazarı ve sosyal toplanma alanı olarak yaşamına devam etmiş; Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından kısa bir süre sonra, M.S. 410 yılında yıkılmıştır. Günümüzde Milet Antik kentinde olduğu gibi açık hava müzesi olarak kullanılmaktadır. Roma'nın en çok ziyaret edilen mekanlarından biridir.

12. yüzyılda inşa edilen Siena Campo, orta çağın en önemli meydan örneklerinden biridir. Siena şehri meydanı etrafına yerleştirilerek geliştirilmiştir. Palazzo Pubblico (Belediye Binası) ve Gaia Çeşmesi ile günlük yaşamın buluşma merkezi olarak

tasarlanmıştır. Kot farklılıkları meydanda insanların amfitiyatro yerleşimine benzer şekilde yönelmesini sağlamıştır. Meydanın oluşumundan itibaren gerçekleştirilen Palio Festivali (at yarışı) günümüzde halen devam ettirilmektedir. Yapıların tamamı fiziksel ve fonksiyonel olarak korunmuştur.

İlkçağda M.S. 81 yılında inşa edilen Piazza Novano Milet, Romanum ve Siena'dan farklı olarak tüm kentin aynı anda bir araya gelebildiği stadyum olarak inşa edilmiştir. Çıkan yangınlar ve tahribatlar sonucu M.S. 3. yüzyılda amfitiyatroya dönüştürülmüştür. Zamanla amfitiyatro kullanılmamaya başlamış ve terkedilmiştir. Yeni çağda konut bölgesi olarak kullanılmış, inşa edilen kilise ile ibadet fonksiyonlarını kazanmıştır. Günümüzde meydan, kültürel ve sanatsal aktivitelerin yapıldığı bir buluşma alanı haline gelmiştir. İbadet fonksiyonu devam etmiş, idari yapılar da eklenmiştir. Meydanı sınırlandıran yapıların zemin katları yeme-içme mekanları, üst katları ise konut olarak kullanılmaktadır. Yapıların insan ölçeğinden bağımsız olarak inşa edildiği gözlemlenmiştir. 17.yüzyılda Barok Dönemi ile birlikte sanata önem verilmiş, insanların rahatlıkla boş meydanda toplanmasını sağlayan üç adet havuz inşa edilmiştir. Günümüzde de meydan, yeme içme alanları ile birlikte, sanatsal aktiviteler de gerçekleşmektedir.

Concorde Meydanı, sanayi devriminin gelişmesi ile 1754 yılında inşa edilmiştir. Saray bahçesinin devamı olarak kullanılan meydan yönetim merkezi ve halkın çoğunlukla siyasi olaylar için toplandığı bir alan olmuştur. Günümüzde yapılar fiziksel olarak varlığı korumuştur. Meydan idari-yönetim yapıları, konut-otel ve sanat yapıları ile sınırlanmıştır. Yapılar arası geniş açıklıklar ve metro çıkışları ile günümüzde araçların kavşak alanı olarak kullanılmaktadır. Concorde Meydanı aynı zamanda, Bouvard'ın İstanbul için kurguladığı tasarımlara benzerlik göstermektedir. İhtişamlı devlet yapıları ve saray bahçeleri arasında sınırlandırılmıştır.

Şekil 2.25 te Milet antik kenti agorası, Forum Romanum, Piazza Novano, Siena Campo, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı fiziksel ve işlevsel değişimleri tablo haline getirilerek özetlenmiştir.

MEYDANIN ADI	İLKÇAĞ (M.Ö. 3500-M.S. 375)		ORTA ÇAĞ (M.S 375-1453)		YENİ ÇAĞ (M.S. 1453-1789)		YAKIN ÇAĞ (M.S. 1789-GÜNÜMÜZ)	
	PLAN	YAPI VE FONKSİYON	PLAN	YAPI VE FONKSİYON	PLAN	YAPI VE FONKSİYON	PLAN	YAPI VE FONKSİYON
MİLET KENTİ HİPPODAMUS PLANLAMASI M.Ö. 16.YÜZYIL		Agora-meydan kullanımı Ticaret İbadet Yönetim Sosyal M.Ö. 494 YILINDA YIKILMIŞTIR.	-	-	-	-		1973 Açik Hava Müzesi
FORUM ROMANUM M.Ö 500		Ticaret Arena (M.Ö. 500-M.S. 72)		Hayvan Pazarı Ticaret Sosyal etkinlik M.S. 410 YILINDA YIKILMIŞTIR.		-		1800 arkeolojik bulgular Açik Hava Müzesi
SIENA CAMPO 12.YÜZYIL				Yönetim Sosyal Toplanma Alanı		Yönetim Sosyal Toplanma Alanı		Yönetim Sosyal Toplanma Alanı
NAVONA PIAZZA M.S. 81		Domitian Stadyumu		Amfitiyatro (M.S. 3. yüzyıl)		Konut- Yerleşim Alanı İbadet (Sant Agnese Kilisesi)		Sosyal toplanma alanı İbadet Konsolosluk
BEYAZIT MEYDANI M.Ö. 4		Forum Tauri Devlet görevlileri için konut bölgesi (M.Ö. 4-M.S. 3)		Forum Tauri Hayvan Pazarı (...-1453)		Yönetim(1454-1862) Askeriye (1862-1923) İbadet (1505-) Ticaret Eğitim		Askeriye (1862-1923) İbadet (1505-) Ticaret Eğitim
CONCORDE MEYDANI M.S. 1754	-	-	-	-		Yönetim		Konaklama Sanat Yönetim

Şekil 2.25 Milet Agorası, Forum Romanum, Piazza Novano, Siena Campo, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı fiziksel ve işlevsel özellikleri

İlkçağda (M.Ö. 3500-M.S. 475) kentin merkezi olan akropolisler, ticari etmenin artmasıyla yerini agoralara bırakmıştır. Agoralar insanların öncelikli olarak alışveriş için toplandığı alanlar olmuştur. Aynı zamanda tüm siyasi ve politik olayların yaşandığı meclis binaları, eğitimin sağlandığı spor okulları ve tapınaklar agoraların kullanım amaçlarını oluşturmuştur. Agoralar geometrik şekillidir ve simetriye önem verilmektedir. Yunan kentlerinde toplanma alanı olarak kullanılan agoralar, Roma İmparatorluğu'nda forum olarak değişmiştir. Forumlarda da aynı işlevler geçerli olmuştur ancak dönemin felsefesi gereği yapı ölçüleri artmıştır. İmparatorluğun yükselen gücünü temsil etmek üzere yapılar inşa edilmiştir. Dini yapılar ise işleviyle birlikte, Forum Romanum'da görüldüğü gibi, gösteriş amacıyla daha büyük ölçekli çalışılmıştır.

Orta çağda (M.S. 475-1453), Orta çağın gösterişli meydanlarının tersine Siena Campo'yu sınırlandıran yapılar, kentsel sürekliliğin sağlanabilmesi için insan ölçeği göz önüne alınarak tasarlanmıştır. Siena Campo günlük ihtiyaçların karşılanmaktadır ve at yarışları düzenlenmektedir. Doğal geometrik forma sahiptir ve günümüzde de aktif olarak kullanılan bir toplanma alanıdır.

Yeniçağda (1453-1789) kamusal açık alan anlamındaki "piazza" lar ortaya çıkmıştır. Piazzalar simetri ve belirli bir forma sahiptir. İmparatorluğun yükselen gücünü simgeleyen sanatsal unsurlar eklenmiştir. Kentin toplanma alanlarıdır. Batıda çoğunlukla tek bir işlev üzerine oluşturulmuş, zaman geçtikçe işlev eklenmiştir. Piazza Novano örneğinde görüldüğü gibi orta çağda olimpiyat stadyumu olarak inşa edilmiştir. Tahribatlar sonrası amfi tiyatroya dönüştürülmüştür. Yeni çağda tek fonksiyonun yetersizliği ile meydan ve yapılar yerleşim ve yönetim bölgesine çevrilmiştir.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ve İstanbul'un fethi ile İstanbul artık Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na ait kentlerde karma fonksiyonlu külliyeler inşa edilmeye başlamıştır. Külliyeler yapıları gereği karma fonksiyonlu olup, şehrin merkezlerini oluşturmaktadır. Külliyelerin bulunduğu bölgedeki dağınık yapısı sebebiyle, Avrupa'daki meydanlar gibi düzenli bir geometriye sahip değildir. Bu sebeple Avrupa'da "campo" olarak nitelendirilen, dağınık düzenli, buluşma yerini temsil etmeyen kent boşluklarına eşdeğerdir.

Yakın çağda (1789-..) piazza ve campo, meydan olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Sanayinin gelişmesi ve motorlu taşıtların artmasıyla, meydanlar artık kavşak görevi görmeye başlamıştır. Batıda meydanlar geometrik şeklini korumuştur. Yayaya ait olan alanlar Concorde Meydanı örneğindeki gibi taşıtlara ayrılmıştır. Yakınçağda yeniden inşa edilen meydanlar çoğunlukla ana aksların kesişimi ile saray bahçesi arasında kalan geniş açıklıklı alanlarda konumlanmıştır. Önceki çağlarda olduğu gibi buluşma yeri değil, geçiş alanı olarak kullanılmıştır.

İstanbul'da ise meydanlar organik formda kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile külliye yapılarının işlevleri değişmiştir. Yapılar arası boşluklar, taşıtlara açılmış, yayalardan arındırılmıştır. Geçiş ve kavşak alanları olarak kullanılmıştır.

Şekil 2.26 de agora-forum-piazza-campo-meydan kavramlarının fiziksel ve fonksiyonel değişimleri özetlenmiştir. İlkçağın agorasından günümüz meydanlarına gelene kadar, ticaret ve ibadet işlevinin sürekliliğini korumuştur.

ÇAĞLAR	İLK ÇAĞ		ORTA ÇAĞ	YENİ ÇAĞ		YAKIN ÇAĞ
BAŞLANGIÇ	M.Ö 3500 Yazının bulunması		375-Kavimler Göçü- Batı Roma'nın Yıkılışı	1453 İstanbul'un Fethi-Doğu Roma'nın yıkılışı		1789 Fransız İhtilali
BİTİŞ	375- Kavimler Göçü Batı Roma'nın Yıkılışı		1453 İstanbul'un Fethi-Doğu Romanın yıkılışı	1789 Fransız İhtilali		Günümüz
TANIM	agora	forum	campo	piazza	külliye meydanları	meydan
FİZİKSEL VE FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ	ANTİK YUNAN	ROMA İMPARATORLUĞU	Buluşma yeri değildir. Şekli belli olmayan, günlük işlerin yürütüldüğü, günlük pazarın kurulduğu alanlardır. Genellikle yönetim yapılarının avlusunu çevreleyen ticari alanlar olarak çevrelenmiştir.	BATI	İSTANBUL	Geometrik şekil korunmuştur. Sanayi Devrimi ile arabaların gelişmesiyle yayaya ait mekanlar araca açılmıştır. Toplanma yeri olmaktan ziyade kavşak, geçiş alanları olarak kullanılmış, çevreyi saran yapılaşma artmıştır.
	Sosyal ve siyasal merkez olarak kullanılan düzlüklerdir. Etrafında çeşme, siyasi ve dini yapılar, alışveriş alanları (stoa) bulunmaktadır. Agora yerini 2 tip foruma bırakmıştır. 1. cumhriyet forumu 2. imparatorluk forumu	Forumda ticari fonksiyon daha ön plandadır. Ancak bireysel ilişkilerden çok ticari yönetim ve dinsel yapıların gösterişli bir şekilde algılanmasını sağlayan toplanma alanlarıdır. Simetriye önem verir.		15.yüzyıl Rönesans ile birlikte simetri ve belirli geometrik şekil ön plandadır. Siyasal yönetim çevreye açılan yol şemasına sahiptir. 17.yüzyıl Barok döneminde merkezlerde gücü simgeleyen heykeller eklenmiştir. Saray merkezli ışınsal açılım şemasına sahiptir. Sanat ve ticaret fonksiyonu artmıştır.	Geometrik şekle dikkat edilmeden organik oluşmuştur. Cami avlularına ait duvarlar yıkılmış, motorlu araçlar için kamusala açılmıştır. Geçiş, kavşak veya geçiş alanı olarak kullanılmıştır.	
DÖNEMİN ÖRNEĞİ	Milet Antik Kenti Agorası	Forum Romanum, İtalya	Siena Campo, İtalya	Piazza Novano, İtalya	Beyazıt Meydanı, Türkiye	Concorde Meydanı, Fransa

Şekil 2.26 Agora forum campo piazza meydan kavramlarının çağlar içerisinde fiziksel ve işlevsel özellikleri

İncelenen dünya meydanlarından Milet ve Forum Romanum müze olarak kullanılmaktadır. Yapıların tamamı yıkılmıştır.

Piazza Novano'da köklü değişimler yaşanmıştır. Sırasıyla stadyum, amfitiyatro, konut-ibadet ve konut-ibadet-sosyal alan olarak değişmiştir. Yaklaşık 2000 yıldır yaşamını sürdüren kamusal alan, son 500 yıldır işlevlerinin sürekliliğini sağlamaktadır. Aynı şekilde Siena Campo, yapıları ve yapılar arası boşluklarında fiziksel ve işlevsel sürekliliğini sağlamıştır.

Concorde Meydanı ise yaklaşık 250 yıldır yaşamını sürdürmektedir. Çevresini oluşturan yapıların neredeyse tamamı fiziksel ve işlevsel sürekliliğini sağlamaktadır.

Beyazıt Meydanı ise ilkçağdan itibaren ticaret fonksiyonunu günümüze kadar taşımıştır. İlkçağda ticaret ile birlikte devlet görevlilerinin konaklama alanı olarak kullanılmıştır. Hayvan pazarı işlevinin hakim olduğu bölgede, Bizans Dönemi'nden kalma yapıların hiç biri günümüze gelmemiştir. 1453 yılında İstanbul'un fethi ile 1505 yılında Beyazıt Külliyesi ve 1454 yılında Saray inşa edilmiştir; eğitim, ticaret, yönetim ve ibadet fonksiyonlarını kazanmıştır.

İşlevsel sürekliliğin sağlanabilmesi için meydanı oluşturan yapıların fiziksel sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. En az 250 yıl boyunca fiziksel olarak sabit olan yapıların işlevinin değiştirilebilmesi için, yapıların tek tek ele alınarak derinlemesine araştırılması gerekmektedir.

3
Theodosius Forumu'ndan Beyazıt Meydanı'na Bina, Bina İşlevleri ve Binalar Arası Kullanımdaki Değişimler

Üçüncü bölümde Beyazıt Meydanı'nı oluşturan yapılar ve yapılar arası boşluklara ait işlev analizleri yapılmıştır. Üçüncü bölüm iki kısımdan oluşmaktadır.

-Birinci kısımda, geç antik dönemden günümüze dört bölüm oluşturulmuş, "Theodosius (Tauri) Forumu-Doğu Roma Dönemi", "Hürriyet Meydanı-Osmanlı Dönemi", "Beyazıt Meydanı-Cumhuriyet Dönemi" ve 2019 Arazi Tespitleri 15.yüzyıl Mamboury, 1786 Kauffer, 1840 Davies, 1911 Alman Mavileri, 1934 İstanbul Şehri Rehberi, 2000 Hali Hazır ve araştırmacı tarafından hazırlanan mevcut durum haritaları üzerinden incelenerek tespitler yapılmıştır.

-İkinci kısımda Beyazıt Meydanı, kentsel boşluğu sınırlandıran yapıların inşa yılları, kullanım süreleri, yok olma ve var olma durumları ile işlevleri incelenmiştir.

Fatih Belediyesi'ne bağlı olan Beyazıt Mahallesi sınırları içerisinde olan meydanın kuzeyinde Süleymaniye Camii ve Yavuz Sinan Mahallesi, güneyinde Ordu Caddesi ve Mimar Kemaleddin Mahallesi, doğusunda Kapalıçarşı ile Mercan Mahallesi, batısında ise Balabanağa Mahallesi bulunmaktadır.

İstanbul Ansiklopedisi'ne göre semtin sınırları doğu-batı istikametinde Karamustafa Medresesi'nden 1958 yılında yıktırılan Hasanpaşa Hanına, kuzey-güney istikametinde Süleymaniye ile Soğanağa arasında yer almaktadır [39].

Beyazıt, Tarihi Yarımada'nın önemli merkezlerinden biri olup, ulaşım akslarının da düğüm noktasıdır. Meydan, 1505 yılında camiinin yapılmasıyla özellikle ticari fonksiyonların yönetildiği, 1700lü yıllardan itibaren siyasi ve kültürel aktivitelerin de yapıldığı sosyal bir yer olarak yaşamaya başlamıştır.

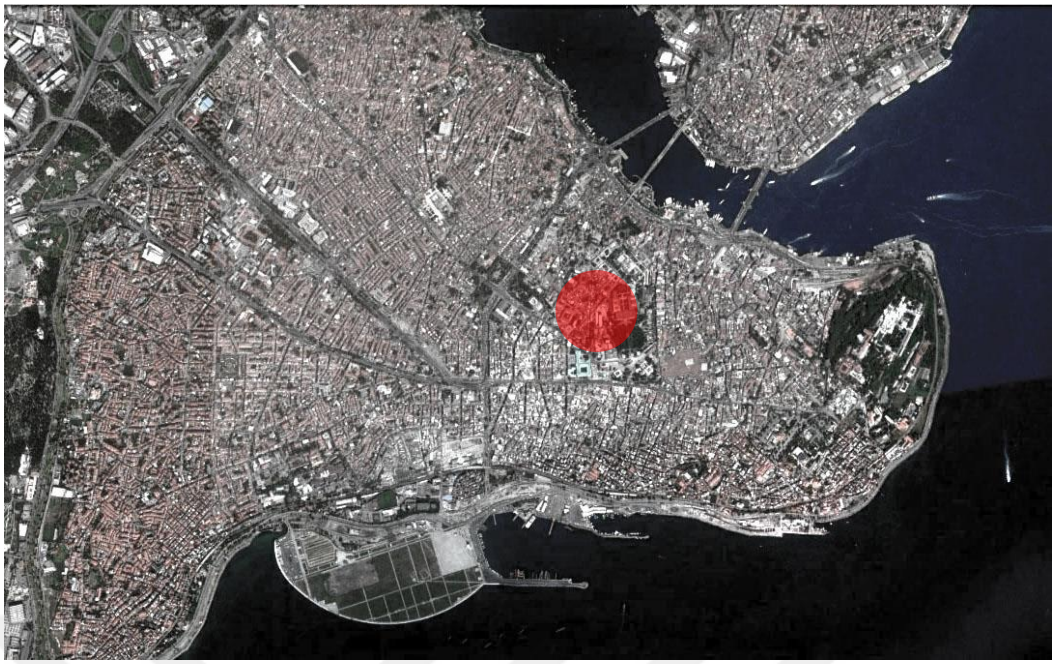

Şekil 3.1 Tarihi Yarımada, İstanbul, Google Earth

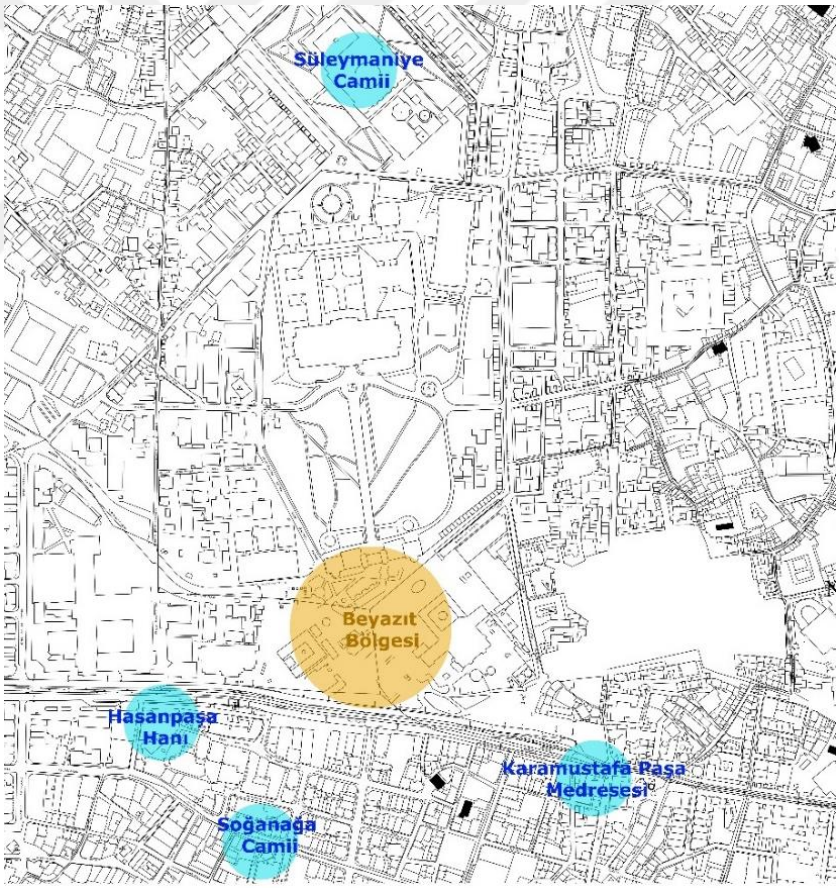

Şekil 3.2 Tarihi Yarımada, Beyazıt Bölgesi, Hali Hazır 2000

3.1 Theodosius Forumu'nun Beyazıt Meydanı'na Değişimi

Üçüncü bölümün ilk kısmında, Theodosius (Tauri) Forumu'ndan günümüz Beyazıt Meydanı'na gelinceye kadar geçirdiği evreler haritalar üzerinden değerlendirilerek yorumlanmıştır. Çalışmanın amacı okumalarıyla birlikte haritalar üzerinden de yapıların konumları, varoluş ve yok oluşlarını sebepleri ile birlikte tespit edebilmektir.

Bizans Dönemi Theodosius Forumu 15. yüzyıl Mamboury Haritası; Osmanlı Dönemi Hürriyet Meydanı 1786 Kauffer, 1864 Davies ve 1912 Alman Mavileri; Cumhuriyet Dönemi Beyazıt Meydanı ise 1934 İstanbul Şehri Rehberi ve 2000 Hali Hazır üzerinden incelenmiştir. 2019 yılında yapılan saha ziyareti ile de yerinde tespitler yapılmıştır.

Haritalar kısaca şu şekilde tanıtılabilir:

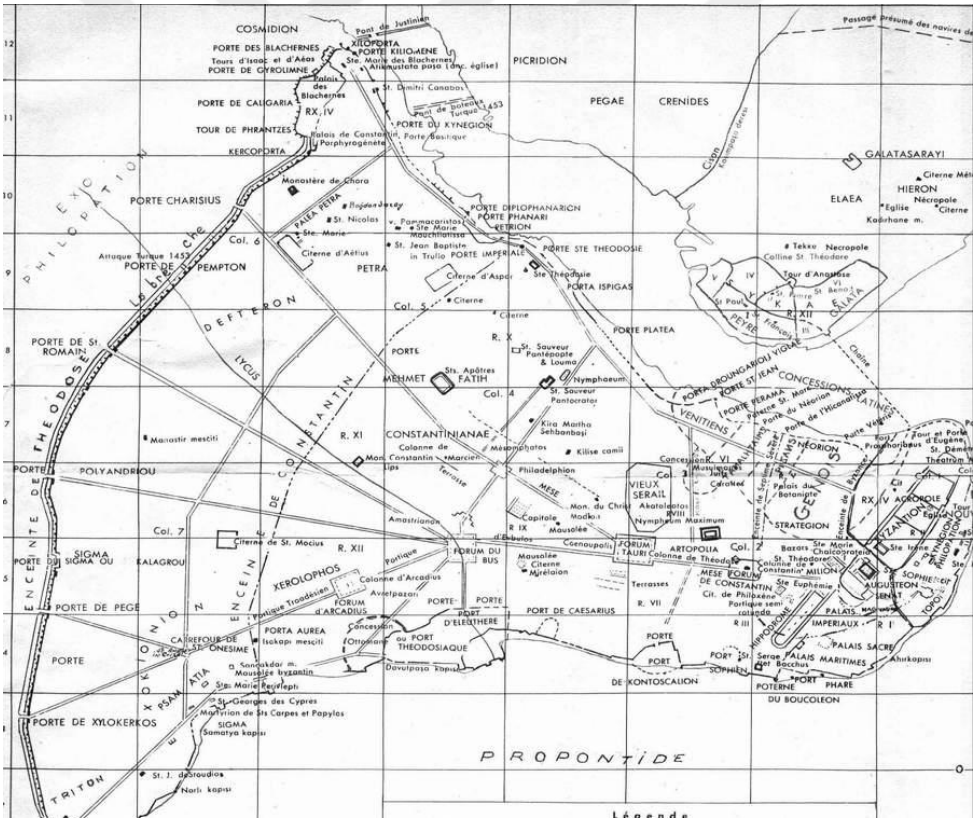
COSMIDION
PICRIDION
PEGAE
CRENIDES
ELAEA
GALATASARAYI
HIERON
PORTE CHARISIUS
PORTE DE PEGE
PORTE DE XYLOKERKOS
PROPONTIDE
CONSTANTINIANAE
PETRA
PEMPTON
DEFTERON
IYCUS
PORTE PLATEA
PORTA ISPIGAS
PORTE STE THEODOSIE
PORTE DIPLOPHANARION
PORTE DU KYNEGION
PORTE DE CALIGARIA
PORTE DE ST ROMAIN
PORTE DU SIGMA OU KALAGROU
PORTE DE POLYANDRIOU
PORTE DE XEROLOPHOS
PORTE DE CONSTANTIN
PORTE DE THEODOSIUS
PORTE DE CONCESSION
PORTE DE VENITIENS
PORTE DE PERAMA
PORTE DE GALATA
PORTE DE JEAN
PORTE DE BOUCOLEON
PORTE DE KONTOSCALION
PORTE DE CAESARIUS
PORTE D'ELEUTHERE
PORTE DU PORT THEODOSIAQUE
PORTE DU FORUM D'ARCADIUS
PORTE DU FORUM DU BUS
PORTE DU PORT SOPHIEN
PORTE DU PORT IMPERIAUX
PORTE DU PORT SERAG
PORTE DU PORT DE CAESARIUS
PORTE DU PORT

Rehberi kitabında bu haritayı yayınlamıştır. 1909 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. Türkiye'nin birçok bölgesine ait Bizans eserleri üzerine çalışmıştır.

© The Hebrew University of Jerusalem & The Jewish National & University Library

Şekil 3.4 Kauffer Haritası, 1786 [Şekil A.4] [29]

Kauffer Haritası orijinali 1786 yılında F. Kauffer ve J.B. Lechevalier tarafından Paris'te çizilmiştir. Daha sonra Cadell&Davies yayıncılık şirketi tarafından 1815 yılında düzenlenerek yeniden yayınlanmıştır.

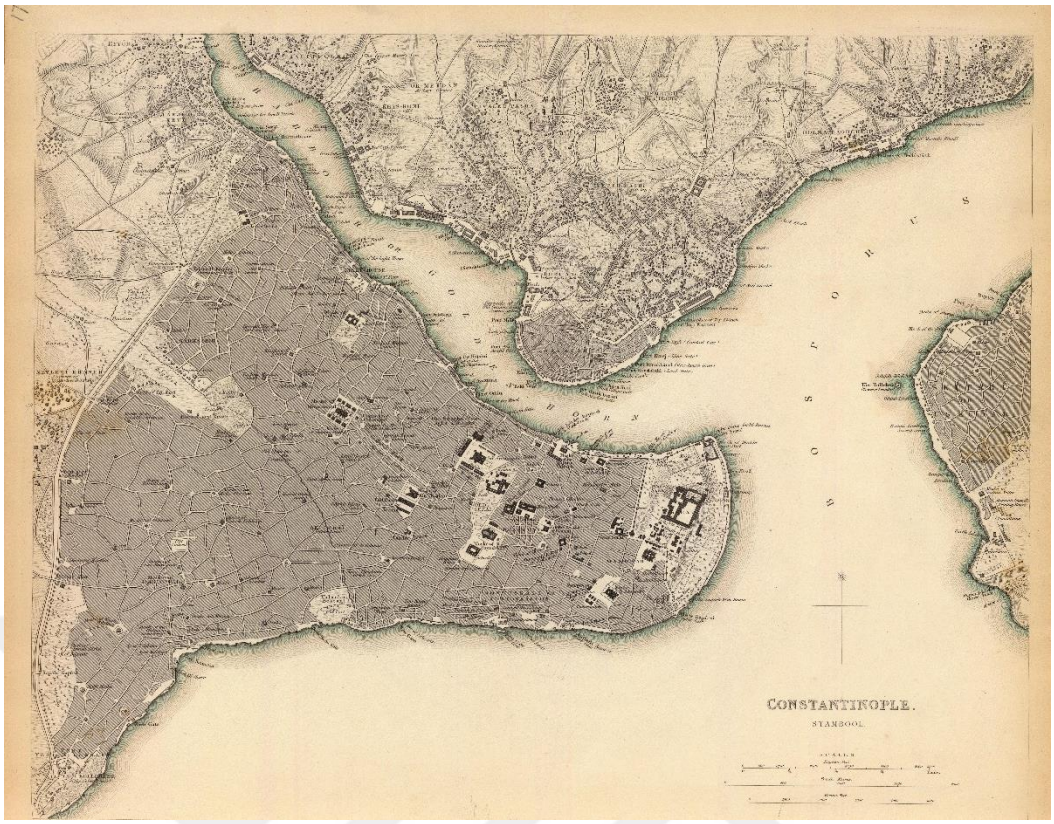

Şekil 3.5 Davies Haritaso, 1840 [Şekil A.5] [29]

1840 yılında yayınlanan harita, aslında B.R. Davies tarafından yeniden yorumlanarak hazırlanmıştır. Haritanın orijinali Society for the Diffusion of Useful Knowledge'da Chapman ve Hall tarafından yayınlanmıştır.

Şekil 3.6 Alman Mavileri, 1912 [Şekil A.6] [41]

Asıl adı "1913-1914 Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları" yayını Alman bir şirket tarafından hazırlanmıştır. Almanya'da çizilen haritalar 1926 yılında İstanbul'a getirilerek Osmanlıcaya çevrilmiştir. Orijinal haritaların çerçevesi mavi olduğundan, bu haritalar da Alman Mavileri olarak anılmıştır [42].

Şekil 3.7 İstanbul Şehri Rehberi, 1938 [Şekil A.7][43]

İstanbul Şehri Rehberi, 1934 yılında Osman Nuri Ergin tarafından yayınlanmıştır. Rehberde 34 adet küçük, üç adet büyük İstanbul haritası bulunmaktadır. Her bölge Alman Mavileri haritalarında olduğu gibi numaralandırılarak ayrı ayrı detaylandırılmıştır.

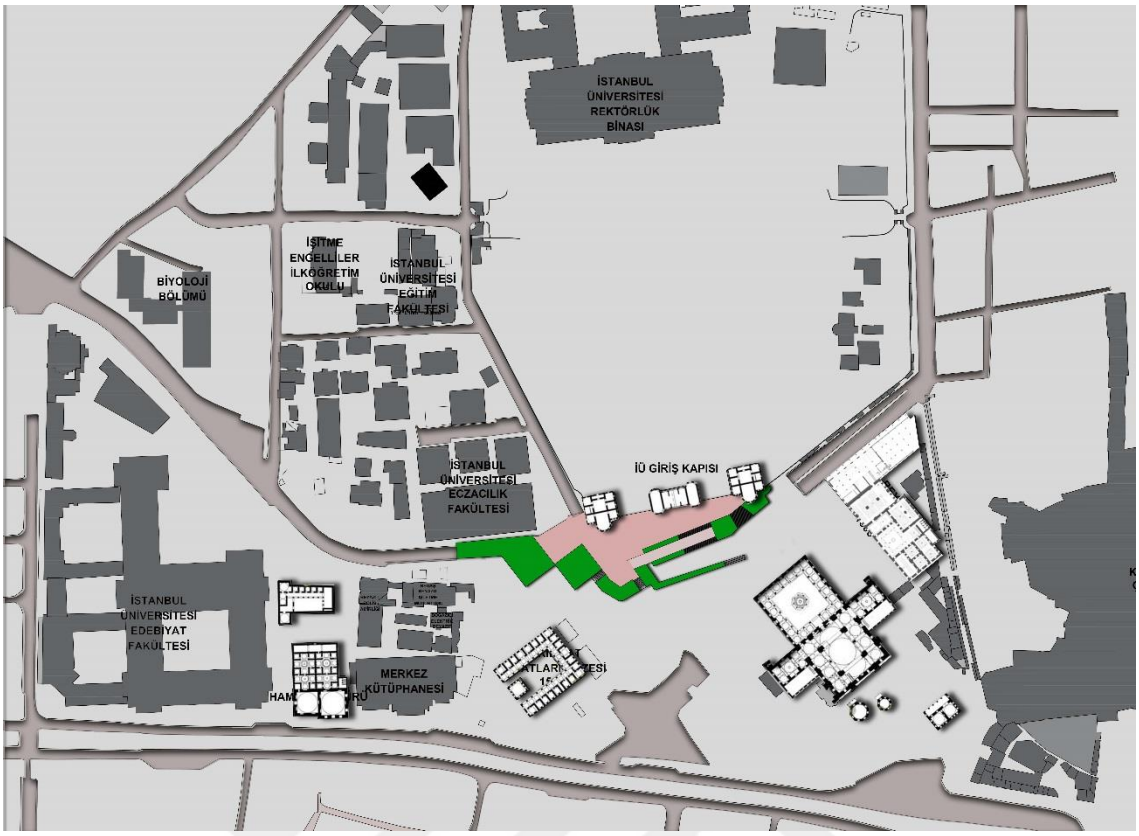

Şekil 3.8 Beyazıt Meydanı mevcut durum, 2019 [Şekil A.8]

İstanbul Belediyesi tarafından hazırlanan haritanın kılavuzluğunda 2019 yılında yerinde tespitler yapılmıştır. Binaların konumu, aralarındaki uzaklık, taşıt ile yaya yollarının yükseklikleri, meydandaki kot farklılıkları incelenmiştir.

Bununla birlikte yapıların fiziksel durumu ile yapılardaki fonksiyonların değişen fonksiyonları ve kullanım amaçları harita üzerinden yorumlanarak değerlendirilmiştir.

3.1.1 Theodosius (Tauri) Forumu – Antik Dönem

Alman arkeolog A.M. Schneider'e göre Konstantinopolis, antik dönemde 14 bölgeye ayrılmıştır. Theodosius Forumu 7. ve 8. bölgede bulunmaktaydı. Mese aksı, Osmanlı Dönemi'ndeki Divan Yolu, günümüzde ikiye bölünerek Ordu Caddesi ve Yeniçeriler Caddesi olan ana aks, bu forumu ikiye bölmektedir [44].

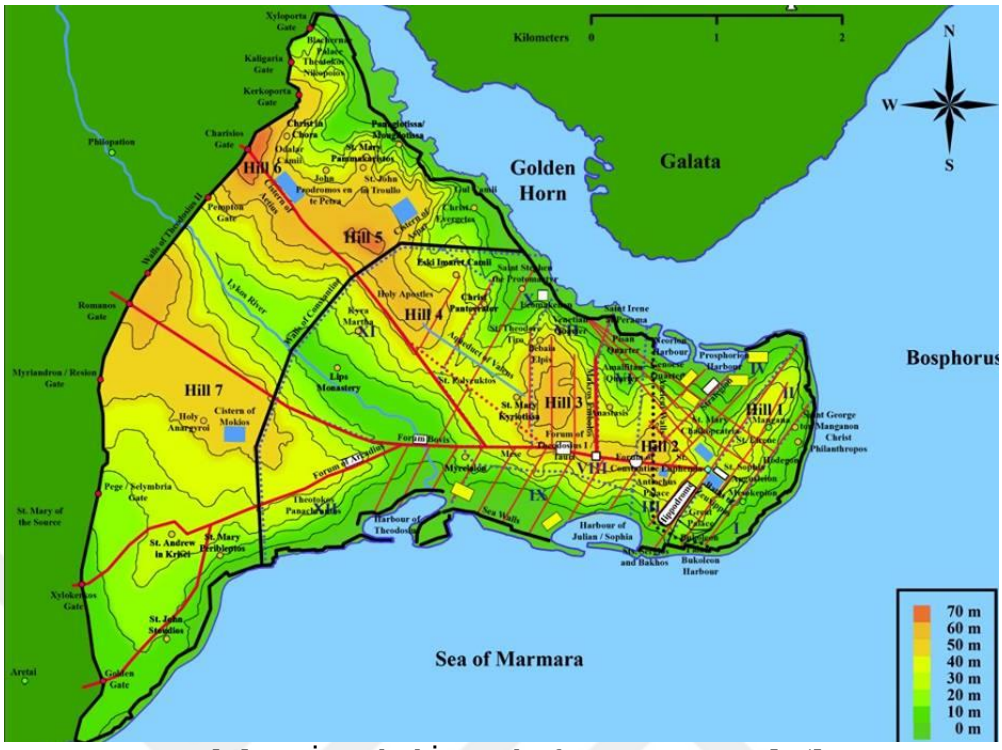

Şekil 3.9 İstanbul İnteraktif Haritası, 2007 [45]

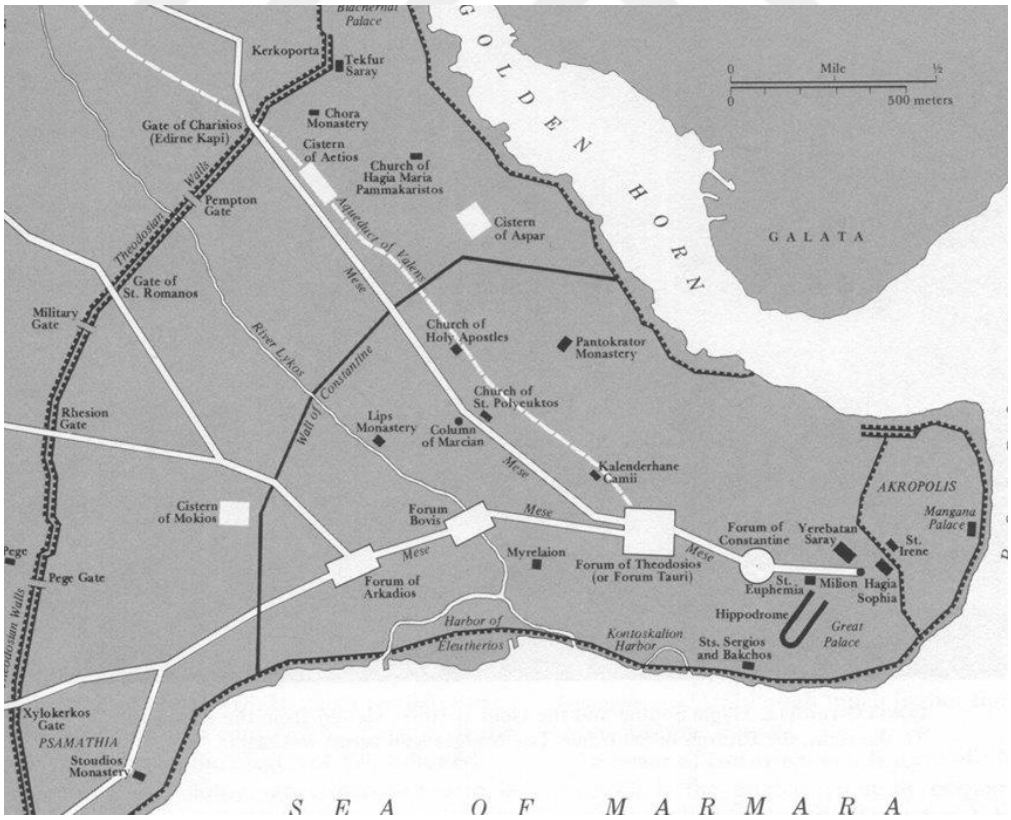

Şekil 3.10 Tarihi Yarımada Bizans Dönemi Forumları [40]

Forumun ismi kaynaklarda Theodosius veya Tauri Forumu olarak geçmektedir. Tauri Yunancada "sığır, boğa" anlamına gelmektedir. Forumun bu ismi almasının sebebinin antik dönemde bu alanda sığır pazarı olduğu düşünülmektedir. Erken Bizans döneminden çok sonra da bu alan hayvan pazarı olarak kullanılmıştır. Wiener Müller'e göre ise alanda bulunan bir boğa heykeli olma ihtimali sebebiyle ismini bu heykelden de alabileceği bahsedilmektedir [46].

I. Theodosius Öncesi (M.Ö. 4- M.S. 4)

Forum ilk olarak milattan önce 4. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Helenistik ve Roma akropollerin merkezi olmuştur. İstanbul Üniversitesi Merkez Binası inşasında kazı çalışmaları sırasında Byzantion Dönemi'ne ait nekropol (mezarlık) izlerine rastlanmıştır. 1950 yılında Beyazıt Camii ve çevresinde yapılan kazılarda da Bizans'a ait lahitler ortaya çıkarılmıştır [47].

Forumun güney bölgesinde ilk devlet görevlileri ve yabancı devlet elçilerini ağırlamak için dinlenme evleri inşa edilmiştir [48].

Tauri Forumu'na yakın Nimfeum Maksimus olarak adlandırılan bir çeşme yapısından da bahsedilmektedir. Saraçhane'den başlayan Valens Su Kemeri'nin Beyazıt'a kadar uzandığı, çeşmenin de bu kemerin son noktası olan İstanbul Üniversitesi'nin batısında, 117 yılında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bugünkü üniversite arazisinde bulunduğu tahmin edilen Nimfeum Maksimus'a ait büyük havuzdan ötürü "Theodosius Gölü" olarak anıldığı bilinmektedir [49]. 626 yılında su kemerinin yıkılması ile çeşme kullanılamaz hale gelmiştir. Valens Su Kemeri'nin kalıntıları 1957 ve 1969 yılında yapılan kazılarda bulunmuştur. Kemere ait sütunların bir kısmı halen bölgede yapıların temellerinde olduğu belirtilmektedir [46].

I. Theodosius Dönemi (379-395)

Forumun inşası 379-395 yılları arasında I. Theodosius döneminde tamamlanmıştır. 393 yılında kutsanarak açılan forum, Mese aksının üzerinde kalan bölge yönetim ve ticaret merkezi olarak atanmış, resmi tören ve kabullerin yapıldığı bir protokol alanı haline getirmiştir [50]. 407 yılında meydana gelen depremler sonucu alanda

yıkımlar gerçekleşmiştir. 10-13. yüzyıl arasında hayvan pazarı olarak kullanılmaya başlandığı tahmin edilmektedir [46].

5. yüzyılda, 407 yılında meydana gelen depremde, foruma ait yapıların büyük bir çoğunluğu zarar görmüştür.

10. yüzyıldan itibaren forum tamamen hayvan pazarı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 13.yüzyılda yapılan Latin Kuşatması sonrası forumdaki tüm yapılar yıkılmıştır [46].

1509 yılında yaşanan "Küçük Kıyamet" olarak adlandırılan büyük depremde yıkılmıştır [51]. 1927 yılında Hasan Paşa Caddesi'nin yol genişletme çalışmaları sırasında Beyazıt Hamamı'nın temellerinde bu sütunun bir kısmına ulaşılmıştır. 1958 yılında ise cadde seviyesinin indirilmesiyle hamamın temelinde bulunan parçaların devamı bulunmuştur [50].

Bazı haritalara göre sütun, yedinci bölgede yani Mese Aksı'nın kuzeyinde olduğu belirtilmiştir ancak kesin bir bilgi değildir.

Theodosius Forumu'nun yapılarının %90ının günümüze gelmemesi ve günümüz Beyazıt Meydanı'ndan farklı bir yerleşim planına sahip olduğu için, forumda bulunan yapıları tek tek ele alınması gerekmektedir.

Şekil 3.11 Bizans Dönemi Tarihi Yarımada Gravürü [29]

3.1.1.1 Theodosius Forumu'nda Bulunan Yapılar

Wiener Müller'in İstanbul'un Topografyası kaynağına göre, Theodosius Forumu ve çevresinde bazilika, hamam, kilise, sarnıç, iki atlı heykel ve mevcutta kalıntılarına erişilen Theodoius Zafer Takı ve Theodosius Sütunu bulunmaktaydı.

Kiliselere ait kalıntıların bir kısmı ise günümüzde Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde mimar Murat Tabanlıoğlu'nun yürüttüğü restorasyon çalışmaları sonucunda cam yüzey altında muhafaza edilmektedir.

Theodosius Bazilikası ve Kiliseler

4. yüzyılın ilk yarısında antik çağda kral sarayı olarak kullanılan üç kısımlı bir bazilika ve dört adet kilise inşa edilmiştir.

Notitia Urbis Constantinopolitatae'ye göre bazilika, Mese Aksı'nın güneyinde yer almaktadır. Kralın sarayı olarak inşa edilmiş ve senatonun ev sahipliğini yapmıştır [44]. 465 yılında ise çıkan yangın sonucu bazilika yıkılmıştır [46]. 1958 yılında Beyazıt Camii çevresinde yapılan kot düşürme çalışmaları sırasında bazilikaya ait olduğu düşünülen kalıntılar bulunmuştur [49].

Üç adet kilise kalıntıları, 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi temel inşaatı sırasında ortaya çıkmıştır [50].

Theodosius Sütunu

Theodosius Sütunu 386-393 yılları arasında yapılmıştır. Sütunun, Mese Aksı (Ordu Caddesi) kuzeyinde olduğu kabul edilmektedir [61] [50].

Sütun 480 yılındaki depremde devrilerek zarar görmüştür [61][50]. Dışı kabartmalarla süslü yükselen sütunda, I. Theodosius'un kazandığı zaferler kabartmalarla anlatılmıştır. Theodosius'un kazandığı zaferleri anlatan sütuna ait kalıntıların bir kısmı Beyazıt Hamamı temellerinde kullanılmış, bir kısmı ise Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kaynaklara göre, 1204 yılında Konstantinopolis'e yapılan Latin Kuşatması sırasında, İmparator Aleksios V. Murtzuphlos halkının gözünün önünde bu sütundan aşağı atılmıştır. Sütunun üzerinde bulunan Theodosius atlı heykeli de istila sırasında düşürülmüştür. Halk, istilanın durdurulacağına inanarak sütunu parçalamıştır.

1517 yılında sütunun tamamen yıkıldığı ve hamam temellerinde kullanıldığı varsayılmaktadır [46].

Theodosius Zafer Takı

Theodosius Zafer Takı'na ait kesin bilgiler verilmemektedir. Wiener Müller'e göre Theodosius Sütunu'na yakın bir taş kemerden bahsedilmektedir. Kemerin üzerinde dört adet sütun, sütunların üzerinde ise Doğu Roma İmparatoru Arcadius'un oğullarının heykeli olduğu bahsedilmektedir. [46] 558 yılında meydana gelen depremde Theodosius Kemeri (Takı) yıkıldığı, takın forumun giriş kapısı niteliğinde kullanıldığı düşünülmektedir [52].

1928-1934-1958-1969-1973 yıllarında yapılan kazılarda çıkan sütun parçalarının taka ait olduğu tahmin edilmektedir. Kazı sonuçlarında forumun kapısı görevi gördüğü, Simkeşhane'nin yapımında temellerde kullanıldığı sonucu çıkarılmıştır [50].

Yapıya ait kalıntılar günümüzde Ordu Caddesi'nin güneyinde bulunmaktadır.

Sarnıçlar

Turgut Cansever tarafından hazırlanan Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi için Vezneciler Caddesi trafik tüneli inşaasında Theodosius Dönemi'ne ait olduğu tahmin edilen üç adet sarnıç ortaya çıkarılmıştır [53]. Bugünkü İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yerinde ve kuzeyinde de iki farklı sarnıca ait kalıntılar bulunmuştur [54].

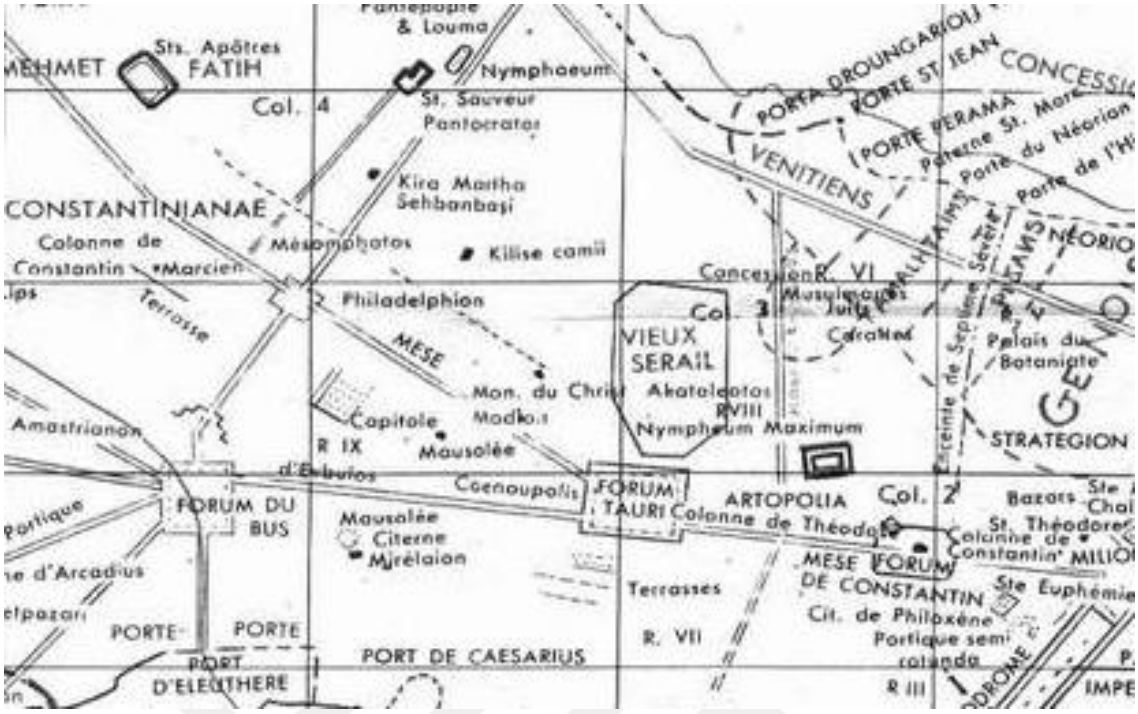

Şekil 3.12 Mamboury Haritası, 15. Yüzyıl [40]

Kazı yazılarından farklı olarak Bizans Dönemi Tauri Forumu'nu Ernest Mamboury'nin 15. yüzyıl haritasına göre yorumlanabilir. Harita İstanbul'un fethinden sonra çizildiği için, üzerinde "Eski Saray, camii" gibi daha güncel ibareler bulunmaktadır. Bizans Dönemi'nde forum, Eski Saray'ın güneyinde bulunmaktadır. Constantin Aksı ile Mese Aksı'nın kesişimindedir. Haritada da görüldüğü üzere tüm forumlar bulundukları aksların dikine, belirli bir geometrik şekil ile konumlanmıştır. Planda herhangi bir paralel yerleşme, ölçek görülememiştir. Haritaya göre Forum Tauri'nin doğusunda Theodosius Takı bulunmaktadır. 16. Yüzyılda parçalanarak bölgenin farklı yerlerine dağıtılan takın bir kısmı Beyazıt Hamamı'nın temellerinde kullanılmıştır.

3.1.2 Hürriyet Meydanı – Osmanlı Dönemi

Ernest Memboury tarafından yorumlanarak çizilen 15. yüzyıla ait haritada da görüldüğü üzere II. Mehmed 1454 yılında bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin olduğu yerde Eski Saray'ı yaptırmıştır. Giriş kapısından saraya kadar olan aksta ağaçlar bulunmaktaydı. Ancak II. Mehmed saldırıları önceden görebilmek ve savunmasız kalmamak amacıyla bu ağaçları kestirdiği söylenmektedir.

1505 yılında II. Beyazıt tarafından Beyazıt Külliyesi yaptırılmış, cami çevre duvarları ile birlikte forumdan fiziksel olarak izole edilmiştir [55].

1786 Kauffer Haritası'nı incelediğimizde Beyazıt bölgesinin düzensiz yapılaşması göze çarpmaktadır. Meydanda cami ile Eski Saray'ın duvarları ibadet aksına uygun olarak paralel olduğu görülmektedir. Camii inşa edilmiş olmasına rağmen harita üzerinde külliyenin diğer yapıları görülememektedir. Süleymaniye, Eski Saray, Beyazıt Camii ve Kapalıçarşı (Bedesten) konumlanmasına bakıldığı zaman haritanın ölçeksiz çizildiği görülebilmektedir (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 Kauffer Haritası Beyazıt Bölgesi, 1786[29]

Evliya Çelebi'nin Seyahatname eserine göre, caminin dış duvarları 1797 yılında yapılan tadilat sırasında yıktırılarak meydana açılmıştır. Ancak Davies Haritası'nda da görüldüğü üzere camiinin dış duvarları ve sınırları halen bellidir; meydan ile henüz bütünleştirilmemiştir. Camii duvarlarının 1870 yılından sonra yıktırıldığı düşünülmektedir. (Şekil 3.14)

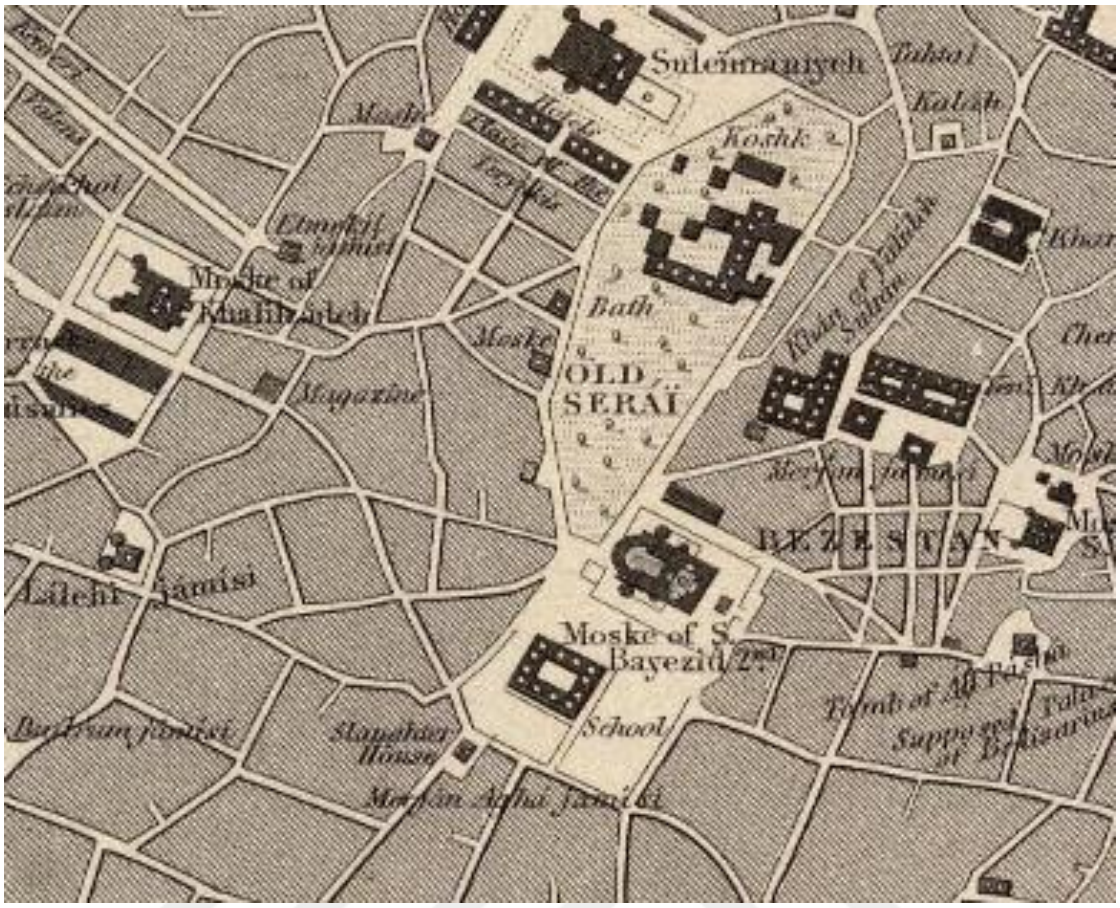

Şekil 3.14 Davies Haritası Beyazıt Bölgesi, 1840 [29]

1865 yılında meydana gelen büyük Hocapaşa yangını sonucunda dönemin nizamnamesine uygun olarak yollar genişletilerek düzenlenmiştir. Parseller dikdörtgenler halinde ayrılmış, Divanyolu yani Mese Aksı genişletilmiştir. Bu çalışmalar sırasında kanalizasyon sistemi döşenerek altyapı sistemleri geliştirilmiştir [56].

Beyazıt Meydanı'nda yapılar oluşturulurken, her külliye gibi Beyazıt Külliyesi de ibadet aksına göre konumlandırılmıştır. Buna bağlı olarak çevre yapılar ve parselasyon da paralelliğini korumuştur. Kauffer Haritası'nda da görüldüğü üzere Eski Saray ana binası ile dış duvarları ibadet aksına paralel olarak yöneldiği görülmüştür. 1826 yılında hanedanın buradan taşınıp, Seraskerat'ın (Savunma Bakanlığı) bu arsaya taşınması sırasında saray binaları yıktırılmış, yeniden inşa edilmiştir. Davies Haritası'nda da saray yapıları ve dış duvarının cami ibadet aksına paralel olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

Ancak Turgut Cansever'in Beyazıt Meydanı üzerine yaptığı çalışmalara göre Seraskerat Binası (Savunma Bakanlığı) ile ibadet aksı arasında 45 derecelik fark ile inşa edilmiştir. Seraskerat binası ve giriş kapısı ibadet aksına göre değil, sahil yolu paralelinde Marmara Aksı'na yöneltilmiştir. Bunun sebebinin "otoriteye karşı geliş" olduğu belirtilmektedir [53].

Şekil 3.15 Hali Hazır 2000 üzerinden aks ve paralellik yorumu, Dilara Sayın

19. yüzyılın başlarında gelişen Sanayi Devrimi ile birlikte sanayileşme ve mekanikleşme ön plana çıkmıştır. Motorlu araçların yapımı ve raylı sistemlerin gelişmesiyle dünya çapında olduğu gibi İstanbul'da da değişimler meydana gelmiştir. Meydan tramvay yoluna açılmıştır. Motorlu araçlar için kavşak görevi görmeye başlamıştır [57].

Osmanlıcaya yorumlanmış Alman Mavileri Haritası'nda görüldüğü üzere camii çevresi tamamen meydana açılmıştır. Saray bahçe duvarı ise bugünkü halini almıştır. 1868 yılında yapılan Sadrazam Fuad Paşa Konağı Maliye Nezareti'ne verilmiştir. Cumhuriyet'in ilanına kadar Harbiye Nezareti ile Maliye Nezareti sayesinde yönetim ve idari kadrosu bu alana hakim olmuştur.

Şekil 3.16 Alman Maviler, 1912

3.1.3 Beyazıt Meydanı – Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet Dönemi'nde Beyazıt Meydanı'na ilk müdahale, Haydar Bey'in valiliğinde, mimar Asım Bey tarafından olmuştur. Üniversite kapısı önünde büyük havuz yaptırılmış, etrafından tramvayın dönüş yaptığı bir trafik düzeni geliştirilmiştir.

Şekil 3.17 Beyazıt Meydanı, 1936 [43]

1926 yılında düğme şeklindeki havuzun açılışı yapılmıştır. Havuzun yapılmasında iki amaç olduğu söylenmektedir. Birincisi meydan çok fazla yangın görmüş, olası bir başka yangında su ihtiyacı buraya çekilen tesisat sayesinde havuz ile çözülmesidir. İkincisi ise Seraskerat Kapısı (Savunma Bakanlığı) yapılırken kapının altı doldurulmuştur. Oluşan kot farkının eğim ile kapatılması havuzuyla birlikte çözülmüştür [51].

Şekil 3.18 Beyazıt Meydanı, 1936 [40]

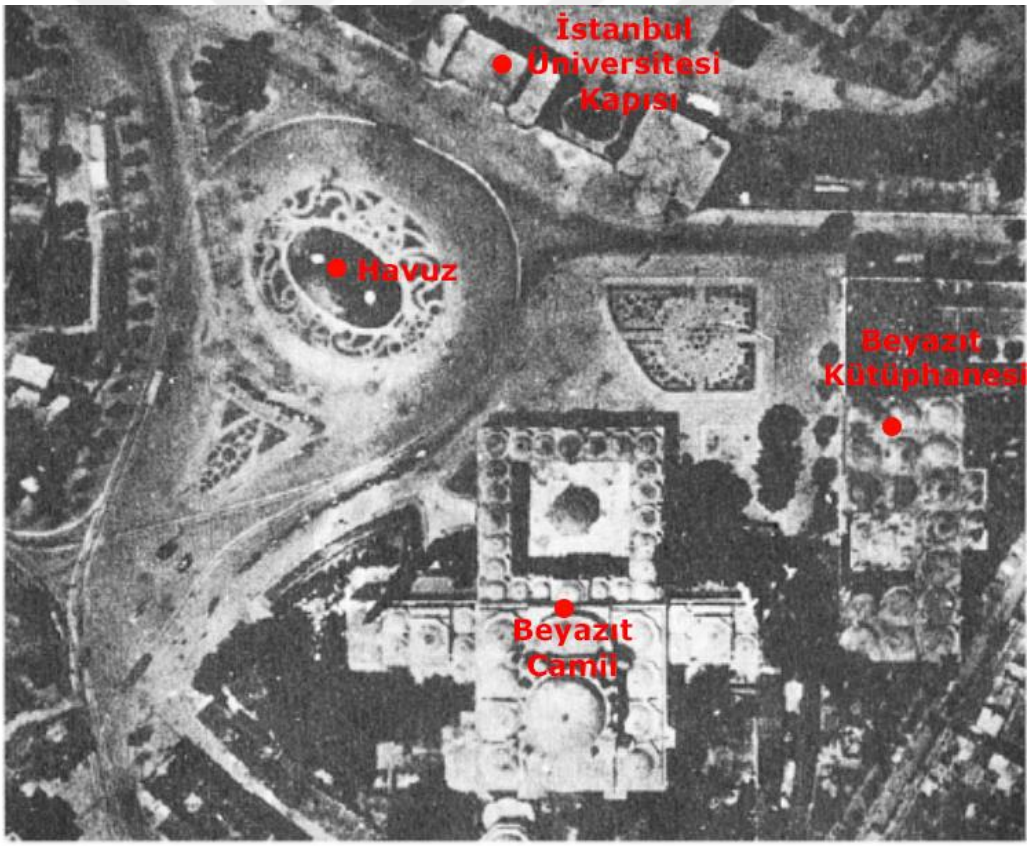

Şekil 3.19 Beyazıt Meydanı kuşbakışı görünüşü, 1940 [40]

1933 yılında Harbiye Nezareti'nin İstanbul Üniversitesi kullanımına verilmesinden sonra 1942-1943 yılları arasında Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat'ın hazırladığı projeye göre Fen ve Edebiyat Fakültesi yaptırılmıştır. Ordu Cadde genişletilmiş, meydanın önünden geçen tramvay yolu daraltılmıştır [58].

Cumhuriyet Dönemi'nde de birçok değişiklik yapılmak istenmiştir. 1938-1950 yılları arasında Fransız Mimar Henri Prost tarafından hazırlanan proje kapsamında, 1926 yılında yapılan havuz yıkılmış, yol ve kavşak standartlarına uygun olarak tasarlanarak öncelikli bir karayoluna dönüştürülmüştür. "Tarihi Yarımada Master Plan" adı altında yapılan düzenlemelerin amacı, Beyazıt Meydanı'nı batı Avrupa meydanlarına benzeterek, taşıtlar için geniş açıklıklı kavşaklar oluşturmaktır. Tadilatlar sırasında yol ile meydanı ayıran setler oluşturulmuştur. Seviye düşürme ve yol genişletme çalışmaları sırasında Theodosius Takı'nın büyük bir kısmı daha tahrip edilmiş, Simkeşhane ve Hasan Paşa Hanı'nın da bir kısmı yok edilmiştir [53].

Havuzun yıkılması ile meydan tamamen araç trafiğine açılmıştır. Meydanın yeniden değerlendirilebilmesi için yarışma projesi düzenlenmiştir. Turgut Cansever'in "Beyazıt Meydanı Yayalaştırma ve Düzenleme Projesi" isimli, üniversite kapısı ve ibadet aksı arasındaki yön çelişkisinde cami doğrultusunu hakim gösterecek ve camiyi yüceltecek proje teklifi tercih edilmiştir. Projenin amacı şehrin merkezinde bulunan, geniş bir tarihi geçmişe sahip olan meydanın, insanların bir araya geldiği bir odak noktası oluşturmaktır. Cansever'e göre meydanın düzenlenmesinin bir başka önemi de üniversite Theodosius Takı, cami ve medrese arasındaki ilişkilerin kurulabilmesi, mekan ilintilerinin sağlanmasıyla trafik zorluklarının aşılmasıdır [53].

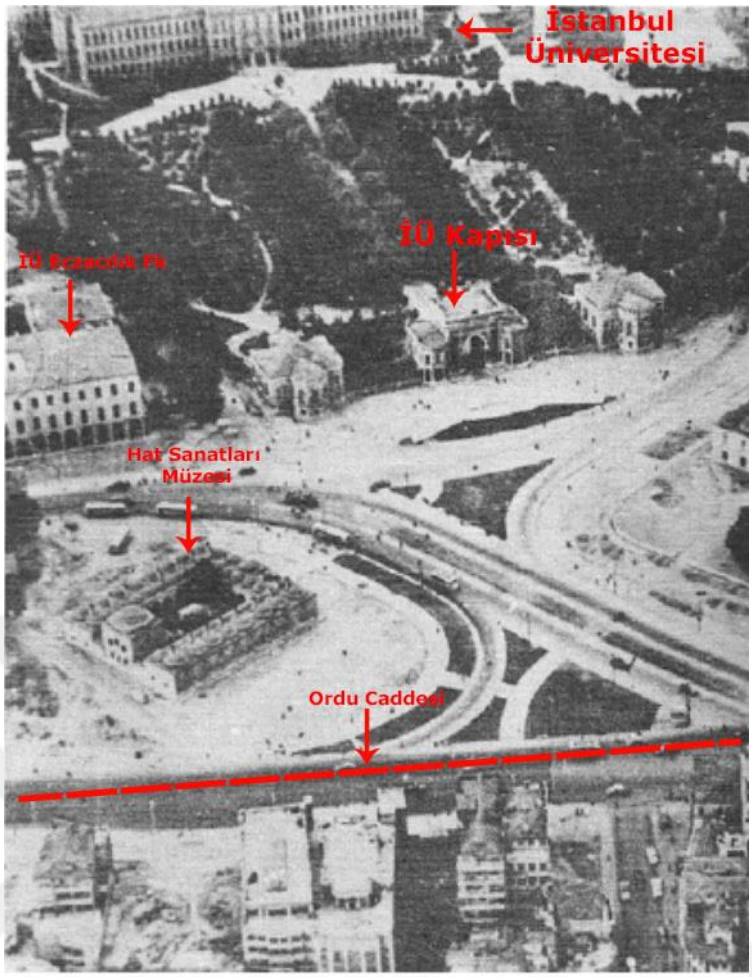

Şekil 3.20 Beyazıt Meydanı, 1957 [40]

Turgut Cansever'in "İstanbul'u Anlamak" kitabına göre proje kapsamında [53]:

-Havuzun yıkılması ile oluşan kavşak sorunu, Bakırcılar-Vezneciler istikametinde yer altına alınarak çözülmüştür.

-Cami ile medrese arasında rekreasyon alanları oluşturularak küçük kotlu yapılar tasarlanmıştır. Ordu Caddesi kotunda başlayan küçük meydan ile cami-üniversite kapısı-medrese arasında kalan meydan, yapılar arası rampalarla birbirine bağlanmıştır.

-Meydandaki kot farklılığı, üniversite kapısı önünde ağaçlandırma ve setler oluşturularak çözülmüştür. Oluşturulan set cami aksı ile üniversite kapı aksı arasındaki 45 derecelik yön farkıyla bağdaştırılmıştır.

-Yağmur sularının toplanması meyiller oluşturulmuştur.

-Eski İstanbul ve Osmanlı şehirlerinde kullanılan tuğla kaplama teklif edilmiştir. Tuğla kaplama ile caminin gri tonlamalı ile yüceltilebilmesi ve kent mobilyaları ile ağaçlandırmanın renk uyumu hedeflenmiştir.

-Medresenin çevresinde küçük bir müze ve sanat galerisi tasarlanmıştır. Yapılar medrese ve caminin üslubuna sahip, çeşitli fonksiyonları bir araya getirecek şekilde tasarlanmıştır.

Ancak projenin tamamı uygulanmamıştır. Camiinin ihtişamını kapatacağı gerekçesiyle cami ile medrese arasında tasarlanan yapılar inşa edilmemiştir. Günümüzde cami ile medrese arasındaki boşluk, meydana müdahale edecek şekilde özel otopark olarak kullanılmaktadır. Zemin kaplama için önerilen tuğla kaplama ise renginin kırmızı olması sebebiyle Kızıl Meydan'a benzetilebileceği gerekçesiyle reddedilerek, granit kaplama yapılmıştır.

Ağustos 2019 tarihinde İBB başkanı Ekrem İmamoğlu tarafından Turgut Cansever'in meydan düzenleme projesinin yeniden hayata geçirilmesine ve uygulanmasına karar verilmiştir.

3.1.4 Meydana Gelen Siyasal Olaylar ve Sosyal Aktiviteler

Beyazıt Meydanı yapıları dışında 19. yüzyıldan itibaren birçok siyasi olaylara da şahit olmuştur. 1876 yılında Reşit Paşa'nın ölümü ve katilinin Beyazıt Meydanı'nda asılması örnek olarak gösterilebilir. 1820 yılında II. Mahmud (1785-1839) döneminde Suud Kralı Abdul Bin Suud idam edilmiştir. 16 Mart 1978 yılında karşıt görüşlü siyasi gruplar tarafından öğrenciler bombalanmıştır. 1960 yılında Nazım Hikmet'in şiirine konu olan öğrenci katliamı meydana gelmiştir. 1980 yılı darbesi ile bu eylemler ve otorite gösterileri duraklamıştır. Bu duraklama ile birlikte kamusal alanlarla yerel ve turist halk için sosyal yaşam alanına geri dönmüştür [59].

5 Aralık 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının meclis tarafından onaylanmasıyla 7 Aralık 1934 yılında Beyazıt Meydanı'nda Türk Kadın Birliği toplanmış, büyük bir kutlama mitingi düzenlenmiştir [59].

Buna bağlı olarak 1980 askeri darbesinden sonra Beyazıt Camii'nin güneyinde bulunan kıraathaneler, çay bahçeleri gibi açık alanlar, bir toplanma örgütlenme tehlikesi adı altında kaldırılmıştır [60].

Günümüzde, Beyazıt Meydanı'nda halen 16 Mart Beyazıt Katliamı Anma Gösterileri, 6 Kasım YÖK Boykotu, artan şiddet olayları protestoları gibi gösterileri yapılmaktadır.

3.1.5 Saha Ziyaretleri ve Arazi Tespitleri, 2019

27 Mayıs 2019 tarihinde Beyazıt Meydanı'na saha ziyareti yapılmıştır.

2013 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Beyazıt Meydanı ve çevresinin düzenlemesine karar verilmiştir. Çalışma alanı, Beyazıt Meydanı'ndan UNESCO Dünya Mirası olarak seçilen Süleymaniye bölgesine kadar uzanmaktadır [61].

Proje müellifi UrbAr Kentleşme ve Mimarlık Ofisi tarafından Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Projesi tasarlanmıştır. Tasarım aşaması 2013 yılında tamamlanmış, uygulama 2014 yılında başlamıştır. Saha ziyareti sırasında inşaat çalışması ile çevre düzenlemeleri çalışmalarının devam ettiği görülmüştür. Projede meydandaki zeminin yenilenerek engelsiz yaya dolaşımının sağlanması hedeflenmektedir. Bir diğer amacı ise tarihi önemini ön plana çıkarmak ve Beyazıt Meydanı'nı buluşma noktası haline getirmektir [62].

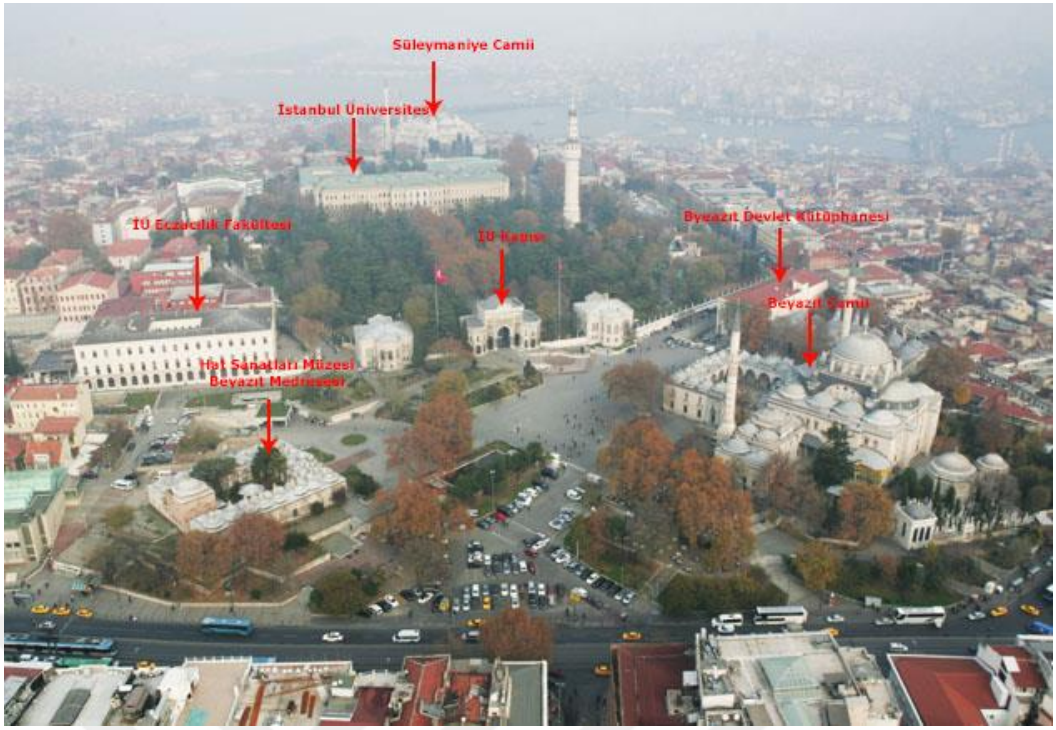

Şekil 3.21 Beyazıt Meydanı, 2013 [40]

Şekil 3.22 Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi Vaziyet Planı [62]

Projenin detaylarında cami, kapı ve medrese arasında kalan kent boşluğunun tamamen düz ayak yapıldığı görülmektedir. İstanbul Üniversitesi Ana Giriş Kapısı önünde buluşma noktası oluşturabilmek amacıyla rampa ve basamaklar ile erişilen set oluşturulmuştur.

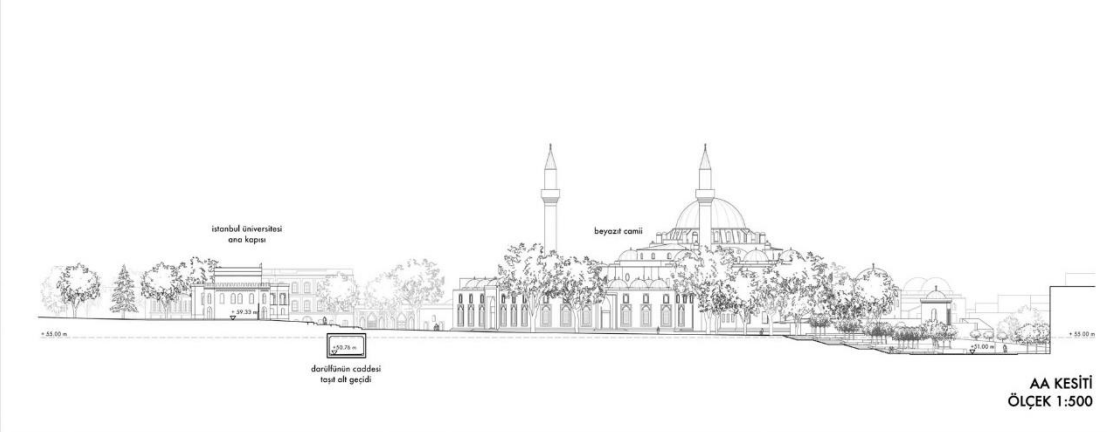

Şekil 3.23 Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi Kesiti [62]

Projenin bir diğer detayı ise meydanın güneyinde bulunan, Ordu Caddesi ile meydanı birbirine bağlayan özel otoparkın kaldırılarak basamaklar oluşturulmasıdır. Projeye göre Ordu Caddesi üzerinde araç yolu ve otobüs durakları düzenlenmiştir.

Mayıs 2019 saha ziyaretinde üniversite kapısı önündeki basamak ve rampaların düzenlendiği tespit edilmiştir. Zemin düzenleme ve yayalaşma projesi ile birlikte alanda, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen proje yılı 2014-2016 olarak görülen II. Beyazıt Medresesi Restorasyon çalışması, 2012 yılında başlanan ve 2019 Ramazan ayına yetişmesi planlanan Beyazıt Camii Restorasyon Çalışması devam etmektedir. Yapıların etrafı şantiye bariyerleri ve prefabrik şantiye kutuları sebebiyle çevrilmiştir ve yapılara erişim sağlanamamaktadır.

Şekil 3.24 İstanbul Üniversitesi Kapısı, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.25 Beyazıt Meydanı, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.26 Beyazıt Camii, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.27 Beyazıt Medresesi- Hat Sanatları Müzesi, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.28 Beyazıt Meydanı Şantiye Yapıları, 2019 Dilara Sayın

Şekil 3.29 Beyazıt Meydanı Şantiye Yapıları, 2019 Dilara Sayın

Restorasyon sebebiyle Hat Sanatları Müzesi (Beyazıt Medresesi) erişim sağlanamamaktadır. Beyazıt Camii'ne ise sadece Sahaflar Çarşısı içerisinden "İmaret Kapısı" ndan girilebilmektedir. Sahaflar Çarşısı'na da yönlendirmeler yapılmıştır. Çarşı aktif olarak çalışmaktadır.

Şekil 3.30 Sahaflar Çarşısı Girişi, 2019 Dilara Sayın

Şekil 3.31 Sahaflar Çarşısı, 2019 Dilara Sayın

Meydanın güneyi halen özel işletmeli otopark olarak kullanılmaktadır. Otopark ile meydanı ayıran kot farklılığıyla setler oluşmuştur

Şekil 3.32 Beyazıt Meydanı Güney Otoparkı, 2019 Dilara Sayın

Şekil 3.33 Beyazıt Meydanı Güney Otoparkı, 2019 Dilara Sayın

Şekil 3.34 Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 2019 Dilara Sayın

Önceki bölümlerde gördüğümüz, külliyenin kervansaray ve aşhanesi olan Beyazıt Kütüphanesi ise öğrenciler tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Kütüphanenin girişi düz ayaktır ve direkt olarak meydan boşluğuna açılmaktadır. Bakırcılar Caddesi'ne bakan yan cephesinden yaya geçişi sağlanamamaktadır.

Şekil 3.35 Beyazıt Devlet Kütüphanesi-Bakırcılar Caddesi, 2019 Dilara Sayın

Beyazıt Hamamı ile İÜ Merkez Kütüphanesi arası ve Fen-edebiyat fakültesi ile hamam geçişler kot farkı sebebiyle merdivenler ile sağlanmaktadır. Kütüphane ile hamam arasındaki geçişte ise restoran bulunmaktadır.

Şekil 3.36 İÜ Fen-Edebiyat Fak. İle Beyazıt Hamamı ara geçişi, 2019 Dilara Sayın

Şekil 3.37 Beyazıt Hamamı ile Merkez Kütüphanesi ara geçişi, 2019 Dilara Sayın

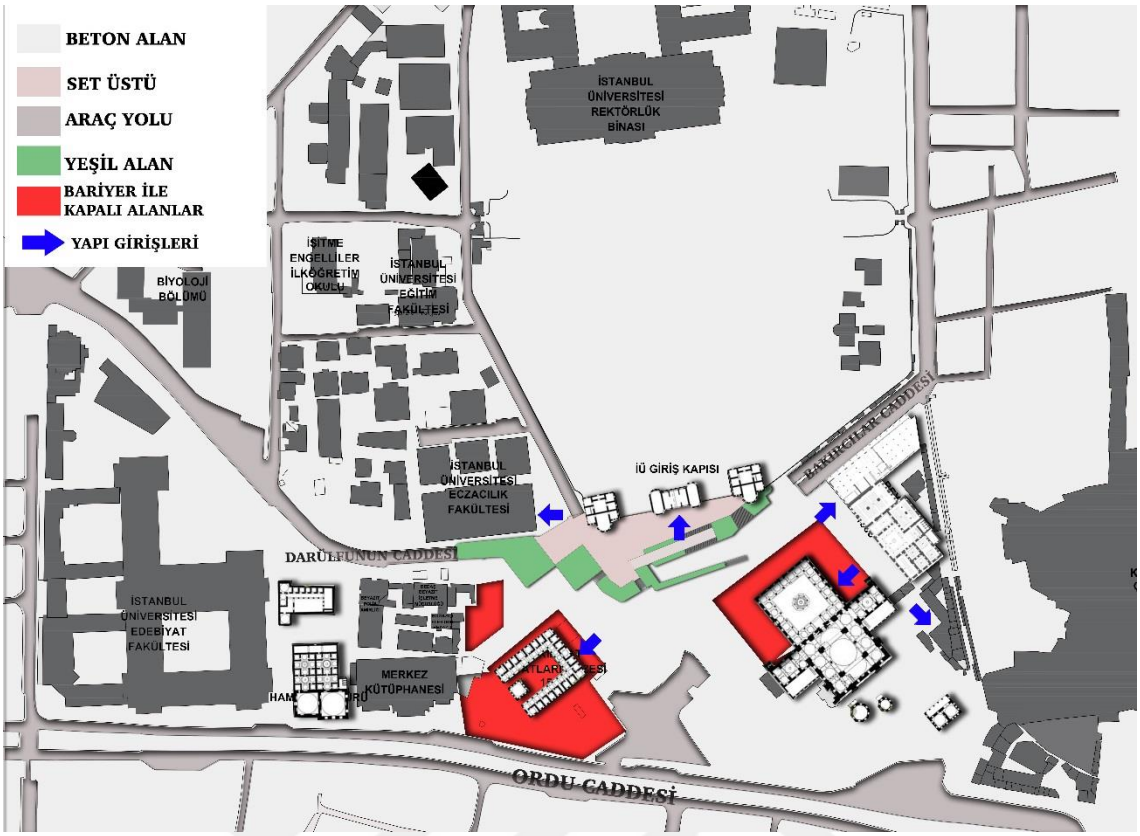

Şekil 3.38 Beyazıt Meydanı güncel durumu, 2019 [Şekil A.9]

Şekil 3.38 de mevcut durum hali hazır harita üzerinden yeniden düzenlenmiştir. Prefabrik şantiye yapılarının olduğu alanlar kırmızı ile ifade edilmiştir. Yeşil ile belirtilen alanlar mevcuttaki yeşil alanları temsil etmektedir.

Cami, üniversite kapısı, güney otoparkı ve müze arasında kalan meydanda yeniden kot düzenlemeleri yapılmıştır. Şekil 3.38 de görüldüğü gibi meydandaki kot farklılığından ötürü oluşturulan setler ve rampalar Bakırcılar Caddesi ile Darülfunun Caddesi'nin akslarını karşılamaktadır. Bakırcılar Caddesi yönünden gelen yaya, merdivenlerden veya rampalardan dönerek üniversiteye ya da meydana doğru ulaşabilmektedir. Darülfunun Caddesi üzerinden gelen yaya, Eczacılık Fakültesi tarafından direkt olarak üniversite kapısına ulaşabilmektedir. Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından gelen yaya ise kot farklılığı sebebiyle müzeye doğru yönelerek meydana erişebilmektedir.

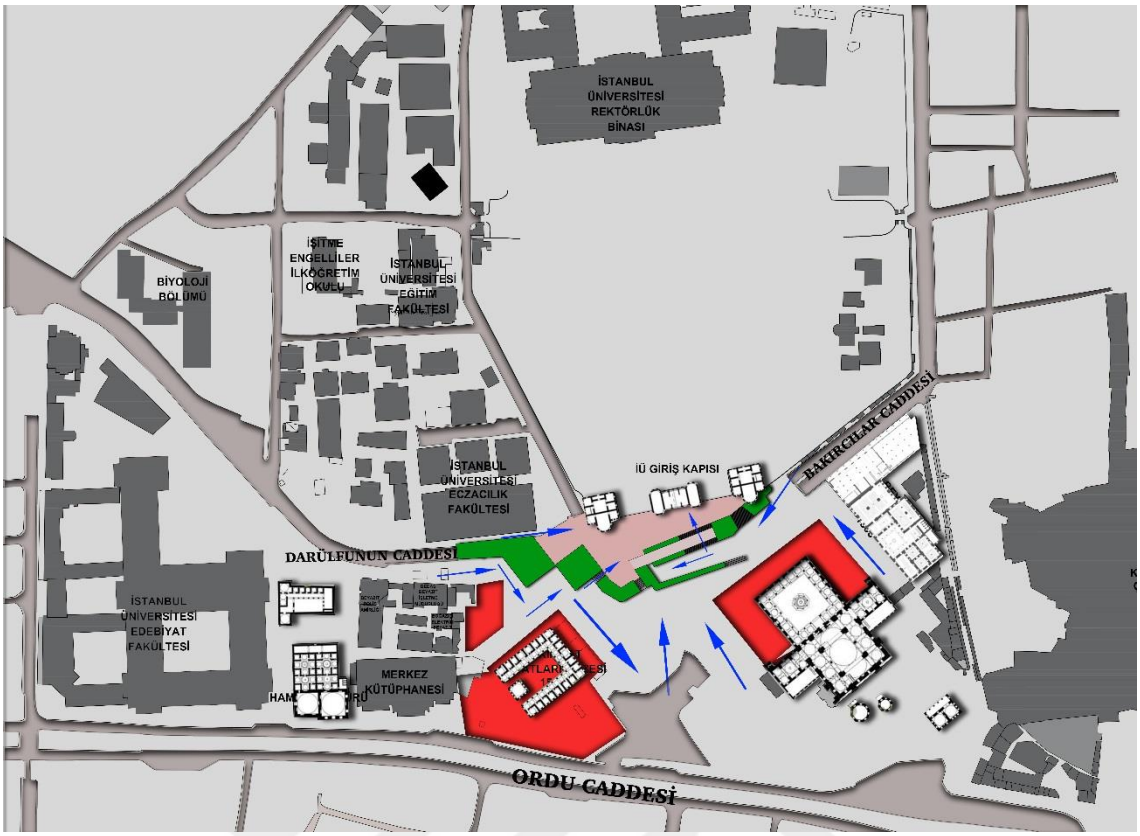

Şekil 3.39 Beyazıt Meydanı yaya ulaşımları, 2019

Camii, üniversite kapısı, güney otoparkı ve Hat Sanatları Müzesi arasında sınırlandırılmış alanda herhangi bir rekreasyon alanı oluşturulamamaktadır. Yapılar arası boşluklar sadece geçiş alanı olarak kullanılmaktadır. Üniversite giriş kapısı önündeki set dinlenme ve buluşma imkanı tanımaktadır, ancak düzensiz ağaçlandırma ve yeşillendirme ile kent mobilyalarının eksikliği dikkat çekmektedir. Sokaklardan meydana erişim bir amaç için değil, ara geçiş alanı olarak kullanılmaktadır.

Şantiye bariyerleri özellikle Hat Sanatları Müzesi etrafını tamamen kapatmaktadır. Ordu Caddesi üzerinden meydana erişim güney otoparkından sağlanmaktadır, ara geçişler kullanılamamaktadır.

3.1.6 Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde Koruma ve Planlama Kararları

Tanzimat'ın ilanından Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kültür varlıklarını korumak ve kente ait planlama sorunlarının aşılabilmesi için birçok çalışmalar yapılmıştır. Tanzimat Dönemi'nin amacı yasallaşma ve kurumsallaşma olmuştur. Niteliklerini ve işlevlerini kaybetmiş kurumların yerini gereksinimleri karşılayacak yeni kuruluşlar oluşturmak hedeflenmiştir. Batıda kurulan benzer örgütlenme ile planlamalar yapılmıştır [63].

İlhan Tekeli'nin "İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü" kitabına göre 1839-1908, 1908-1930, 1930-1950, 1950-1965 ve 1965-1984 yılları arasında incelenmiştir. Çalışma kapsamında 1965-1984 dönemi ele alınmayacaktır.

1839-1908 Dönemi

3 Kasım 1839 yılında dönemin padişahı II. Mahmud (1808-1839) tarafından hazırlanan Tanzimat Fermanı, Sultan Abdülmecid tarafından imzalanmıştır. Gülhane Parkı'nda ilan edilen ferman, Osmanlı Devleti'nin ilk demokratik anayasal süreci olarak nitelendirilmektedir. "Hayırlı düzenlemeler" anlamına gelmektedir ve ferman 1789 Fransız Devrimi'nin "İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nden örnek alınmıştır. Fermanın içeriğinde vatandaşlara eşit hakların verilmesi, mülkiyetlerin korunması, ekonomik gelişimlerin devlet içerisinde çözülerek Avrupa'nın karışmasını engellemek gibi maddeler bulunmaktadır.

Tanzimat Fermanı merkezi yönetimi esas almıştır. Merkezi yönetim, askeri, sivil yönetim ve yargı hizmetleri olarak eğitim kurumlarının kurulmasını sağlamıştır. Medrese dışında eğitim kurumlarının oluşturulması zorunlu hale gelmiştir [56]. Bu durum Beyazıt Meydanı'nda 1505 yılında inşa edilen medresenin yanında 1826 yılında askeri eğitimlerin verildiği Harbiye Nezareti-Seraskerat (İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü) kurulması ile bağdaşmaktadır.

Ulaşım teknolojisinin gelişmesi, kent içi ulaşım altyapılarının gelişmesine ve kentin düğüm noktalarının kavşak ve trafik alanları olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir.

Kentin en büyük sorunlarından biri ise ahşap yapılar olmuştur. 1833 Cibali Yangını, 1854-1908 yılları arasında meydana gelen 229 yangın, 1855 Laleli-Aksaray Yangını,

1860 Unkapanı Yangını, 1863 Kasımpaşa Yangını, 1865 Hocapaşa Yangını, 1866 Balat Yangını, 1870 Beyoğlu Yangını meydana gelmiştir [17]. Bu yangınlar Avrupa basını tarafından çok eleştirilmiş; taş ve kagir yapı gereksinimi, İngiltere'den mimar ve mühendislerin gönderilerek öğrenci yetiştirmesi gibi konular söz konusu olmuştur. Dönemin en büyük sorunu olan yangınlar aynı zamanda dönemin fırsatı olmuştur. Yeni imar anlayışları geliştirilmiştir [56].

İstanbul'un yapı işleri "Hassa Mimarlar Ocağı"nda Hassa Başmimar oluşturulmuştur. Aynı zamanda su yolları vakfı olan Su Yolcuları Ocağı da Başmimar'a bağlanmıştır. Mimarlar Ocağı'nın görevi padişahın külliyelerinin inşası ve kontrolünün yapılması, kent içerisinde cadde ve sokak genişliklerinin daraltılmaması ve yangın tehlikesi çıkaran unsurların sur dışına çıkarılmasını sağlamaktır [56].

İstanbul'a ait yönetimin ve teşkilatların hepsi bir merkeze toplanmıştır. Bu sebeple ilk belediye teşkilatı olan Şehremaneti kurulmuştur. Merkezi yönetim tarafından yetkileri sınırlandırılmıştır. Vergi işleri için Maliye Nezareti, yol yapımları için Umur-u Nafia Nezareti, asayiş için Zabtiye Nezareti, esnaf için Ticaret Nezareti kurulmuştur [56]. Maliye Nezareti 1865 yılında Beyazıt Meydanı'da günümüzün İÜ Eczacılık Fakültesi yerinde hizmet vermiştir.

1848-1917 yılları arasında eski eserlerin korunması için 42 yasa getirilmek istenmiştir. Bugünkü imar ve koruma hukukunu oluşturan tüm maddelerin temelini 1840 yılı itibariyle getirilen kanunlar oluşturmaktadır [63].

Çıkarılan kanunların önemli bir bölümünün 1848-1849 ve 1864 Ebniye Nizamnamesi'nde hazırlanmıştır. Cadde ve sokakların genişliklerinin düzenlenmesi, yapı katsayılarının belirlenmesi, kagir yapıların inşası, boş arazilerin ve bostanların yapımı gibi konuları kapsamıştır. 1849 Nizamnamesi iskele ve kent meydanlarında ve cami avlularında yapı inşasını yasaklamıştır [56].

1869 yılında Sadrazam Ali Paşa tarafından yayınlanan yasal düzenlemede, eski eserlere sahip arkeolojik alanlarda çıkarılan kalıntıların resmileştirilerek İstanbul'da müzeye konması, eski eserlerin aranması için Maarif Nezareti'nden izin alınması gerektiği belirtilmiştir. 1871 yılında kazı çalışmaları ve ruhsatlar ile ilgili

talimat kanunları çıkarılmıştır. Döneme özgü olarak arkeolojik etkinlikler, müzecilik, taşınır ve eski eserlere karşı takınılan tavır ve azınlık yapılarla ilgili tutumlar geliştirilmiştir [63].

Nizamnamelerin yetersizliği sebebiyle 1882 yılında Ebniye Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Yol kademelendirilmesi, meydan ve cami avlularında inşa yasağı, yangına karşı kagir yapıların inşası gibi eski nizamnamelerle aynı konularla ilgilenmiştir. Ebniye Kanunu sadece İstanbul'u değil diğer şehirleri de kapsamıştır.

19.yüzyılın ortalarında yapılan onarım ve tadilat işlemleri için 50 farklı meslek grubu ortaya çıkarılmıştır. Kent esnafının meslek gruplarıyla örgütlenerek çıkarılan kanunlar ve kurallar çerçevesinde birlikte çalışması hedeflenmiştir. 1869 yılında Maarif-I Umumiye Nizamnamesi ile ders programları seviyeleri belirlenmiştir [56]. Meslek gruplarındaki düzenlemeler ve eğitim sisteminin değişimi 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile sağlanmıştır [64].

1908-1930 Dönemi

1908-1930 döneminin önemi, II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) ile 1930 yılı arasında kent planlaması ve yönetimi konusunda ilk bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemin bir diğer önemi ise 1914-1915 yıllarında I. Dünya Savaşı'nın ve Kurtuluş Savaşı'nın etkilerinin kent yaşamına yansımasıdır. Dönemin en büyük sorunlarından biri Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybı yaşaması ve örgütlenmelerin Ankara'yı merkez kabul edip yönlenmesidir. İstanbul kent nüfusunda azalma görülmüş, savaşlar sonrası ticari ve ekonomik olarak gerilemeler başlamıştır. 1839-1908 döneminde de olduğu gibi yangınlar dönemin en büyük sorunlarından biri olmuştur. 1839-1908 dönemi büyüyen kent dönemi iken 1908-1930 dönemi küçülen kent dönemi olmuştur. Büyüyen kentte yanan alanların imarında sorun yaşanmamıştır ancak küçülen kentte yenilenememe problemleri ortaya çıkmıştır [56].

1839-1908 döneminde düzenlenmeye başlanan ders programları 1910 yılında belirli kurallara tabi tutulmuştur. Özellikle medrese eğitiminin düzeltilmesi ve medrese dışında da eğitim birimlerinin kurulması sağlanmıştır. 1912 yılında Darulfünun'a 5 farklı bölüm açılarak eğitim alanları genişletilmiştir [64].

1882 yılında yürürlüğe giren Ebniye Kanunu uygulanmış, imar üzerine çok değişiklik yapılmamıştır. 1925 yılında çıkarılan yasaya göre yangın sebebiyle tahrip olmuş alanlar tarla sayılmış, belediye tarafından yeni planlar hazırlanarak satışa açılmıştır [56].

1908 yılında kentin Şehremini olan Ziver Bey tarafından Fransız mimar Bouvard çağırılmıştır. Ancak kent haritaları olmadığından planlamalar yapılamamıştır. Bu sebeple 1910 yılında bir Alman firması ile anlaşılarak kent planları çizdirilmiştir. 1/500, 1/1000 ve 1/2000 ölçekli haritalar 1919 yılında tamamlanmıştır. 1925 yılında kadastro planları çıkartılmış, kente ait harita potansiyelleri arttırılmıştır [56].

Çıkan yangınlardan faydalanmak amacıyla Sultanahmet'te meydana gelen yangınlarda tahrip olan alanlarda Paris'in Concorde Meydanı'na benzer, ortasında heykeller ve geniş açıklıklı alanların olduğu projeler hazırlatılmıştır. Haritaların hazırlanmasıyla Bouvard'dan yeniden bir çalışma yapılması talep edilmiştir [17].

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte İstanbul'un "en çekici kentsel odağı" olarak anılmasını sağlayan çalışma başlatılmıştır [56]. 1926 yılında dönemin valisi Haydar Bey tarafından çalışmalar başlatılmıştır. Bölgedeki yangınların önüne geçilebilmek için Beyazıt Meydanı'nda büyük bir yangın havuzu yaptırılmış, Süleymaniye tarafında da su deposu inşa edilmiştir. Marmara Denizi'nden yer altı sistemleri kurularak su çekilmiştir [65].

Cumhuriyet'in ilanı ile kent başkentlik vasfını yitirmiştir. Harbiye Nezareti, Maliye Nezareti, Orman Nezareti gibi yönetime bağlı birimler İstanbul'un merkezinden kaldırılmıştır. Bürokratik işlevlerin bölgeden ayrılmasıyla da boş kalan konaklar yerlerini Darülfunun, Askeri Tıp ve kız yurdu gibi eğitim işlevine bırakmıştır. Boş kalan arazilerde talan başlamıştır. Zenginleşme olanağı olan kesimin Nişantaşı, Şişli bölgesine yerleşmesi, düşük gelirli kesimin ve esnafın ise Beyazıt, Divanyolu tarafına yerleşmesi kentte büyük değimlere sebep olmuştur. [66] Kentin bir kısmı çok zenginleşerek gelişirken, diğer kısmı ise fakir kalmıştır ve batılılaşmanın imgesi olarak Nişantaşı-Şişli bölgesi görülmüştür.

1930-1950 Dönemi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, korumayı denetleyen ve karar organı olarak görev alan Eski Eserleri Koruma Encümeni kurulmuştur. Kurumun koyduğu kurallar günümüzde Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurallarına zemin hazırlamıştır [63].

Cumhuriyet Dönemi'ne ait ilk bilimsel projeler gerçekleştirilmiştir. Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri hazırlanmış, arkeolojik kazılar ve araştırmalar için teşvik verilmiştir. Kültür varlıklarına yeni işlevler verilmesi sağlanmıştır. Türk tarih Kurumu etkinlikler düzenlemiştir [63].

Tarihi Yarımada'daki tüm eski eserlerin korunarak restore edilmesine karar verilmiştir. 1935 yılında ve günümüzde yaşanan en büyük kararsızlık, müze olmaları dışında ibadet yapılarına başka işlevler yüklenip yüklenemeyeceği konusu olmuştur.

Ancak dönemin en büyük sorunları Kurtuluş Savaşı sonrası ve II. Dünya Savaşı sırasında ekonominin etkilenmesidir. Ekonomik sorunların aşılmasının ardından şehirde hızlıca üretim ve ticari alanda büyümeler gerçeklemiş, bu sefer de kentin hızlı büyüme sorunu ortaya çıkmıştır. İstanbul kent olarak Anadolu'ya doğru hızlıca yayılmaya başlamıştır [56].

Cumhuriyet'in ilanı ile Osmanlı Dönemi'nden kalma yasaların birçoğu değişmiştir. Şehremaneti artık belediye olarak adlandırılmıştır ve bölgelere ait yeni alt belediyeler kurulmuştur. Kent içerisinde sanayinin, konut bölgelerinin yerleri seçilerek yapılandırılmalar başlatılmıştır.

1932 yılında belediyelerin 5 yıl içerisinde plan yaptırması zorunlu kılınmıştır. Bu sebeple bütçeler ayarlanarak yarışma projesi organize edilmiştir. Herman Elgötz, Alfred Agache, Jack H. Lambert ve Henri Prost'tan oluşan yarışmayı, Elgötz kazanmıştır. Ancak projesi uygulanmamıştır. Henri Prost ile görüşülmüştür [56].

Henri Prost'un planlarına göre temel bazı arazi kulanım amaçlarına değinilmiştir. Beyazıt özelinde alınan kararlar şu şekilde özetlenmektedir [56]:

-Kapalıçarşı ve Sahaflar Çarşısı tamamen modernize edilecektir.

-Motorlu taşıtlar için geniş geçiş alanları ve otomobil durakları yapılacaktır.

-Bugünkü üniversite meydanı ve etrafı öğrenciye tahsis edilmek üzere park olarak tasarlanacak ve üniversite merkez binasına verilecektir.

-Üniversite meydanı hariç tüm bölgeye taşıtlara açılacaktır.

1938-1948 yılları arasında çalışmalar yapılmış, Beyazıt Meydanı'ndaki salaş binaların tamamı yıkılarak medresenin ortaya çıkması sağlanmıştır.

1950-1965 Dönemi

İlhan Tekeli'ye göre İstanbul dört ana sorun mevcuttur: Metropoliten alanda hızlı nüfus artışı, belediye sınırları dışındaki toprakların hızlıca parselleşmesi, sanayileşmenin artmasıyla yer talebinin artması ve motorlu taşıtların artmasıyla kent içi trafiği ve tıkanıklığın artmasıdır [56].

26 Aralık 1950 yılında Henri Prost'un yetersiz planlaması sebebiyle işine son verilmiştir. O güne kadar yapılan planların kontrol ve tarihi özelliklere uygunluğunun saptanabilmesi için on kişilik bir Revizyon Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, Prost'un yaptığı çalışmaların tarihe ve kent dokusuna uygun olmadığının raporunu çıkarmıştır. Adnan Menderes'in yayınladığı açıklamada Beyazıt özelinde meydanın yeniden düzenlenmesine ve ıslah edilmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda Aksaray, Beyazıt, Eminönü, Karaköy, Tophane ve Taksim istikametindeki tüm ana caddelerin düzenlenerek, tüm meydanların tarihine yakışır şekilde ıslah edilmesine karar verilmiştir. Ordu Caddesi Aksaray'a bağlanmıştır, 30 m genişliğindeki yol Ayasofya'ya uzatılmıştır. Beyazıt Meydanı'nın kotu 3.5m düşürülerek yol eğimi azaltılmıştır [56].

İl yönetimine bağlı ilkçe yönetimleri geliştirilmiştir ancak belediye sınırları içerisinde hızlıca gecekondulaşma sebebiyle yeni belediye şube müdürlükleri oluşturulmuştur. 1958 yılında İmvar ve İskan bakanlığı kurulmuştur. Her kent için 1959 yılında Mimarlar Odası ve İnşaat Mühendisleri Odası tarafından İstanbul Muaddel İmar Talimatnamesi hazırlanmıştır [56].

Turgut Cansever'in "bir cennetin yok oluşu" olarak tarif ettiği düzenlemelerden yola çıkılarak yeni bir düzenleme hareketi oluşturulmuştur. Birincil kullanım amacı taşıtlar için olan meydanın düzenlenmesi için Prof Högg, Prof. Piccinato, Prof. Sedad

Halkı Eldem ve Turgut Cansever tarafından yeni çalışmalar yapılmıştır. Meydanın tamamen yaya hizmet etmesi ve caminin yüceltilmesi hedeflenmiştir [53].

Meydan araç trafiğinden tamamen arındırılmış, Bakırcılar Caddesi ve Vezneciler Caddesi aksı araç yolu meydanın alt kotuna alınmıştır. Meydanda bulunan eğim, araziye yedirilmiş sadece İstanbul Üniversitesi Kapısı önünde set oluşturulmuştur. Camiinin ihtişamını ve görüntüsünü kapatacağı öne sürülerek günümüzde otopark bulunan alanda planlanan iki katlı yapılar yerinde uygulanmamıştır [53].

3.2 Beyazıt Meydanı'na Oluşturan Yapılar ve İşlevleri

Günümüzde Beyazıt Meydanı'nı oluşturan binaların genel fonksiyon dağılımı Şekil 3.40'da görüldüğü gibidir. Bölgede üniversite, cami, çarşı, müze, kamu yapıları ve özelleştirilmiş otopark bulunmaktadır. Meydanın ve Ordu Caddesi'nin güneyinde ise ticari yapılar üzeri konut binaları bulunmaktadır.

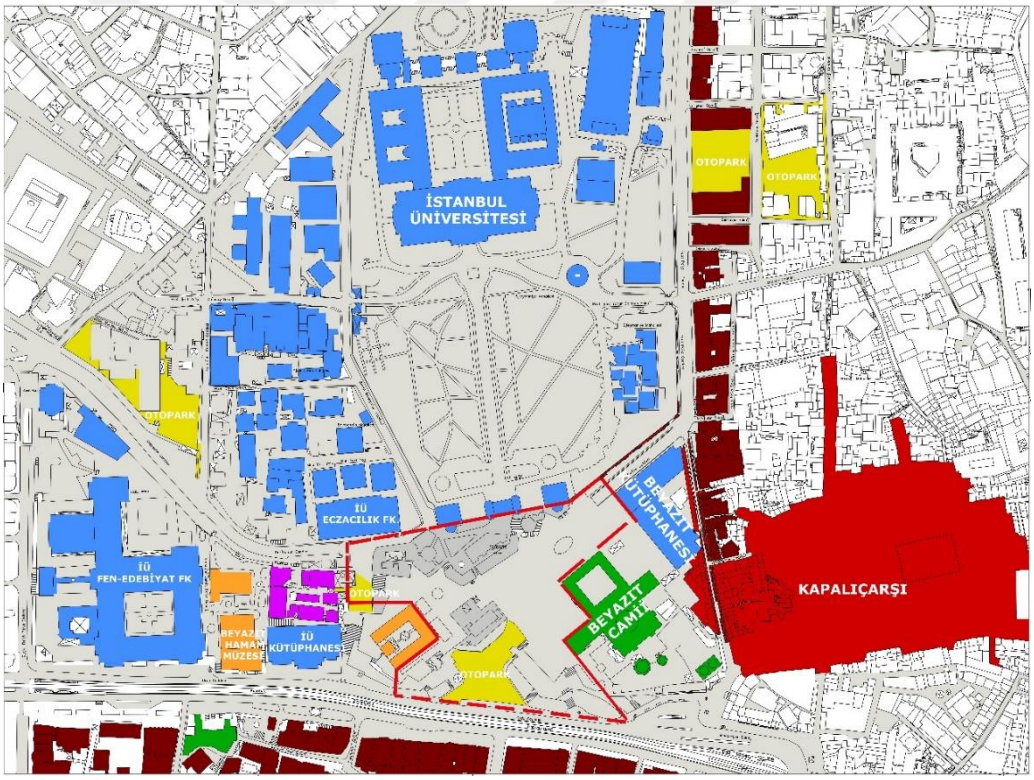

Şekil 3.40 Beyazıt Meydanı'nı Oluşturan Yapıların İşlevleri, 2019

3.2.1 Beyazıt Külliyesi

Beyazıt Külliyesi, 1505 yılında II. Sultan Beyazıt tarafından İstanbul'un üçüncü tepesinde yapılmış olup, içerisinde camii, tabhane (misafirhane), türbe, imaret, medrese, sıbyan mektebi, kervansaray, çifte hamam barındırmaktadır. Yapılan diğer

külliyelerden farklı olarak Beyazıt Külliyesi tamamen dağınık ve asimetrik olarak yerleştirilmiştir [39].

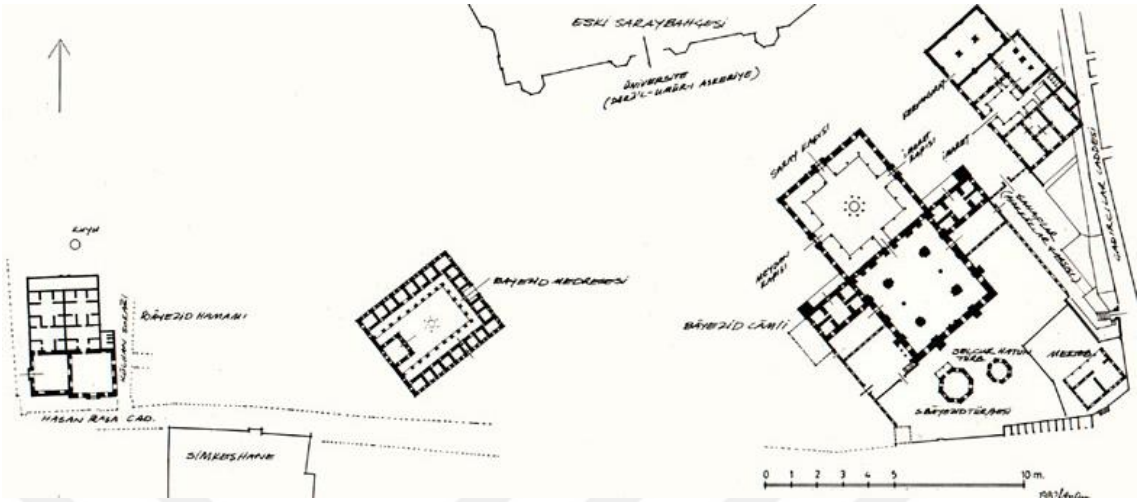

Şekil 3.41 Beyazıt Külliyesi [39]

Beyazıt Camii

Camiinin mimarının Hayreddin veya Kemaleddin olduğu düşünülmüştür. Prof. Dr. Celal Esad Arseven tarafından yayınlanan Türk Sanat Tarihi eserinde ise mimarı Üstad Hayreddin olarak belirtilmiştir. Rıfkı Melul Meriç tarafından yayınlanan bir yayında Beyazıt Camii Mimarı adlı makalesinde mimarın Yakup Şah olduğu ve yardımcıları da mimar Ali ve mimar Yusuf'tur [39]. Yakup Şah tarafından yapıldığı kesinleşen camii 1505 yılında büyük bir törenle açılmıştır.

1509 yılında "Küçük Kıyamet" olarak anılan ve 45 gün süren depremde zarar görmüş, onarımı yapılmıştır. 1573 yılında camii içerisinde Mimar Sinan tarafından kemer yapılarak güçlendirilmiştir [51].

1766 yılında yaşanan büyük depremde camii yıkılıp yeniden yapılmıştır. Benzer örtü sistemine sahip olduğu için Ayasofya Camii'nin kopyası olduğu söylenen camii, Eski Fatih Camii'nin deprem sebebiyle yıkılmasından dolayı Osmanlı Dönemi'nden kalma "en eski padişah camisi" ünvanını almıştır [55].

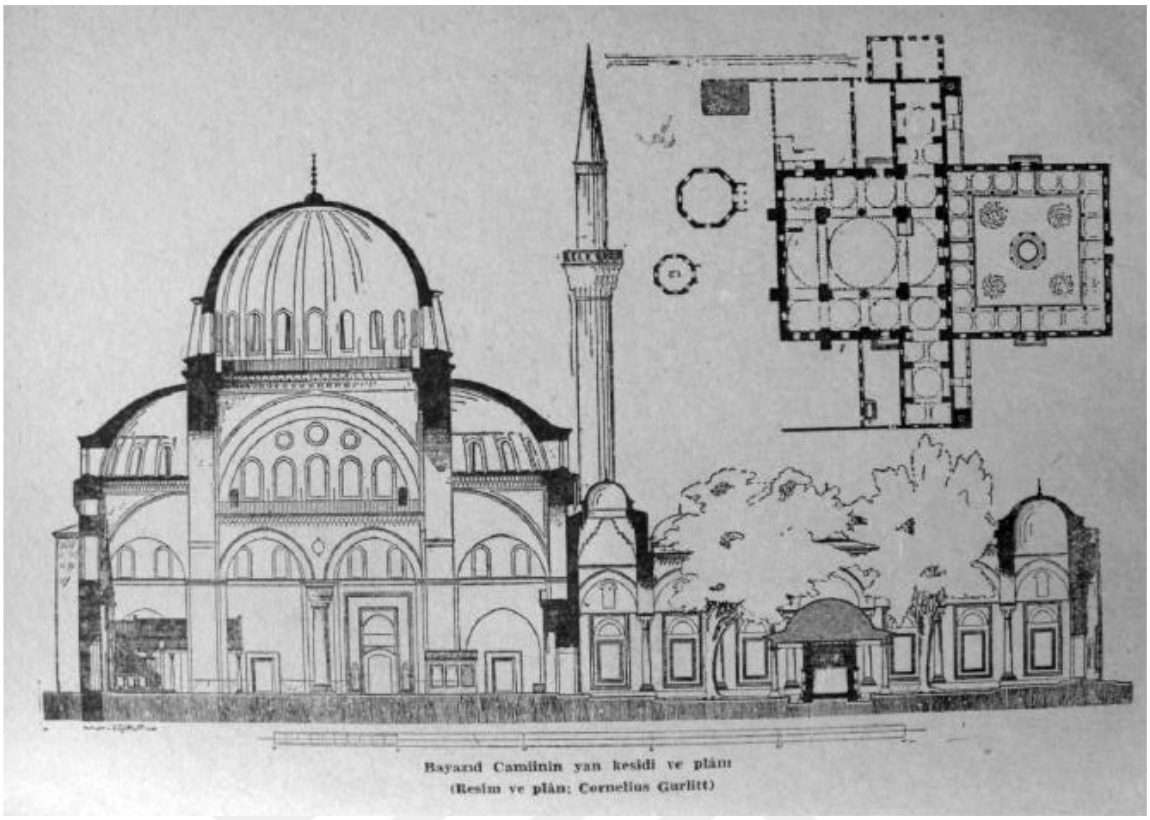

Şekil 3.42 Beyazıt Camii plan ve görünüşü [35]

Evliya Çelebi'nin Seyahatname eserine göre, camiinin bir dış haremi olup ve bu dış duvarların 18. yüzyılda kaldırılarak, iç harem duvarlarının doğrudan meydana açılmıştır. Camii 1797 ve 1870 yıllarında detaylı bir tadilata girmiştir. 1797 yılındaki tadilatta duvarın kaldırıldığı tahmin edilmektedir [67].

Camiinin iç avlularında Ramazan aylarında açık sergiler ve pazarlar kurulmuştur. Bu pazarlarda, camii avlusunun dışında kurulduğu gibi kumaş, eşya, tütün ve kitap satışları yapılmıştır [39].

2013 yılında restorasyon çalışmaları başlamıştır. Kubbe ve kemerlerin iç yüzeylerinde sıva çatlakları ve tuğla kırılmaları tespit edilmiştir. Onarımı mümkün olmayan yapı elemanlarının yenilenmesine, malzeme yüzeylerinin temizlenerek hasarlı bölgelerde güçlendirme çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Rölöve, restorasyon ve restitüsyon çalışmaları Fom Grup Mimarlık tarafından hazırlanmış, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanarak ihale edilmiştir. 2016 yılında bitmesi öngörülen restorasyon çalışmaları Mayıs 2019 tarihinde halen devam etmektedir [68]. Restorasyon çalışması sırasında tüm cami tamamen

kapatılmamış, kısım kısım tadilata alınmıştır. Günümüzde ibadet fonksiyonu gerçekleştirilebilmektedir ancak yapının etrafı tamamen bariyerler ile çevrilidir.

Beyazıt Hamamı

Günümüz Fen Edebiyat Fakültesi yanında konumlanmış olan Beyazıt Hamamı, günümüzde Beyazıt Türk Hamam Kültür Müzesi olarak kullanılmaktadır. 1505 yılında cami ile birlikte inşa edilmiştir. Büyüklüğü ve gösterişi sebebiyle Hamam-I Kebir olarak adlandırılmıştır. 1715 yılında Sahaflar Çarşısı'nda çıkan yangın büyümüş, hamam da zarar görmüştür [37].

Kadın ve erkek ayrı bölümlere sahip olduğundan çifte hamam olarak adlandırılmaktadır. Reşad Ekrem Koçu'ya göre hamamın içerisi depo olarak kullanılmıştır. Kapasite arttırabilmek amacıyla ahşap asma katlar oluşturulmuş bu sebeple yapıda büyük tahribatlar meydana gelmiştir [39].

1955 yılında Prost Planlarının uygulanması sırasında Ordu Caddesi'nin seviyesi düşürülmüştür. Seviyenin düşürülmesi sebebiyle de hamam kapısı yüksekte kalmış, böylece hamamın temellerinde Theodosius Takı sütunlarını bir kısmının da kullanıldığı ortaya çıkmıştır [53].

Tabhane (Misafirhane)

Yapıldığı dönemde şadırvanlı avlunun üç adet kapısı bulunmaktaydı. Meydan Kapısı, Eski Saray yani Üniversite Kapısı ve İmaret (Kütüphane ve Sahaflar Çarşısı) Kapısı ve Meydan Kapısı'dır. Avlunun etrafı 20 sütunla çevrilmiş, her cephesinde 5 kemer yapılmıştır. 20 kemer ile çevrilmiş olan avlu, 24 kubbe ile örtülmüştür [39].

Cami 1505 yılında inşa edilirken şadırvanı avlusu tarafına iki adet yapı yapılmıştır. Daha sonra bu iki yapının camiye birleşik olan duvarları yıkılmış, bu şekilde en başta dikdörtgen formlu olan camii T formunu almıştır. Caminin iki minaresi de bu iki binanın dibine yapılmıştır [39]. Caminin iki yanında yapılan bu yapı külliyeye ait tabhane yani misafirhanedir. Bu iki kütle camiden bağımsız olarak inşa edilmiştir. Misafirhane adeti kalktıktan sonra aradaki duvarlar yıkılarak ibadethaneye katılmıştır [37].

Batı tarafındaki minarenin dibine Şeyhulislam Veliyüddin Efendi'nin vakıf kütüphanesi inşa edilmiştir. Kütüphaneye erişim camiinin içerisinden ve meydan tarafındaki bitişik binadan sağlanmaktaydı [55].

Türbeler

Camiinin güneyinde II. Beyazıt'ın ölümünden sonra oğlu Yavuz Selim tarafından her bir kenarı 5.35 metrelik sekizgen şeklinde yaptırılmıştır. Yanındaki daha küçük türbe ise kızı 1508 yılında ölen Selçuk Sultan'a aittir [37].

İmaret-Aşhane ve Kervansaray

İmaret-aşhane günümüzde Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak kullanılan yapıdır.

II. Beyazıt tarafından 1501-1506 yılında yapılmıştır. Toplam 17 kubbeden oluşmaktadır. Kubbeli mekanların tüm işlevleri tam olarak bilinememektedir ancak bacalı alanların mutfak, çevreleyen kubbeli alanların ise erzak ambar, fırın, yemek dağıtım yeri vb farklı işlevlerde olduğu tahmin edilmektedir. Bu yapının soluna bitişik nizamdaki yapıda kervansaray bulunmaktadır. Seraskerat'ın (Harbiye Nezareti-Savunma Bakanlığı) şimdiki üniversite yerleşkesine taşınması ile bu kervansarayın yanında askeri lojman yapılmıştır. Üniversitenin yerleşkeye gelmesi ile de kervansaray Dişçilik Yüksek Okulu'na verilmiştir [37].

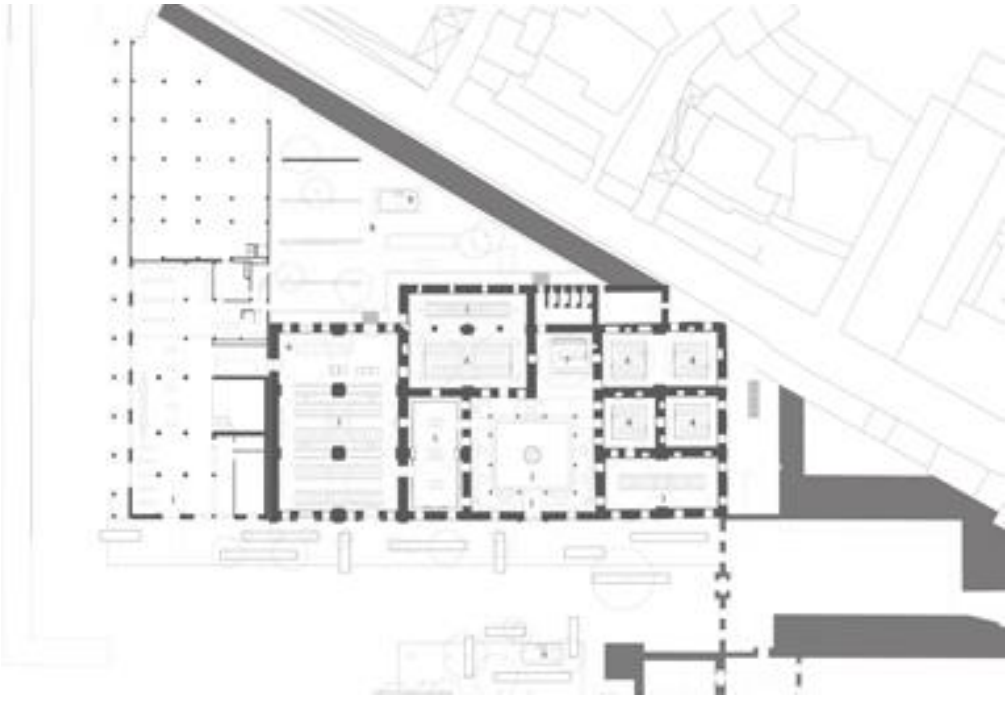

Şekil 3.43 Beyazıt Kütüphanesi [42]

Osmanlı Devleti'nde eğitim işlerinin yürütülebilmesi için bakanlık düzeyinde vakıflar kurulmuştur. Öğrenimi yoluna koymak amacıyla kurulan Maarif Nezareti ile 63 adet vakıf kütüphanesi tahsis edilmiştir [39]. 1883 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından restore edilerek imarethane, kütüphaneye çevrilmiştir. 1947-1955 yılları arasında kervansarayın restorasyonunun tamamlanmasıyla, yapı kütüphaneye katılmıştır [69].

Medrese

Medresenin yapımına camiinden sonra başlanmıştır ve 1507 yılında tamamlanmıştır. 1509 yılında depremde büyük bir kısmı yıkılmıştır.

Beyazıt Medresesi aynı zamanda Havuzlu Medrese olarak anılmaktadır. Bunun sebebi ise havuzun giriş kapısında büyük müstakil bir havuz olmasıdır. Ancak 1940 yılında yapılan tadilat çalışmaları sırasında hem medresenin duvarları yıktırılmış, hem de havuz doldurularak yer altında bırakılmıştır [39].

1940 yılında İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından onarılmıştır. 1943 yılında Belediye Şehir Kütüphanesi olmuştur [70]. 40 yıl kadar kütüphane işlevini sürdüren yapı daha 1983 yılında Vakıflar Hat Sanatları Müzesi'ne dönüştürülmüştür [37].

Diğer Yapılar

Semavi Eyice'nin İslam Ansiklopedisi'nde bulunan yazısına göre, tüm bu yapılar haricinde, mevcut kütüphane ile cami arasındaki boşlukta 1810 yılında II. Mahmud tarafından ahşap Kasr-ı Humayun yapılmıştır [37]. 1933 yılına kadar mekanda bulunan yapı İstanbul Belediyesi tarafından yıkılmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname eserinde yerleri tespit edilemeyen muvakkıthane, sebilhane ve meydanın ortasında olduğu söylenen Fincan Kolluğu yani karakol olduğu bahsedilmektedir [67].

3.2.2 İstanbul Üniversitesi ve Kapısı

II. Mehmed, İstanbul'u fethetmesinden sonra 1454 yılında Eski Saray'ı, bugünkü üniversitenin olduğu yere yaptırmıştır. İstanbul'un ilk Türk sarayı olarak tarihe geçmiştir.

Sarayın duvarları 16 metre uzunluğunda olup sekiz köşelidir. Reşad Ekrem Koçu'ya göre Eski Saray'ın yüksek avlu duvarlarından içerinin görünmesi yasak olduğundan sarayın mimari yapısıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Tek bilinen yapının karmaşık bir plana sahip olduğudur [39].

Eski Saray, şehir merkezinde bulunduğu için stratejik ve prestij olarak konumu doğru bulunmamış, bunun üzerine Ayvansaray tarafında Yeni Saray yani Topkapı Sarayı yapılmıştır [39]. 1473 yılında padişahın bu saraya taşınmasıyla Eski Saray hanede önemini kaybetmiştir. Hükümdarı ölen anneler, cariyeler ve kız kardeşler bu saraya gönderilmiş, bir sürgün yeri hale getirilmiştir. Bu dönemde bir çok yangın meydana gelmiştir. 11 Eylül 1687 yangınında bir çok yer harap olmuş, 1715 yılında haremde çıkan yangınla sarayın büyük bir kısmı yanmıştır. 1726 da ek binalarda çıkan yangın avluyu harap etmiştir [55].

1826 yılında Patrona Halil isyanı ile kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine Asakiri Mansurei Muhammediye adlı yeni bir ordu kurulmuştur. Eski Saray'da yaşayan kadınlar Topkapı Sarayı'na gönderilmiş, II. Mahmud'un emriyle saray Seraskerlik Sarayı yani Harbiye Nezareti olarak orduya verilmiştir. Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) yapılan yeni askerlik binası dikdörtgen şeklinde ve üç katlı olarak inşa edilmiştir. Yapının iç avlusu bulunmaktadır. 1894 yılında depremde hasar görmüştür. İtalyan mimar Raimondo D'Aronco ve Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından tadilatı yapılmıştır. Yapı Cumhuriyet'in ilanından sonra da 1933 yılında Darulfünun ilan edilene kadar askeri işlerin yürütüldüğü bir bina olarak kullanılmıştır [71].

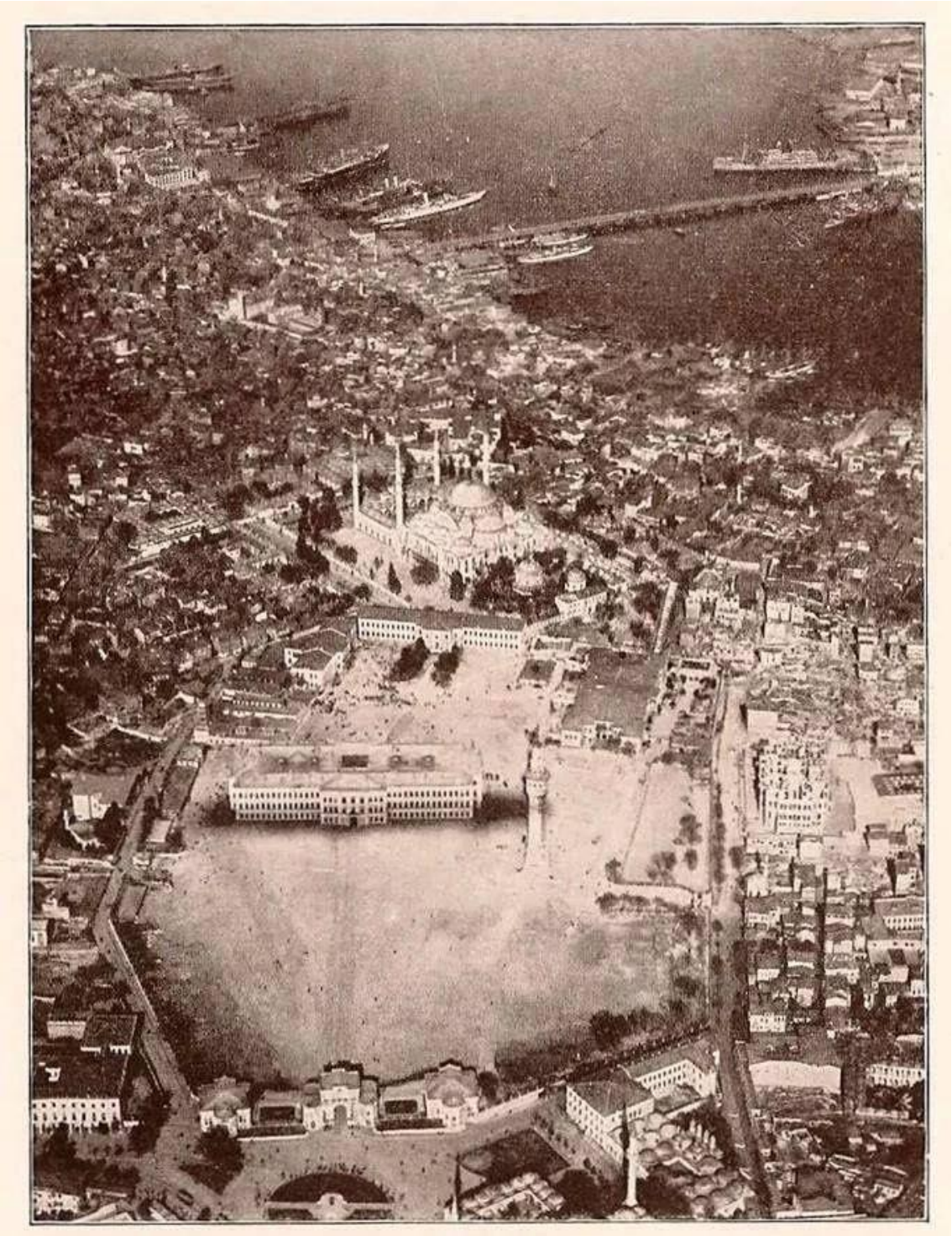

Şekil 3.44 Harbiye Nezaret, 1870 [40]

Harbiye Nezareti ya da Bab-ı Askeri yapısı içerisinde yangın kulesi, konak, kışla, depo, cephanelik, ahır, mutfak ve nöbet kuleleri bulunmaktaydı [72].

Eski Saray'ın kapısı, Fransız mimar Borgues tarafından İstanbul Surları'nın ana kapısı olarak tasarlanmış ancak tasarlanan şekilde gelişmeyince Eski Saray, daha

sonra da Harbiye Nezareti, şimdi ise İstanbul Üniversitesi'nin ana kapısı olarak yerini almıştır.

3.2.3 Yangın Kulesi

İstanbul, Cumhuriyet'in ilanından sonra Haydar Bey'in kurduğu itfaiye teşkilatına kadar, şehri tahrip eden birçok şiddetli yangın görmüştür. Şehrin mimari yapısında değişikliklere sebep olan yangınlara önlem olarak ilk kurulan teşkilat 18. yüzyılın başlarında Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından Yeniçeri Ocağı'na bağlı olan Tulumbacılar Ocağı'dır. Bu zamana kadar çıkan yangınları halk kendi imkanlarıyla söndürmüştür.

1749 yılında Küçükpazar'da çıkan yangında Süleymaniye'deki Ağakapısı yanmış, zamanında müdahale edilememiş, rüzgar etkisiyle de büyümüştür. Ancak yangın en başından itibaren farkedilememiştir. Bunun üzerine yangınları anında yukarıdan görüp harekete geçmelerini sağlayacak, mimar Kirkor Balyan tarafından ilk Yangın Kulesi yapılmıştır. İlk olarak ahşap inşa edilen kule, 85 metre uzunluğunda olup, en üst katı camekan bir köşk olarak tasarlanmıştır. Kuleye yirmi beş adet "köşklü" adı verilen gözlemci yerleştirilerek gözlemler yapılmıştır.

1774 yılında yaşanan Cibali Yangını'nda Ağakapısı yine yanmıştır. Ahşap kule de beraberinde yanmıştır. Bunun üzerine yeni kule aynı yere ahşap olarak inşa edilmiştir.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte, Tulumbacılar da kaldırılmış, Yeniçeri Ocağı'na ait bu kule de yıktırılmıştır. Bunun üzerine II Mahmud, Asakiri Mansurei Muhammediye adlı yeni orduyu kurup Eski Saray yerine yerleştirirken, ocağın kaldırılmasından kırk sekiz saat sonra büyük Hocapaşa yangını çıkmıştır. Bu yangına engel olmak için avluya yeni bir ahşap kule kurulmuş, ancak Yeniçeri ocağından kalanlar bu kuleyi de yıkmıştır [73].

Bu isyandan ancak iki sene sonra yangın teşkilatı kurulmuştur. 1849 yılında da tahrip edilen kule yerine, II. Mahmud'un emriyle bugün gördüğümüz kagir II. Beyazıt Kulesi inşa edilmiştir. Yapılan kuleye daha sonra üç kat daha eklenerek yüksekliği 118 metreye kadar çıkarılmıştır [57]. Günümüzde yapı meteoroloji kulesi olarak kullanılmaktadır.

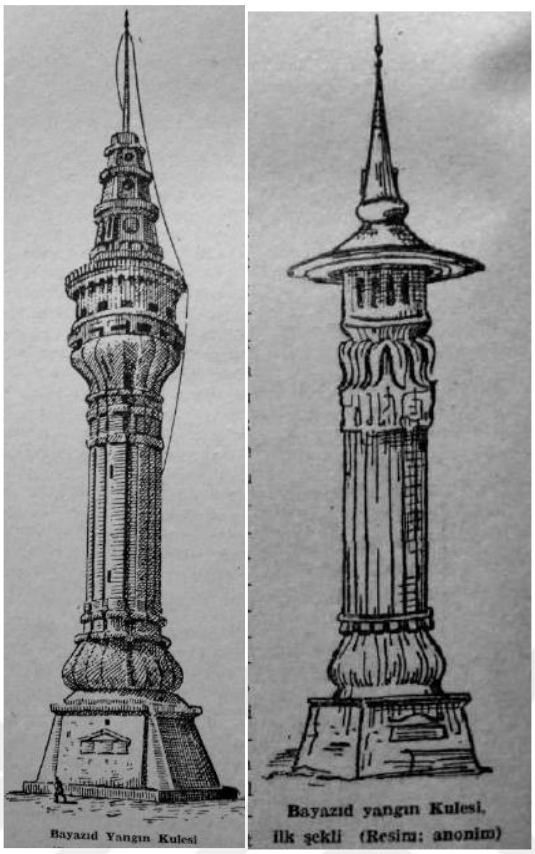

Şekil 3.45 1826 ve 1849 yılları Beyazıt Kulesi [39]

Şekil 3.46 Mevcut Yangın Kulesi

3.2.4 İÜ Eczacılık Fakültesi

Beyazıt Meydanı'nın kuzeybatısında bulunan konak, 1868 yılında Keçecizade Fuat Paşa için Fransız mimar Bourgois tarafından yapılmıştır. Ancak yapı hiç konut olarak kullanılmamıştır.

1869 yılında çıkan yangından sonra Padişah Abdülaziz tarafından bina kagir olarak yeniden inşa edilmiş, Maliye Nezareti'ne tahsis edilmiştir [74].

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bina İstanbul Erkek Lisesi'ne verilerek eğitim hayatına başlamıştır. 1933-1952 yılları arasında Askeri Tıp Okulu olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1947 yılında askeri okul Ankara'ya taşınınca, yapı Eczacılık Fakültesi'ne verilmiş, ancak tadilatlar sebebiyle 1959 yılında fakülte taşınabilmiştir [75].

Şekil 3.47 İÜ Eczacılık Fakültesi, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.48 İÜ Eczacılık Fakültesi, 2019, Dilara Sayın

3.2.5 İÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

Zeynep Hanım Konağı, Keçecizade Fuad Paşa Konağı ile aynı dönemde, 1864 yılında, şu anki Fen Edebiyat Fakültesi arazisi içerisinde inşa edilmiştir. Konak, Mısır'daki pamuk çiftliklerinin geliriyle yapılmış olduğundan bu konağa, Pamuk Sarayı da denmiştir.

Şekil 3.49 Zeynep Hanım Konağı, 1909-1942 yılları arası kullanımı [37]

1903 yılında binanın boşaltılması ile bina 1909 yılında kadar yetimhane ve sanat okulu olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1913-1942 yılları arasında İstanbul Darülfünun'a verilen konakta Fen-Edebiyat fakülteleri eğitimi verilmiştir. 1942 yılında çıkan yangın sonucu konak tamamen yok olmuştur [76].

Pervititch haritalarında görüldüğü üzere konak üniversite olarak kullanılmıştır. Etrafına sonradan yapılan laboratuvarlar ve konferans salonları yapılmıştır. Yapılan yeni binalarda Zooloji, Botanik ve Farmatoloji eğitimleri verilmiştir ancak kapasite yetersizliği sebebiyle bölümler Süleymaniye'ye taşınmıştır.

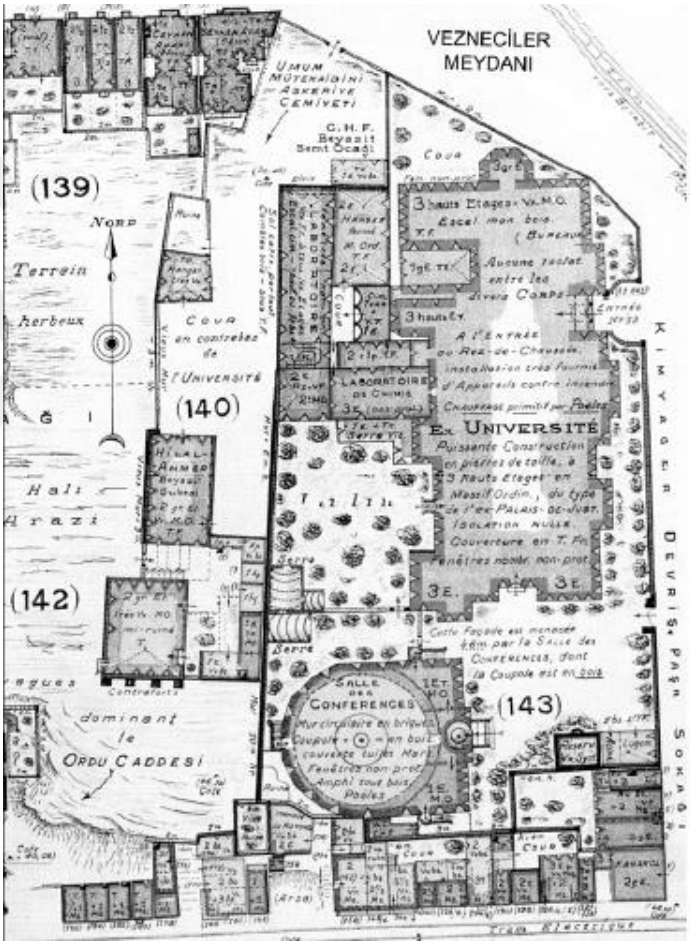

Şekil 3.50 Zeynep Hanım Konağı, Pervititch

Günümüzdeki yerleşke, Mimar Emin Onat ve Mimar Sedad Hakkı Eldem tarafından yarışma projesi ile inşa edilmiştir [77].

3.2.6 Kapalıçarşı

Günümüzde 61 sokak ve 2 bedestenden oluşan, eski ismiyle Büyük Çarşı (Çarşuy-i Kebir) İstanbul'un en işlek ve en büyük tonozlarla örtülü alışveriş merkezidir. Çarşının merkezi olan Cevahir Bedesteni İstanbul'un fethi ile II. Mehmed'in (1432-1481) 1460 yılında tamamlanmıştır. İkinci bedesten Sandal Bedesteni'nin ise 1473 yılında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Daha sonra etrafındaki dükkanlar ile tamamlanmıştır. Çarşı yapısı bütüncül bir planlama ile ilerletilmemiştir [75].

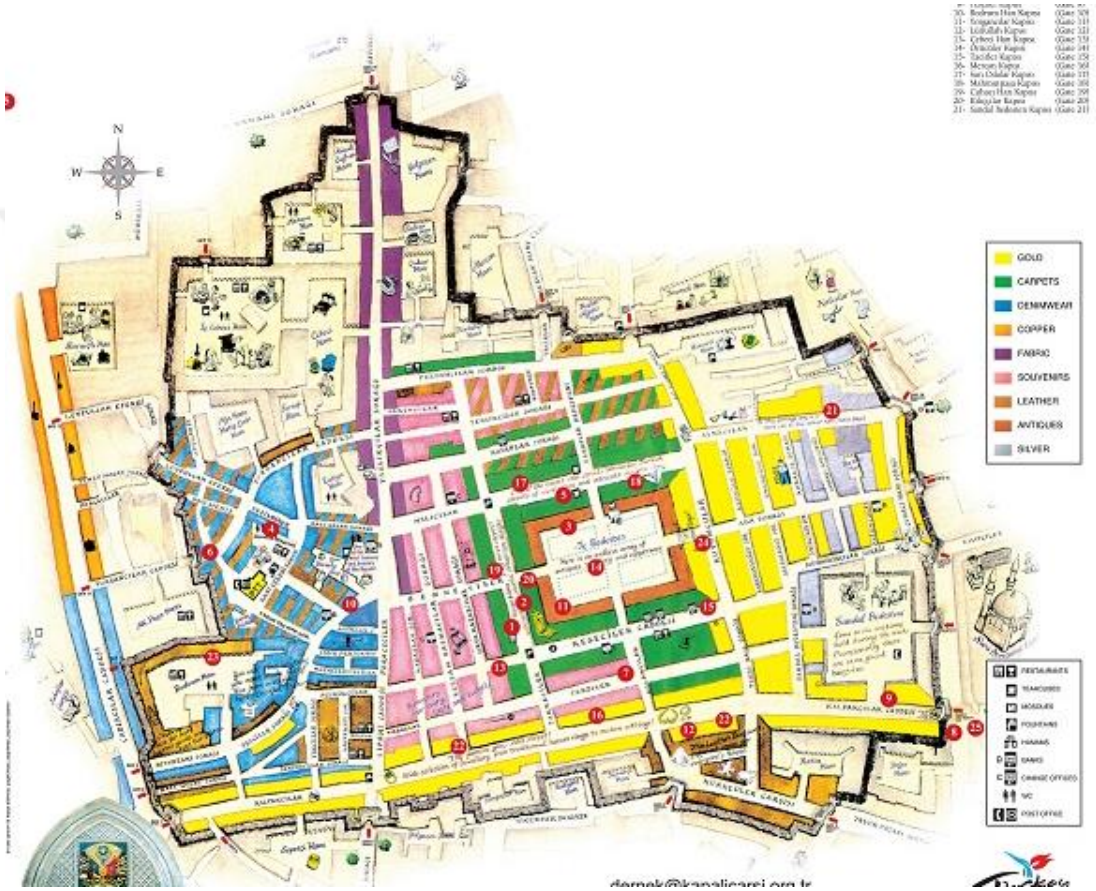

Şekil 3.51 Kapalıçarşı Planı[78]

Geçirdiği doğal afetler sonrasında bugünkü kagir yapının büyük bir bölümünün inşası 1701 yılından sonra başlamıştır. Bu tarihten sonra meydana gelen yangınlardan çarşı minimum derecede zarar görmüş, deprem sonrası onarımlarla da çarşı çevresi ile birlikte şekillenmiştir. Yapının planlaması asimetriktir ve belirli bir geometrik şekle sahip değildir [79].

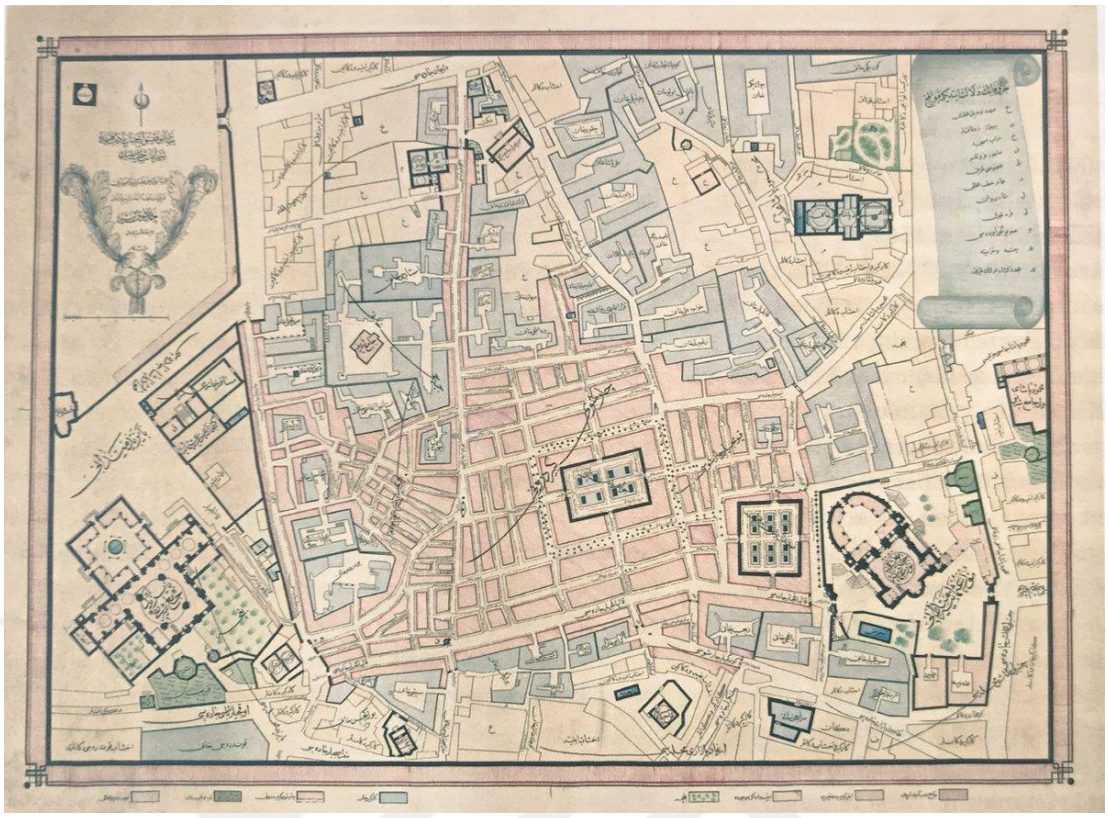

Şekil 3.52 Kapalıçarşı Planı, 1886 [80]

Çarşının ilk inşasından itibaren yapı içerisindeki hanlar ticaret ve konaklama amacı ile kullanmaktaydı. Ancak yapını ana fonksiyonu her zaman ticaret olmuş, konaklama birimleri olan hanlar da ticari amaçla kullanılmıştır. Ticariyi destekleyen fonksiyonlar ise imalat, toptan satış ve depolama alanlarıdır [81].

Kapalıçarşı günümüzde alışveriş kültürünün ve Tarihi Yarımada'nın bir güç simgesi olarak değerlendirilmektedir [82].

3.2.7 Sahaflar Çarşısı

İlk ismi ile Hakkaklar Çarşısı Beyazıt Camii ile Kapalıçarşı arasında bulunmaktadır.

Çarşı, ilk kurulduğu dönemde Kapalıçarşı içerisinde bulunmaktaydı. 1894 yılında meydana gelen Büyük Deprem sonrası Kapalıçarşı'nın tadilatı uzun sürünce, Sahaflar Çarşısı (Hakkaklar Çarşısı) bugünkü yerine yerleşmiştir. 1908 yılında çarşıya sahafların yerleşmesiyle zamanla çarşı bugünkü ismini almıştır. 1950 yılında meydana gelen yangın öncesi berber, saatçi, teşbihçi gibi dükkanlar da bulunmaktaydı. Yangın sonrasında ise bugünkü betonarme yapı inşa edilmiş, belediye tarafından sadece kitap satışı şartı konmuştur. Beyazıt Meydanı'nda

kurulan seyyar kitapçıların önlenebilmesi için Sahaflar Çarşısı'na yerleştirilmiştir ve kalıcı olmuşlardır [83].

Şekil 3.53 Sahaflar Çarşısı, 2019, Dilara Sayın

3.2.8 Çadırcılar Caddesi ve Bakırcılar Çarşısı

Bakırcılar Çarşısı günümüzde İstanbul üniversitesi Merkez Binası'nın dış duvarlarının altında bulunmaktadır. Turgut Cansever'in 1956 yılında uygulamaya soktuğu yayalaştırma projesi sırasında Darülfunun Caddesi alt kota alınmış, duvar altındaki alanlara da bakırcılar yerleştirilmiştir.

Şekil 3.54 Bakırcılar Çarşısı, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.55 Çadırcılar Caddesi, 2019, Dilara Sayın

3.2.9 Çınaraltı – Küllük Kahvesi

Camiyi tamamlayan bir unsur olarak görülen ulu ağaçlar, çoğu camide olduğu gibi Beyazıt Camii'nin de iç avlusunda bulunmaktaydı. Camii iç avlularında oluşturulan sergiler, seyyar satıcılarla birlikte ağaç altında kahve sohbetleri, fikir alışverişleri yapılmaktaydı. İç avludaki ağaçlarla birlikte, cami ile imarethane arasında büyük çınar ağacı bulunmaktaydı. Bu ağaç altında Küllük Kahvesi oluşturulmuş, edebiyatçı ve sanatçıların toplandığı bir yer haline gelmiştir [84].

Muallimler Kahvesi olarak da adlandırılan kahvede, Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin, Yahya Kemal Beyatlı gibi edebiyat tarihine derin izler bırakmış olan yazarların, genç sanatçı ve edebiyatçıların yetiştirmesinde büyük rol oynamıştır.

Herkes için buluşma noktası olan bu kahve, özellikle 1980 askeri darbesinden sonra yasadışı örgütlenme şüphesi gereğince kahvede toplanmak yasaklanmış, 2002 de ise kahve tamamen kaldırılmıştır.

3.2.10 Diğer Yapılar

Beyazıt Meydanına bakan diğer yapılar ise, tarihi yapılardan daha son inşa edilen, BEDAŞ Beyazıt Merkezi ve Beyazıt Polis Merkezi'dir.

Beyazıt Polis Merkezi 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ve İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt'a resmi olarak taşınmasıyla kurulmuştur. Bölgenin güvenliğinin sağlanabilmesi açısından önem bir konumda inşa edilmiştir.

BEDAŞ Beyazıt Merkezi ise 1975 yılında İstanbul üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin kuzeyinde inşa edilmiştir.

Şekil 3.56 Beyazıt Polis Merkezi, 2019, Dilara Sayın

Şekil 3.57 BEDAŞ Beyazıt Merkezi, 2019, Dilara Sayın

3.3 Bölüm Değerlendirmesi

Beyazıt Meydanı'nın ilk kullanım amacı ticaret olmuştur. Bizans Dönemi'nde meydan, hayvan pazarı olarak değerlendirilmiş, 4. yüzyılda meydanda yönetimsel kararlar alınmıştır. Hayvan pazarı gelişerek cami avlusuyla birlikte bir ticaret merkezi haline gelmiştir.

İstanbul'un fethi (1453) ile birlikte ismi Hürriyet Meydanı olarak değiştirilmiştir. Şu anki İstanbul Üniversitesi yerine Eski Saray yapılmış, imparatorluğun yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. 1505 yılında Beyazıt Külliyesi'nin yapımı ile ticari fonksiyonların içerisine ibadet-din, eğitim ve konaklama işlevleri de katılmıştır. Dönemin yangınları sebebiyle kontrolü merkezden sağlayabilmek için Yangın Kulesi ahşap olarak saray bahçesine yapılmış ancak Yeniçeri Ordusu ayaklanmaları ve doğal afetler sebebiyle defalarca kez tahrip edilmiştir.

1826 yılında hanedan tamamen Eski Saray'dan taşınmıştır. Yapının boşaltılmasıyla Seraskerat (Savunma Bakanlığı) arsaya yerleşmiş, Harbiye Nezareti kurulmuştur. 1866 yılında Eski Saray'a ait yapılar yıkılıp yeniden yaptırılmıştır.

Beyazıt Camii'nin inşasından kısa bir süre sonra, 1509 yılında Küçük Kıyamet olarak adlandırılan deprem sonrasında cami tadilata girerek güçlendirme ve yenileme çalışmaları yapılmıştır. Böylece Beyazıt Camii, fonksiyonunu hiçbir zaman kaybetmeyerek meydandaki yerini ve işlevini korumuştur.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte daha önce yayaya ait olan alanda, meydana dönemin valisi Asım Bey'in yaptığı düğme şeklindeki havuz sebebiyle araçlara verilmiştir. Havuz sayesinde meydandaki kot farkı ve aks kayması bir nebze yok edilmiştir. Havuz ise kavşak görevi görmeye başlamıştır. 1933 yılında Seraskerat (Savunma Bakanlığı) arsadan çıkmıştır. Yerine İstanbul Üniversitesi getirilmiş, 1942 yılında Fen Edebiyat Fakültesi'nin de bitirilmesiyle eğitim ağırlıklı bir merkez haline gelmiştir.

1957 yılında Prost Planları ile Asım Bey'in havuzu yıkılmış, yerine tramvay ve araç yolu geliştirilmiştir.

1960 yılında Turgut Cansever'in yarışma projesi ile birlikte meydan araçtan temizlenmiş, tamamen yayalaştırılmıştır ve Cansever'in projesi harfiyen yerine getirilmiştir.

Reşat Ekrem Koçu'ya göre, Cumhuriyet'in ilanından 1950 yılına kadar Beyazıt Meydanı'nda yapılan tüm müdahaleler meydana zarar vermiştir. Koçu, Beyazıt Medresesi (Hat Sanatları Müzesi) girişindeki havuzun kapatılarak yer altına alınması, düzensiz ağaçlandırma ve betonlaştırma çalışmaları, Asım Bey tarafından yaptırılan büyük havuz gibi müdahalelerin meydanı öldürdüğünü savunmuştur [39].

Günümüzde ise meydanın güneyi otopark olarak kullanılmakla birlikte, meydanın kendisi tamamen yayaya ayrılmıştır. Kapalıçarşı aksı ile Fen Edebiyat Fakültesi aksı için araçlar meydanın alt kotundan kullanmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında meydandaki yapıların sabit kalarak fonksiyonel olarak dönüştüğü, ancak her dönemin fonksiyonunun ise birbirini takip ettiği gözlemlenmektedir.

Yapılar arası boşlukların değerlendirilmesi ise yapılardan farklı olmuştur. Gündelik hayata canlılık veren Küllük Kahvesi, örgütlenmeyi engellemek gerekçesiyle 1980 yılında kaldırılmıştır. Kültür, bilgi ve sanat alışverişlerinin yapıldığı açık alanın yok olması ile meydan, hem toplanma ve buluşma noktasını kaybetmiştir, hem de cami önü ile Beyazıt Kütüphanesi arasında bir boşluğa sebep olmuştur.

Beyazıt Meydanı'nın geneli ile sınırlayıcı unsurları arasındaki bölgeyi incelendiği gibi, alana erişimi sağlanan ara akslar da incelenmiştir.

1 ve 2 nolu akslar, Fen-edebiyat fakültesi-hamam ve hamam-kütüphane yapıları aralarından erişimlerdir. Buralarda çoğunlukla üniversite öğrencilerine hizmet eden yeme içme mekanları bulunmaktadır.

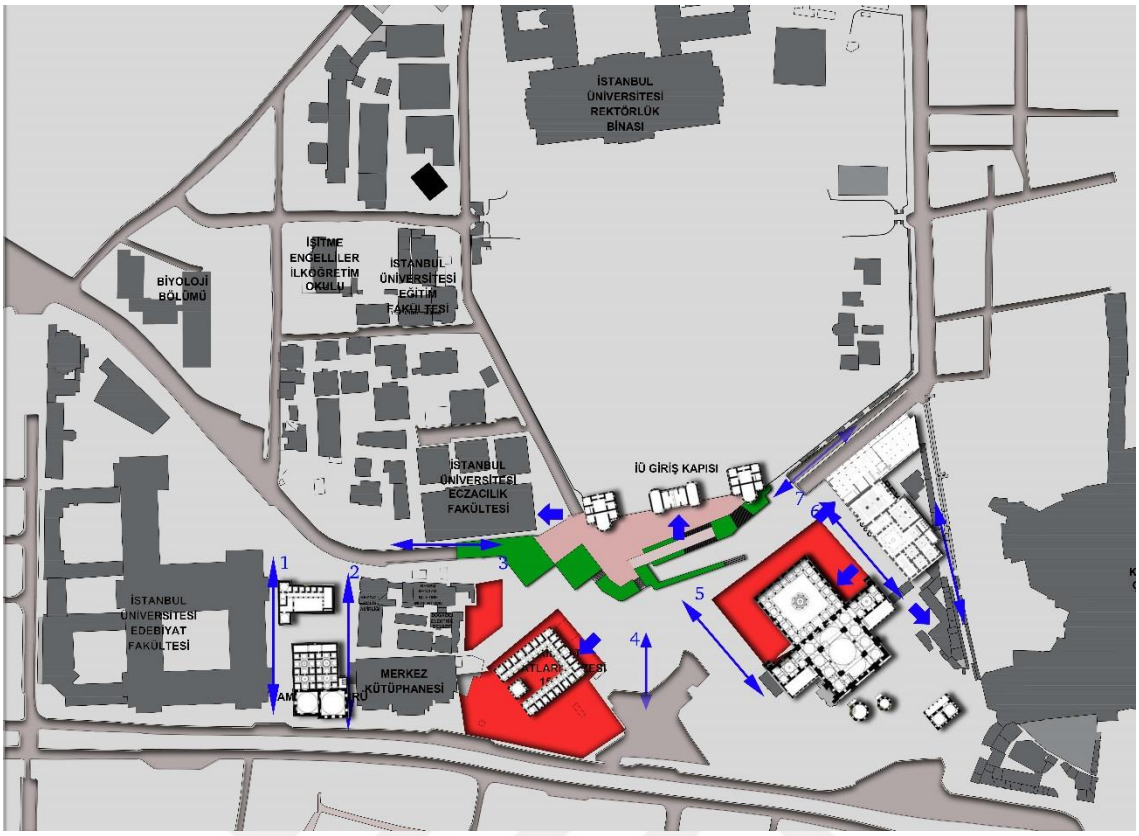

Şekil 3.58 Beyazıt Meydanı yaya geçişleri, 2019

Vezneciler Fen Edebiyat Fakültesi tarafından meydana ulaşılan 3 numaralı aksta birçok prefabrik şantiye yapıları ve yarım bırakılmış restorasyon çalışmaları görülmüştür. Bu aksı çoğunlukla öğrenciler kullanmaktadır. 4 numaralı aksta, özelleştirilmiş otopark tarafından giriş sağlanmaktadır. Otoparka erişen kullanıcı direkt olarak meydana çıkmaktadır. 6 numaralı aks halen işlevini koruyabilmiş olan Sahaflar Çarşısı içerisinden giriştir. 7 numaralı aks ise Çadırcılar Caddesi, Süleymaniye veya Kapalıçarşı'dan erişimi sağlamaktadır. Meydana erişim sırasında Bakırcılar Çarşısı'ndan geçilmektedir.

Meydanda yönetim ve askeriye fonksiyonunu barındıran bir yapı kalmamıştır. Eski Saray ve Savunma Bakanlığı'ndan dönüşen üniversite sayesinde ana fonksiyon eğitim olarak gözlemlenmiştir. Eğitim fonksiyonu 1506 yılında Beyazıt Medresesi'nin yapımından beri devam etmektedir. Beyazıt Meydanı'nda bulunan yapıların fonksiyonel değişimi Şekil 3.59 da özetlenmiştir.

YAPI	İNŞA YILI	İLK FONKSİYONU	DEĞİŞİM YILI	SON FONKSİYONU	AÇIKLAMA
BEYAZIT CAMİİ	1505 (II. Beyazıd)	Camii	1797	Camii	Depremler ve yangın sebebiyle cami etrafındaki duvarlar yıkılmıştır.
BEYAZIT HAMAMI KÜLTÜR MERKEZİ	1505 (II. Beyazıd)	Hamam	1715 1985	Depo/Hamam Müze	1715 yangını sebebiyle zarar görmüştür ve depo olarak kullanıldığı söylenmektedir. Başka kaynaklara göre de 1930 yılına kadar hamam olarak devam etmiştir. 1985 yılında müzeye çevrilmiştir.
İSTANBUL VAKFI HAT SANATLARI MÜZESİ	1505 (II. Beyazıd)	Beyazıt Medresesi-Eğitim	1934 1983	1934 Belediye Şehir Kütüphanesi 1983 Hat Sanatları Müzesi	
BEYAZIT DEVLET KÜTÜPHANESİ	1505 (II. Beyazıd)	İmaret-Aşhane ve Kervansaray	1883 1924 1947	1883 Kütüphane 1924 Dişçilik Yüksekokulu 1947 Kütüphane	1883 yılında Abdülhamit tarafından kütüphaneye çevrilmiştir. Bitişik nizamdaki yapı askeri lojman olarak kullanılmıştır. 1947 yılında askeri lojman yapı ile birleştirilerek tamamı kütüphaneye çevrilmiştir.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ	1454 (II. Mehmed)	Eski Saray-Yönetim	1826 1924	1826 Harbiye Nezareti-Seraskerat 1924 İstanbul üniversitesi	1715 yılında yangın sebebiyle sarayın bir kısmı yıkılmıştır. 1826 yılında hanedan tamamen Topkapı Sarayı'na taşınmıştır. Seraskerat taşınmıştır. 1866 yılında binalar yıklıp yenileri yapılmıştır. 1923 yılında İstanbul Üniversitesine verilmiştir.
BEYAZIT KULESİ	1749 (Krikor Baylan)	Yangın Kulesi			Yangın ve Yeniçeri Ocağı isyanları sebebiyle kule üç defa yıklıp yeniden yapılmıştır. 1826 yılında Seraskerat'ın Beyazıt'a taşınmasıyla bahçeye yeni bir kule inşa edilmiştir. Günümüzdeki kule, 1849 yılında inşa edilen kargir kuledir.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ECZACILIK FAKÜLTESİ	1868 (Mimar Bourgois)	Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa Konağı	1869 1923 1933 1953	1869 Maliye Nezareti 1923-1933 İstanbul Erkek Lisesi 1933-1952 Askeri Yurt 1953-İÜ Eczacılık Fakültesi	Fuad Paşa için konak olarak yapılmış ancak hiç konak olarak kullanılmamıştır. Başka kaynaklarda ise 1865 yılında Darülfunun olarak inşa edildiği ancak sonrasında maliye bakanlığına verildiği varsayılmaktadır. 1923yılında Eczacılık Fakültesi yapılmıştır.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ	1864 (Sedad Hakkı Eldem, Emin Onat)	Zeynep Hanım Konağı	1903 1913 1952	1903 Yetimhane ve Sanatokulu 1913 İstanbul Darülfunun 1952 İÜ Fen Edebiyat Fakültesi	1942 yılında yangın sebebiyle yapı yok olmuştur. 1952 yılında yarışma projesi ile Fen-Edebiyat Fakültesi inşa edilmiştir.

Şekil 3.59 Beyazıt Meydanı'nı oluşturan yapıların işlevlerinin değişimi

Mayıs 2019 alan ziyaretinde Beyazıt Meydanı günümüzde bir geçiş alanı olarak kullanıldığı görülmüştür. Avrupa kentlerinde görülen toplanma, pazar, gösteri gibi sosyal aktiviteler yapılamamaktadır. Bunun en büyük sebeplerinden biri uzun süredir devam eden restorasyon çalışmalarıdır. Meydanın kullanımını sağlayan müze ve cami ziyaretleri yapılamamaktadır, sadece Bakırcılar Caddesi ile Fen-Edebiyat Fakültesi arasında geçiş görevi görmektedir. Bu sebeple de meydan terkedilmiş konumuna gelmektedir.

Beyazıt Meydanı'nda kentsel sürekliliğin sağlanabilmesi için fonksiyonlarının aktif olarak kullanılması ve yapıların arasındaki boşlukların da değerlendirilmesi gerekmektedir. Fiziksel olarak da kot farklılıklarının minimum düzeyde olması, ziyaretçilerin meydanı tercih etmesinde rol oynamaktadır.

Beyazıt Meydanı var olduğu süre boyunca siyasi birçok olaya da sahne olmuştur. Meydanında kullanımında bu olaylar büyük rol oynamıştır. Meydana ait işlevlerin değişimi aynı zamanda iktidarın kararlarına da bağlı olmuştur.

-1454 yılında İmparatorluk Hanedanlığı için saray yaptırılması ve savunma amacıyla bölgedeki tüm ağaçların kesilmiştir.

-Küllük Kahvesi'nin örgütlenme gerekçesiyle kaldırılmıştır.

-Seyyar satıcıların kentsel boşlukta yasaklanarak sadece Sahaflar Çarşısı'nda satış yapmasına izin verilmiştir.

-1956 Beyazıt Meydanı düzenleme çalışması sırasında rekreasyon yapılarının caminin ihtişamı ile yarışacağı gerekçesiyle inşa edilmemiştir.

Fiziksel değişimlerin meydandaki sosyal yaşamın sürekliliğini engellediği, yapılarla sınırlı alanın sadece bir geçiş alanı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Mayıs 2019 yılında yapılan tespitlere göre meydanı boş ya da bir geçiş alanı olarak kullanılmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

-Uzun süredir devam eden restorasyon çalışmaları tamamlanmamıştır.

-Yapılar arası boşluklar değerlendirilememektedir.

-Yayaya açık boş alanlarda şantiye yapıları ve özel otopark bulunmaktadır.

-Mevsim koşullarının düşünülerek ağaçlandırma, barınma gibi çalışmalar yapılmamıştır.

-İstanbul Üniversitesi Kapısı ile kent boşluğu arasındaki kot farkı sebebiyle set oluşturulmuştur. Setin basamakları haricinde rampa ile erişim sağlanamamaktadır. Engelli ve yaşlı kullanıcılar için elverişli değildir.

Beyazıt Meydanı Tarihi Yarımada içerisindeki en önemli kentsel mekanlardan biri olmuştur. Kullanım biçimleri, işlevleri ve yaşanılan olaylar ile kentte bir kimlik oluşturmuştur. Meydanda oluşturulan pazar, kahvehane meydana fonksiyonlar yüklemiştir. Turgut Cansever'in yarışma projesinde meydanı canlı kullanılmayı sağlayacak rekreasyon alanları da planlanmıştır. Siyasi ve politik sebeplerle proje tamamlanamamış, Cansever'in planladığı rekreasyon alanları inşa edilememiştir. Ağustos 2019 tarihi itibariyle İstanbul Belediyesi tarafından Turgut Cansever'in projesinin yeniden gündeme alınması gündeme getirilmiştir.

4
Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın amacı Beyazıt Meydanı'nın geç antik dönemden günümüze geçirdiği fiziksel ve işlevsel değişimlerin incelenmesidir.

Bir mekan ile ilgili geçmişe dönük bilgi sahibi olabilmemiz için sadece mekanın kendisini değil, mekanı oluşturan nesnelerin de geçmişinin irdelenmesi gerekmektedir. Kent merkezi olan meydanların ölçeğinde baktığımızda da kent boşluğunun yanı sıra boşluğu oluşturan yapıların da incelenmesi geleceğe dönük yatırım kararlarının doğru yapılabilmesi açısından gerekmektedir.

Çalışma oluşturulurken öncelikle Beyazıt Meydanı'nda gözlem yapılmış, meydanın işlevsizliği ve transit geçiş alanı olduğu dikkat çekmiştir. 2019 yılına ait tespitler üzerinden okumalar yapılmıştır.

Beyazıt Meydanı'ndaki fiziksel ve işlevsel değişimlerin anlaşılabilmesi için öncelikle dünya meydanlarından örnekler incelenmiştir. Agora-forum-piazza-meydan kavramlarının biçimsel ve işlevsel sürekliliği Milet Antik Kenti, Forum Romanum, Siena Campo, Piazza Novano, Concorde Meydanı ve Beyazıt Meydanı incelenmiştir. Beyazıt Meydanı'nda yapılması planlanan çalışmalar için, incelenen Avrupa meydanlarının referans vererek karar alınmasında yardımcı olması hedeflenmektedir.

İmparatorluk yıkımları ve sanayi devrimleri agora-forum-piazza-meydan kavramlarının gelişmesinde önemli birer mihenk taşları olmuştur.

İlkçağda, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar (375) geçen sürede, agora kentin siyasal ve sosyal merkezidir. Kültürel aktivitelerin yanı sıra alışveriş alanları da agoralar etrafında konumlanmıştır.

Antik Yunan'ın agoraları, Roma İmparatorluğu'nda forum olmuştur. Forumlarda, Forum Romanum ve Forum Tauri (günümüz Beyazıt Meydanı) olduğu gibi ticari

fonksiyon ön plandadır. İmparatorlukların yükselen gücünü temsil eden taklar, dini ve yönetim yapıları dikkat çekmektedir.

Orta çağda Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile forumlar da yıkılmaya başlamıştır. Rönesans'ın başlamasıyla campo adı verilen kent boşlukları oluşmuştur. Sıkışık kent planlamasında nefes alma yerleri olan campolar organik yapıları ve idari yapılarla çevrilmesiyle günlük ihtiyaçların karşılandığı yer haline gelmiştir.

Yeniçağda (1453-1789) batıda Rönesans'ın etkileri ortaya çıkmıştır. Aydınlanma etkisiyle piazza adı verilen meydanlarda simetriye, sanata, kültüre ve siyasi yönetim yapılarına önem verilmiştir. Doğuda ise İstanbul'un fethi ile külliyeler inşa edilmeye başlanmıştır. Beyazıt Külliyesi'nin yapısal yerleşiminin düzensizliği ve birçok fonksiyonu barındırması, campo kavramını karşıladığı gözlemlenmiştir.

Yakınçağda ise (1789-günümüz) günümüz meydanları oluşmuştur. Sanayinin gelişmesi ve motorlu taşıtların artışıyla kent boşlukları tramvay ve taşıtların kavşak noktaları haline gelmiştir. 1754 yılında inşa edilen Paris'teki Concorde Meydanı yapılar arasından boşlukların fazla olması sebebiyle günümüzde de kavşak görevi görmektedir.

Dünya meydanlarının ilkçağdan itibaren ilk işlevlerinin ticaret olduğu ve günümüze gelene kadar ticaret ve ibadet işlevlerinin sürekli olduğu gözlemlenmiştir. Piazza Novano ve Siena Campo kent merkezinde fiziksel ve işlevsel olarak sabit kalmıştır. Her mevsim yerli ve yabancı turistlerin kullanımına açık olmakla birlikte katılımcıların ve kent yönetiminin desteği sayesinde sanatsal ve kültürel aktiviteler gerçekleştirilebilmektedir.

Concorde Meydanı gibi Beyazıt Meydanı da 1950 yılına kadar, motorlu taşıtlar tarafından kullanılan bir düğüm noktası olmuştur. 1950 yılında Turgut Cansever tarafından uygulanan "Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi'ne göre meydan araçtan tamamen arındırılmıştır.

Beyazıt Meydanı'nın tamamen yaya kullanımına açılması, mekanda kullanıcının yapılar ile birebir etkileşime geçebilmesini sağlamıştır. Kullanıcı ihtiyaca göre yapılara erişebilmiştir.

Günümüzde, Beyazıt Camii, üniversite kapısı, Hat Sanatları Müzesi arasında kalan bölgenin kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Yapılar arası geçişler kullanıcıyı direkt olarak meydana getirmesine rağmen; meydan kullanıcı tarafından sadece geçiş alanı olarak kullanılmaktadır. Meydanın güneyinde bulunan otopark sebebiyle yayaya ait olması gereken büyük bir alan araçlara ayrılmıştır. Meydan aynı zamanda kent mobilyaları ve ağaçlandırmanın eksikliği ve yapıların işlevlerini günümüzde yerine getirememesi sebebiyle kentsel boşluk ve transit geçiş alanı olarak kalmaktadır. Yapılar arası boşluklara bakıldığında, kentlinin bir araya gelmesini sağlayan herhangi bir aktivitenin gerçekleşmediği görülmüştür.

Cami, kapı ve müze arasında kalan meydanda bulunan 3 farklı kot, birbirine merdiven ve rampalarla bağlanmaktadır. Rampa ve setler, Bakırcılar Çarşısı aksı ile Vezneciler aksını karşılamaktadır. Aksların gelişi direkt olarak üniversite kapısına getirerek bir buluşma alanı oluşturmaktadır. Ancak düzensiz yeşillendirme ve kot farklılıkları sebebiyle meydan boşluğu sadece yaya geçiş alanı olarak kullanılmaktadır.

Beyazıt Meydanı'nı oluşturan yapılara ait işlevler tarihsel süreçte ihtiyaca bağlı olarak değişkenlik göstermiştir.

1453 yılında bölgeye Beyazıt Külliyesi'nin inşası ile birlikte edinilen işlevler günümüze kadar gelmiştir. Yapılar arasında eğitim, askeriye, yönetim, ticaret yer değişikliğine uğramıştır. İbadet işlevi ise sabit kalmıştır. Günümüzde de eğitim, ticaret, ibadet ve kültür işlevleri sürekliliğini sağlamaktadır.

Beyazıt Meydanı'nda antik çağda ve Bizans Dönemi'nde inşa edilen birçok mimari yapı tahribata uğramıştır. Milet Agorası ve Forum Romanum'da olduğu gibi yapılar tahrip edilmiş olsa da günümüzde olduğu haliyle sergilenememiştir. Kentin merkezinde bulunması ve hızlı gelişmesi sebebiyle zafer takı, kilise ve bazilika kalıntıları Forum Romanum'daki gibi meydan boşluğunda sergilenememiştir. Kazılarda çıkan buluntuların bir kısmı ancak Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde ve Beyazıt Hamamı'nda camekan içerisinde muhafaza edilebilmiştir.

Camii ve medresenin günümüze kadar gelmesinin en önemli etmenlerinden biri Beyazıt Cami'de yapılan restorasyon ve güçlendirme çalışmalarıdır. Güçlendirme

çalışmaları sayesinde fiziksel ve işlevsel sürekliliğini sağlamıştır. Eğitim, ticaret ve kültür işlevleri yapılar arasında yer değiştirebilirken, ibadet işlevinin yer değiştirmesi söz konusu değildir. Bu sebeple Beyazıt Cami strüktürel restorasyonları ve güçlendirme çalışmaları ibadet işlevinin sürekliliği açısından büyük önem kazanmıştır.

Bir diğer önemli etmen ise Tanzimat Fermanı olmuştur. 1830 yılından günümüze kadar 10 yıllık periyotlarla kent ölçeğinde yapılan tespitler ile koruma amacıyla kararlar alınmıştır. Bu kararlar meydanda inşa edilen yapıların işlevini terk ettiğinde veya kaybettiğinde yapıların bakanlık, askeriye gibi yönetim birimlerine dönüştürülmesi sağlanmıştır. 1865 yılında merkezi yönetime bağlı yeni birimlerin oluşturulması istenmiştir. Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı) ve Maliye Nezareti (Maliye Bakanlığı) oluşturularak Beyazıt Bölgesi'ne yerleştirilmiştir. Yapıların yeniden işlevlendirilmesinde büyük rol oynayan dönemlerden biri de II. Meşrutiyet sonrası 1908-1930 dönemi olmuştur. Devletin eğitim alanında yaptığı reformlarda medreselerin yeniden düzenlenmesine ve yeni eğitim birimlerinin kurulmasına karar verilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde bu karar, Harbiye Nezareti ve Maliye Nezareti'nin bölgeden taşınmasıyla, İstanbul Üniversitesi fakültelerinin bu binalara yerleşimini sağlamıştır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemine kadar yeni meslek gruplarının oluşturulması, mimar ve mühendislerin hırdavatçı, lehimci gibi esnaflar ile birlikte çalışmasını sağlamış, kent planlamasında ve köklü tarihe sahip yapıların korunmasında büyük katkı sağlamıştır.

Beyazıt Meydanı çalışmaları Ağustos 2019 da gündeme gelmiştir. Turgut Cansever'in projesinin incelenerek meydanın yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir.

Meydanlar kent kimliğini ve kentlinin etkileşim halinde olduğu en büyük kent bileşenlerinden biridir. Beyazıt Meydanı özelinde İstanbul'un fethinden itibaren meydana yerleşmiş ticaret, eğitim, kültür ve ibadet işlevleri kent hafızasında yer edinmiştir. Yapılar fiziksel olarak meydanda var olmaya devam etmiş, işlevleri ise yer değiştirerek sürekliliği sağlamıştır.

Meydanın kentli tarafından tercih edilmesi ve kullanılabilmesi için, meydanı oluşturan yapılara ait işlevlerin bölgenin ihtiyacını karşılaması ve sürekliliğinin sağlanabilmesi gerekmektedir. Meydanı oluşturan yapılara ait işlevlerin ihtiyaca bağlı olarak değişiminde geçmişe dönük bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Geçmişe dönük bilgilerin dökümantasyonu ile geleceğe referans vermesi hedeflenmektedir.

A
Haritalar

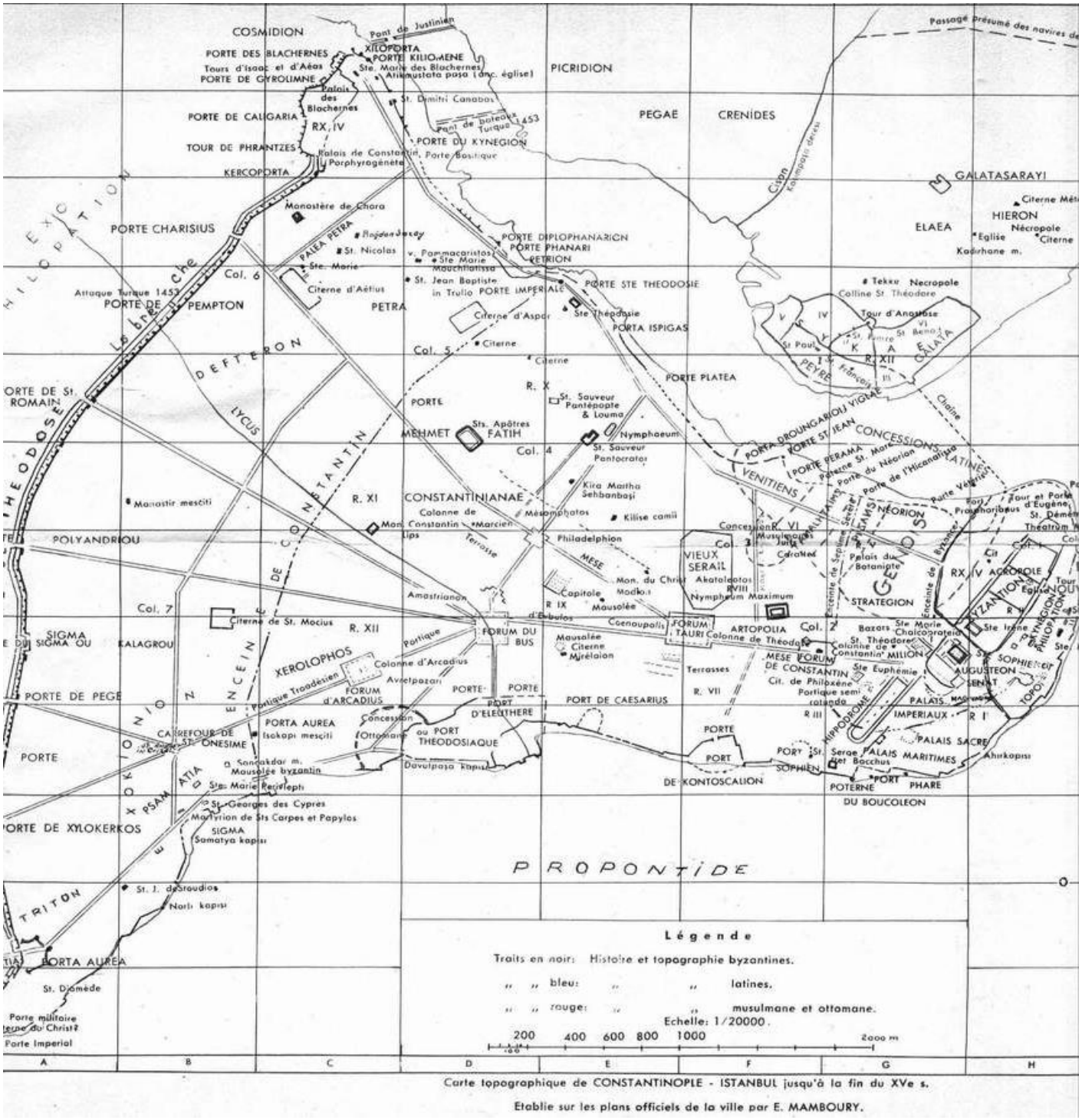

Carte topographique de CONSTANTINOPLE - ISTANBUL jusqu'à la fin du XVe s.

Etablie sur les plans officiels de la ville par E. MAMBOURY.

Şekil A.1 Mamboury Haritası, 15. Yüzyıl [40]

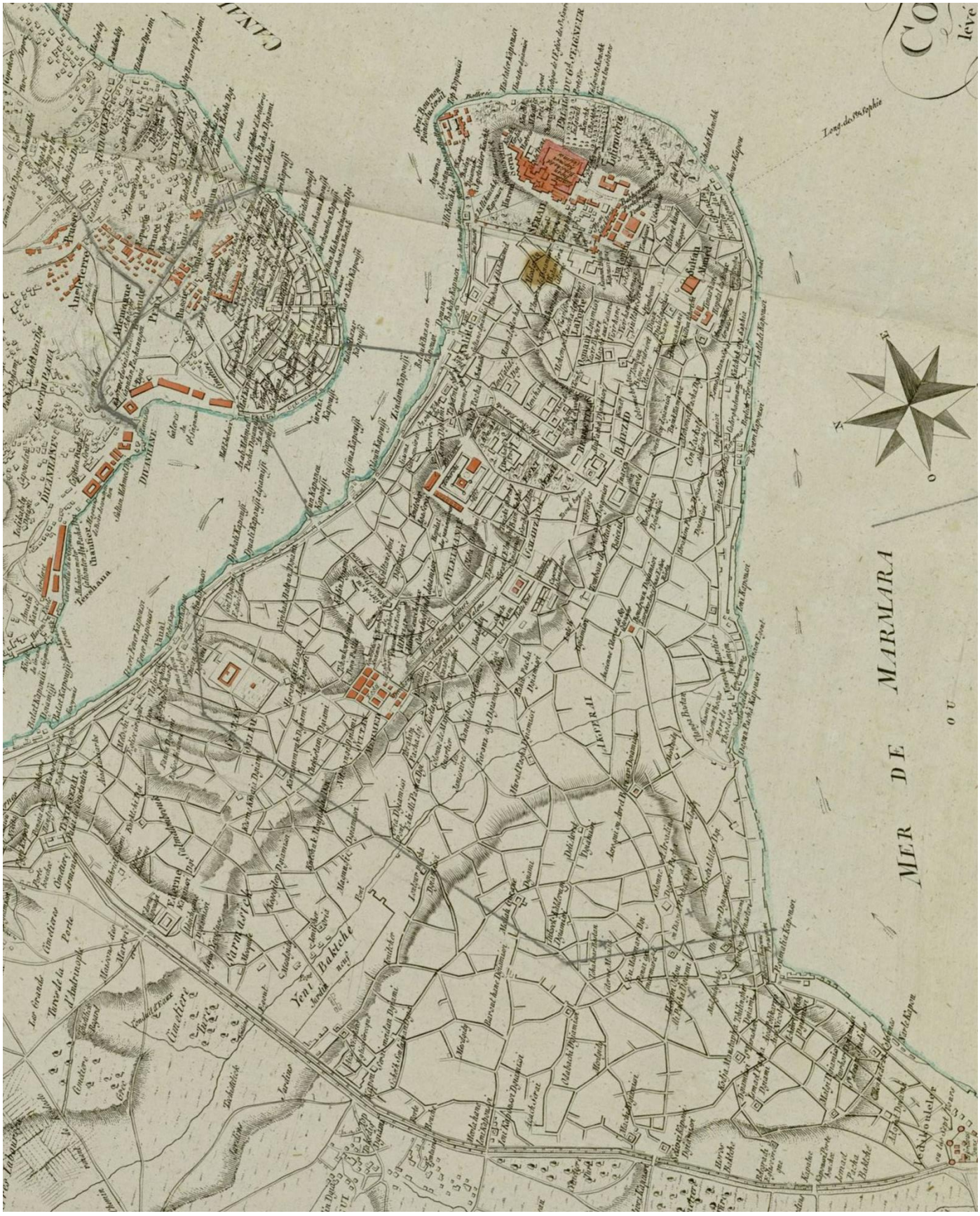

Şekil A.2 Kauffer Haritası, 1786 [29]

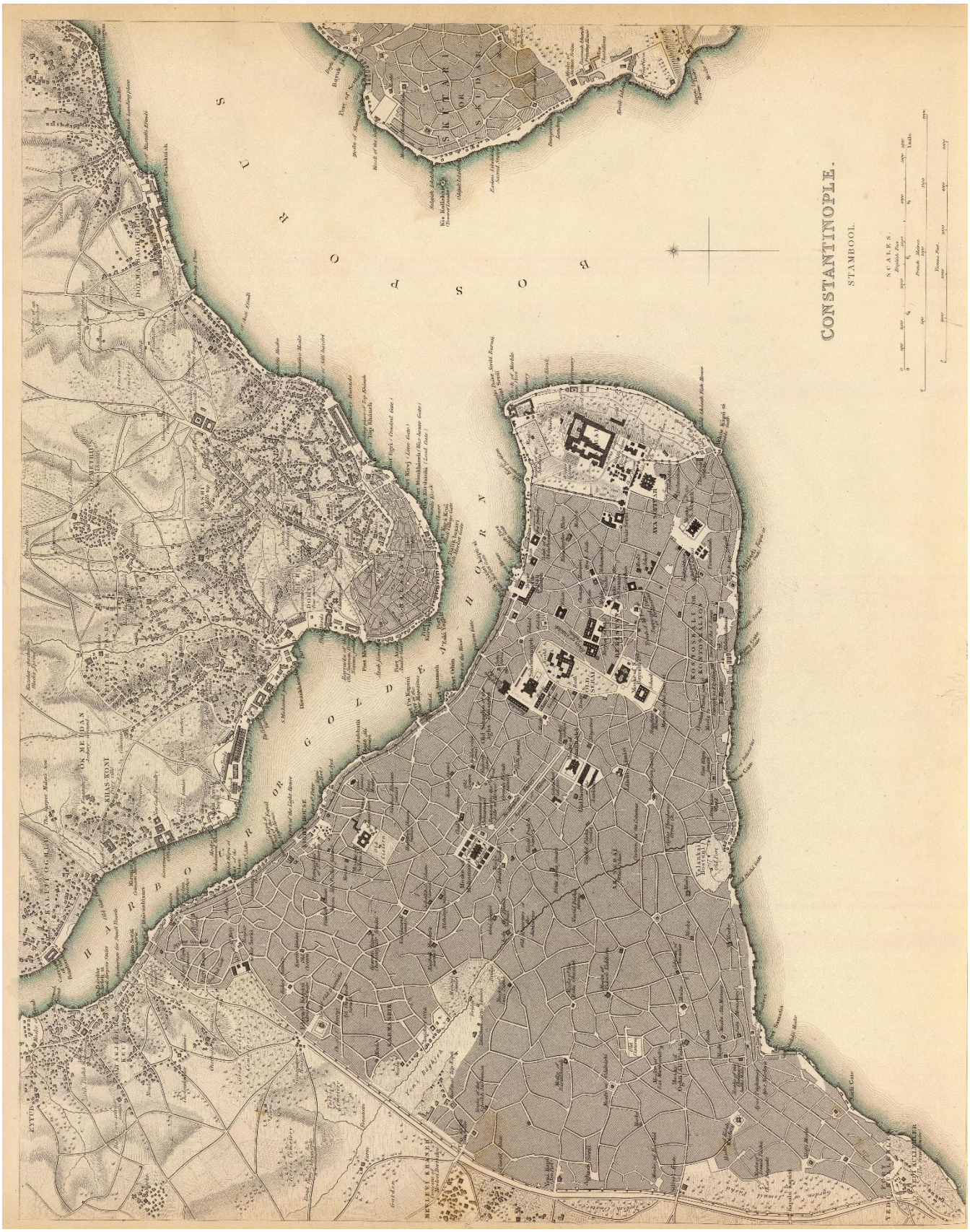

Şekil A.3 Davies Haritası, 1840 [29]

Şekil A.4 Alman Mavileri, 1912 [41]

Şekil A.5 İstanbul Şehri Rehberi, 1936 [43]

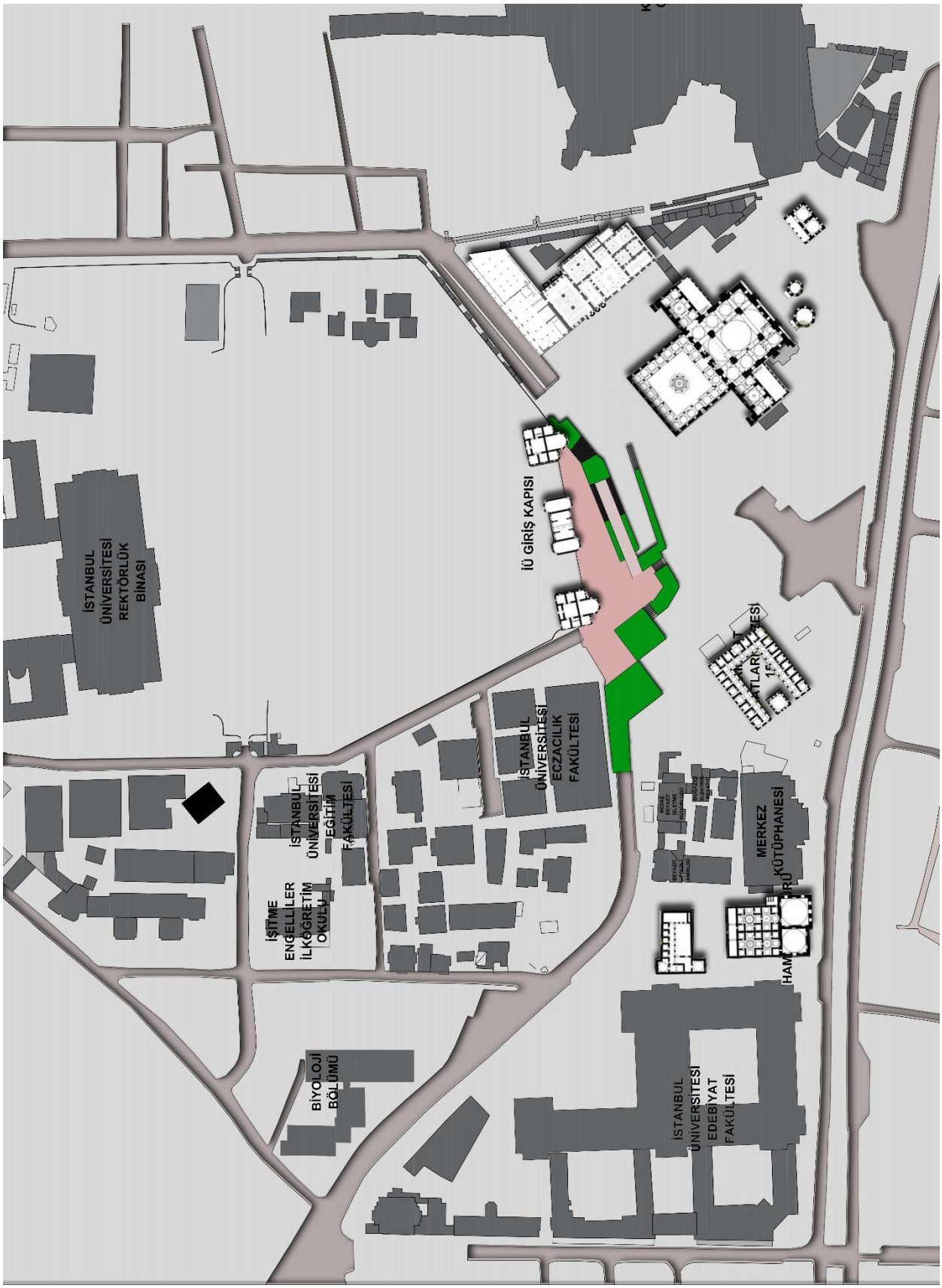

Şekil A.6 Beyazıt Meydanı mevcut durum, 2019 Dilara Sayın

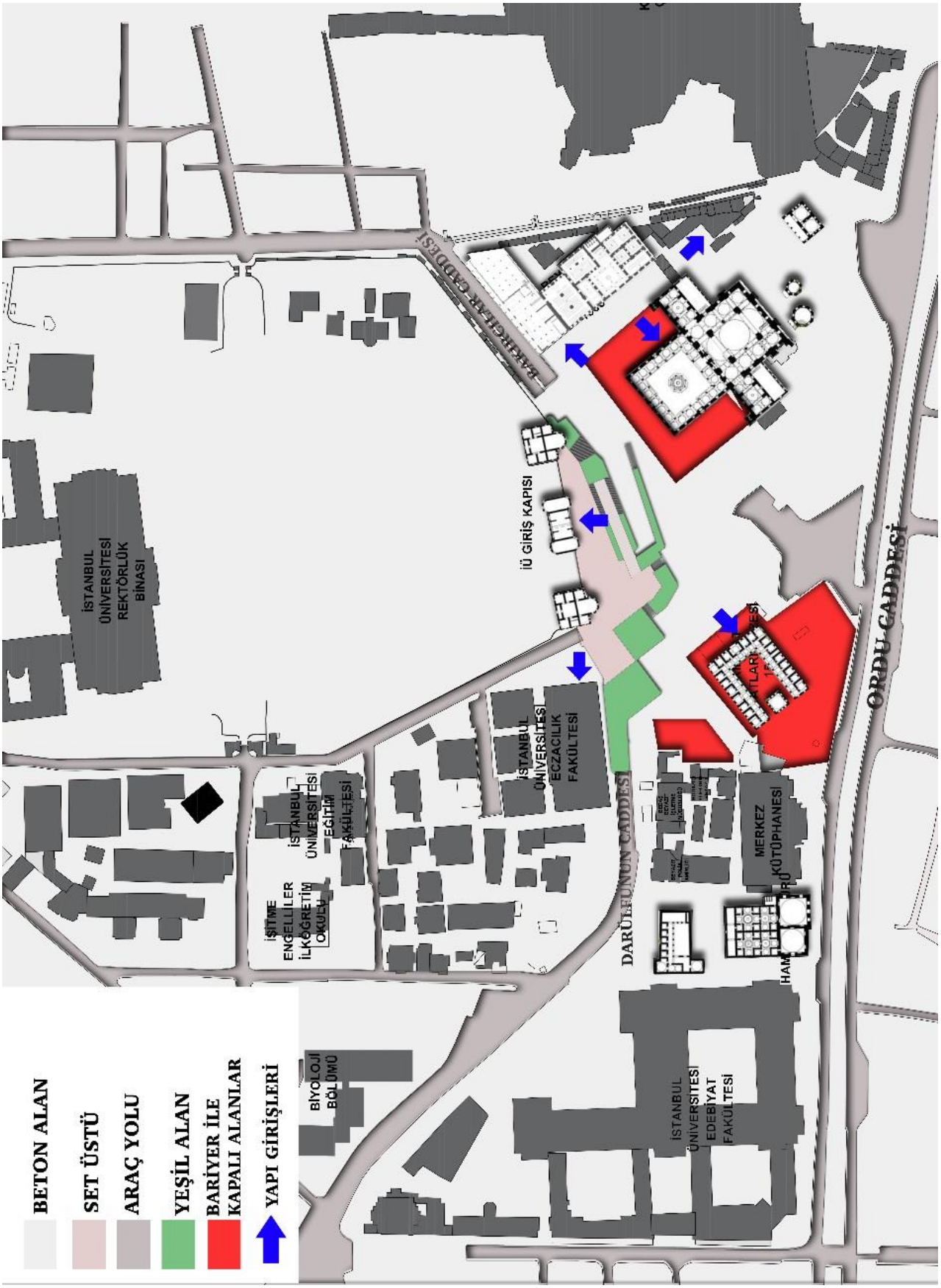

Şekil A.7 Beyazıt Meydanı mevcut durum, 2019 Dilara Sayın

Kaynakça

[1] Lynch, K. The Image of the City, Cambridge, 1960

[2] Krier, R. Urban Spaces, 1979

[3] Altınçekiç, S. İstanbul Metropolünde Meydanların Rekreasyonel İşlev Yönünden Önemi Üzerine Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, 2000

[4] Tümer, G. Kentler, Binalar, İnsanlar, Olaylar ve Meydanlar, Ege Mimarlık, Sayı 2 sf: 34, 2000

[5] Zucker, P. Town and Square, Colombia Universtiy Press, NY, 1959

[6] Kayalar, J. Kent ve Meydan Olgusu-Yeniden Canlandırma Sürecinde Karşılaştırmalı Bir İrdeleme Trafalgar Meydanı ve Eminönü Meydanı), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ŞBP Yüksek Lisans Tezi, 2006

[7] Habermas, J. Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, 1997

[8] Oktay, D. Kentsel Kimlik ve Canlılık Bağlamında Meydanlar: Kuzey Kıbrıs'ta Bir Meydana Bakış, Mimarlık Dergisi Mart-Nisan 334.sayısı, 2007

[9] Sennet, R., Ten ve Taş, 2014

[10] Altınoluk, Ü. Binaların Yeniden Kullanımı, YEM Yayınları, 1998

[11] Birol, G. Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine bir Değerlendirme, Arkitekt 514, sf: 46-54, 2012

[12] Kuban, D. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994

[13] Derman, H. Haliç Bütünü İçinde Fener-Balat Yerleşiminin Kentsel Tasarım İlkeleri ve Gestalt Kuramı Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, 2010

[14] Tosun, E. K. Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel yapıya Etkileri, Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergi, sayı 5, 2009

[15] Güney, E.D. Mimarlık ve Gerçeklikleri ve Mimarlıkta Zamanın Kavranışı, İstanbul Teknik üniversitesi, Doktora Tezi, 2003

[16] Kaynarca, A, geleneksel Yerleşimlerdeki Yeni Yapılaşmada Süreklilik Üzerine Bir Araştırma, Bodrum Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2003

[17] Çelik, Z. 19.yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015

[18] Rubenstein, H.M. Pedestrian Malls, Streetcapes and Urban Spaces, 1992

[19] Kahraman, E. Assos Agorası, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2010

[20] Bumin, K. Demokrasi Arayışında Kent, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1990

[21] Tayşi, E. İstanbul Tarihi Yarımada Meydanlarının Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Meydanların Mimari Kurgusu, MSGSÜ, Yüksek Lisans Tezi, 2006

[22] Uluengin, K. Tarihsel Süreç İçerisinde Ticaret- Alışveriş Fonksiyonlarının İrdelenmesi ve Açık Alan Kurgulu Alışveriş ve Yaşam Merkezleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008

[23] http://www.fhw.gr/choros/miletus/images/mil_northMarket1.jpg

[24] Kuban, D. Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, 2010

[25] Say Özer Y. Ticaret Mekanlarını Oluşum ve Gelişim İlkelerinin İncelenerek Tipolojik Açıdan Sınıflandırılması, Yıldız Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, 1996

[26] Şahinler, O. Merkezi İtalya'da Ortaçağ Şehirlerinin Meydanlarına ve Çevre Binalarına Ait Etüt, Güzel Sanatlar Akademisi yayını sayı 27, İstanbul, 1964

[27] https://www.ancient.eu/

[28] UNESCO http://whc.unesco.org/en/list/717/

[29] www.davidrumsey.com

[30] Çaçtaş M., Kent Meydanlarının Fonksiyonellikleri Açısından İrdelenmesi: İzmir Örneği, Bahçeşehir Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2016

[31] https://www.pps.org/places/piazza-del-campo]

[32] https://www.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=4fe764305c4d4adc8a5e74dfacace010

[33] https://www.sienanews.it/cultura/16-agosto-1804-assiste-al-palio-la-regina-detruria-maria-luisa-giuseppa/

[34] Arabacıoğlu F.P., Arabacıoğlu B.C, Siena ve Palio, Mimarlık Dergisi no 360, Temmuz-Ağustos 2011

[35] Turunç, S. Rönesans Sanatını Tanıyalım, Anka Ofset Basım Evi, 1982

[36] Yıldırım,E. İstanbul Kent Mobilyalarının Değerlendirilmesi Sultanahmet Meydan Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans, 2004

[37] Eyice, S. Beyazıt Camii ve Külliyesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 6 sf: 45-49, 1992

[38] Carmona, M. Paris'in Kentsel Dönüşümü Hausmann Uygulamaları

[39] Koçu R. E. İstanbul Ansiklopedisi, 3.cilt 1951

[40] Fatih Belediyesi Arşivi

[41] İBB Atatürk Kitaplığı

[42] www.mimarizm.com

[43] Ergin, O.N. İstanbul Şehri Rehberi, 1938

[44] Notitia Urbis Constantinopolitane, 1876

[45] http://individual.utoronto.ca/safran/Constantinople/Map.html

[46] Müller Wiener, W. İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 2000

[47] Fıratlı, N. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları, İstanbul, 1950

[48] Bauer, F.A. Stadt, Platz und Denkmal in der Spaetantike, Von Zabern, 1996

[49] Scheinder, A. M. Byzanz, Vorarbeiten zur Topographie und Archaeologie der Stadt, Istanbuler Forschungen, 1936

[50] Ersin, Ö. İstanbul Beyazıt'taki Theodosius Forumu, Geç Antik Dönemden Osmanlı Dönemine kadar Forum ve Yapıların Değişimi, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, 2007

[51] Ayvazoğlu B. Üçüncü Tepede Hayat: Beyazıt Meydanı Derin Tarihi, 2012

[52] Öz, İ. Beyazıt, Simkeşhane Yapısı Restorasyonu, Theodosius Takı ve Hasan Paşa Han'ın Sorunları, Ayasofya Müzesi Yayınları, 1985

[53] Cansever T., İstanbul'u Anlamak, Timaş Yayınları, 2015

[54] Fıratlı, N, İstanbul'da Yunan ve Roma Çağı Mezar Stillerine Yeni İlaveler, Milli Eğitim Basımevi, 1967

[55] Ayvazoğlu B. Dersaadet'in Kalbi Beyazıt, 2010

[56] Tekeli, İ. İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü, Tarih Vakıf Yurt Yayınları, İstanbul, 2013

[57] Çelik, Z. The Remaking of İstanbul: Portrait of Ottoman City in the Nineteenth Century, Cambridge University of Washington Press, 1986

[58] Kuban, D. İstanbul, Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Vakfı, 1996

[59] Tanyeli, Uğur, "1985 Sonrasında İstanbul: Kamusalla Özelin Değişen Sınırları ve Mimarlık", İstanbul Dergisi, Nisan 2002, sayı 41, s. 56-59

[60] Doyduk, S. "Evaluation of Urban Archaeological Data in Public Spaces Located in İstanbul Historic Peninsula", Public İstanbul Konferansı Bildirileri, Weimar, 2007, s. 60-73.

[61] megaprojeleristanbul.com

[62] http://www.urbar.com.tr/yapilar/Beyazt-meydani.html

[63] Madran, E. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, Ankara, 2002

[64] Tekeli, İ Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 4.cilt, 1993

[65] İstanbul Belediye Mecmuası sayı 109-110, Ekim 1929]

[66] Kılıçarslan, İ. İstanbul'un Kentleşme Sürecinde Ekonomik Yapı ve Mekan İlişkisleri, İstanbul 1979

[67] Çelebi, E. Seyahatname, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003

[68] Ocakcan, K.T., II. Beyazıt Camii 2013-2016 Yılları Arası Onarım Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu 2-3-4 Kasım 2017

[69] Mesutoğlu, M. Kentsel Mekan olarak Meydan ve Morfolojik Özellikleri, Yıldız Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2001

[70] http://www.tas-istanbul.com/

[71] Can, C. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994

[72] Tuncer, A. Osmanlı Seraskeri Binası ve Seraskeri Köşkleri Dekorasyonu Üzerine Bir Araştırma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005

[73] Mimarlık Dergisi 11. Sayı Turgut Cansever Özel Sayısı, 1981

[74] http://eczacilik.istanbul.edu.tr/tr/content/fakultemiz/tarihce

[75] Ekizce, E. Kapalıçarşı Çadırcılar Caddesi Hanlarının Dönüşümü, Yapısal Analizi ve Koruma Sorunları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018

[76] Günergün F., Kadıoğlu, S. İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, VIII,I, 2006

[77] http://edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/fakultemiz/tarihce

[78] www.kapalicarsi.com.tr

[79] Gülersoy, Ç, Kapalıçarşı'nın Romanı, İstanbul Kitaplığı, 1979

[80] İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler

[81] Benli, G. İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007

[82] Küçükerman Ö., Mortan, K. Çarşı, Pazar,Tşcaret ve Kapalıçarşı, İş Bankası Kültür Yayınları, 2010

[83] Ermiş, M. Sahafi, Sahaflar Çarşısı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 35 sf:510-511, 2008

[84] Gönen, M. Tanzimat'ta Cumhuriyet'e kentsel ve Kamusal Mekanın Dönüşümü, Beyazıt Meydanı Örneği, Gazi Üniversitesi ŞBP Yüksek Lisans Tezi, 2001, Ankara

Tezden Üretilmiş Yayınlar

İletişim Bilgisi: dilarasayin@hotmail.com

Konferans Bildirileri

1. Sayın, D. Meydanı Oluşturan Yapıların Fonksiyonel Sürekliliği Üzerine Beyazıt Meydanı Örneği, I. Mimarlık ve Şehircilik Sempozyumu, Mart 2019